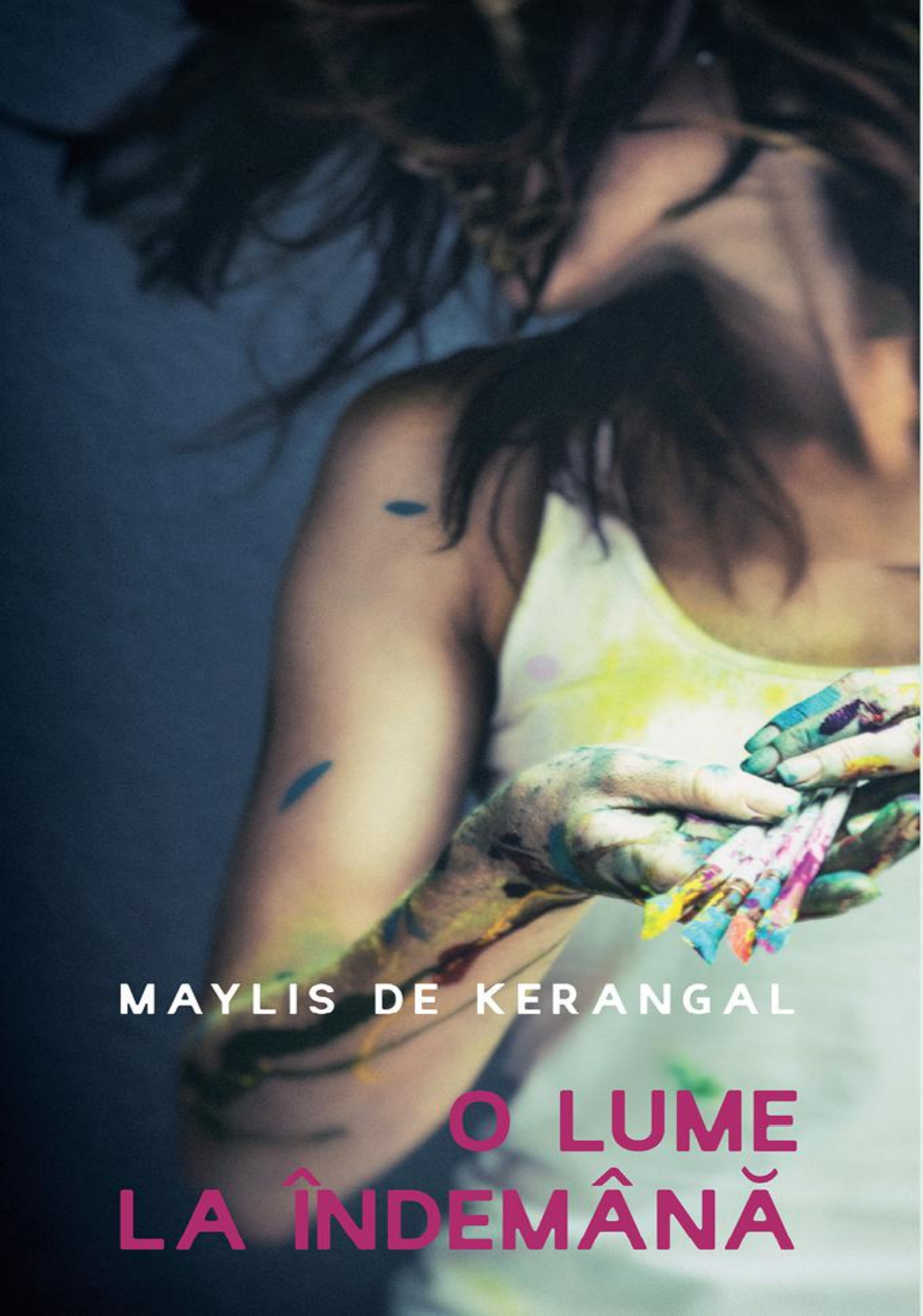

MAYLIS DE KERANGAL

O LUME LA ÎNDEMÂNĂ

clasici contemporani LITERA

clasici contemporani
LITERA

Clasici contemporani Litera
pune laolaltă scriitori contemporani laureați
sau nominalizați ai unor prestigioase premii literare
care le prefigurează statutul de „clasici”.
Operele de ficțiune cele mai noi, cele mai vândute,
cele mai iubite din zilele noastre –
cărți pe care abia aștepți să le citești.

Maylis de Kerangal a scris mai multe romane, printre care Je marche sous un ciel de traîne (2000), La vie voyageuse (2003), Corniche Kennedy (2008) și Naissance d'un pont, câștigător al Premiului Médicis în 2010. A publicat, de asemenea, un volum de povestiri, Ni fleurs ni couronnes (2006), o nuvelă, Tangente vers l'est, câștigătoare a Premiului Landerneau în 2012, și o carte-omagiu dedicată lui Kate Bush și Blondie, intitulată Dans les rapides (2007). Cel de-al cincilea roman al autoarei, Să-i reparăm pe cei vii (Réparer les vivants, 2014), s-a bucurat de un succes uriaș, câștigând 10 premii literare în Franța și fiind nominalizat la Premiul Man Booker International. Printre romanele sale mai recente se numără O lume la îndemână (Un monde à portée de main, 2018). Maylis de Kerangal locuiește în Paris.

MAYLIS DE KERANGAL

O LUME LA ÎNDEMÂNĂ

Traducere din limba franceză și note
LAURENȚIU MALOMFĂLEAN

LITERA
București

Un monde à portée de main

Maylis de Kerangal

Copyright © 2018 Éditions Gallimard, Paris

Traducătorul acestei cărți a primit sprijinul ALCA și al Regiunii Nouvelle-Aquitaine, în cadrul rezidențelor de traducere literară 2019.

LITERA

Editura Litera

O.P. 53; C.P. 212, sector 4, Bucureşti, România

tel.: 021 319 6390; 031 425 1619; 0752 548 372

e-mail: contact@litera.ro

Ne puteți vizita pe

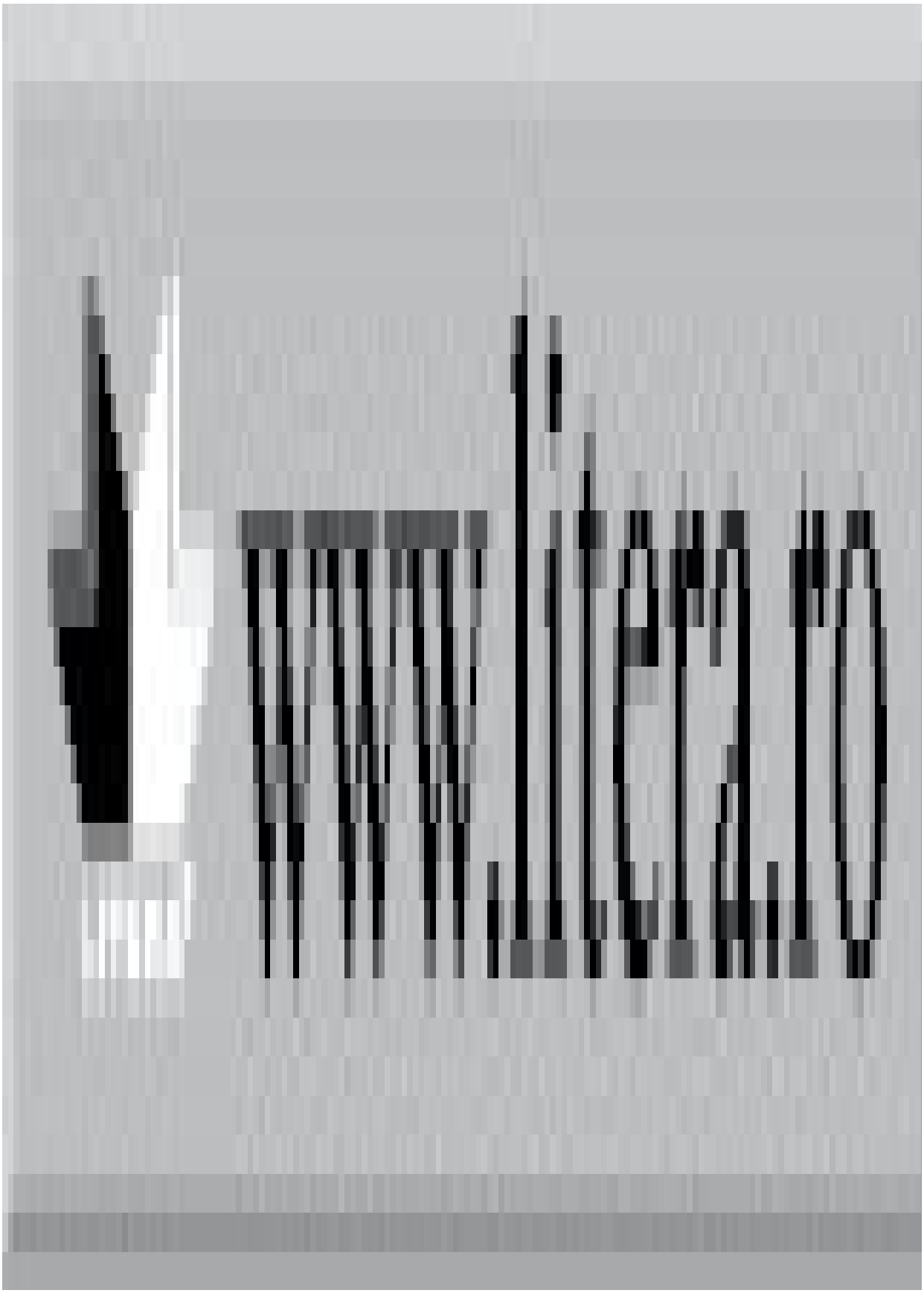

O lume la îndemână

Maylis de Kerangal

Copyright © 2021 Grup Media Litera

pentru versiunea în limba română

Toate drepturile rezervate

Editor: Vidrașcu și fiii

Redactor: Alexandra Diaconescu

Corector: Ionel Palade

Copertă: Flori Zahiu

Tehnoredactare și prepress: Ofelia Coșman

Seria de ficțiune a Editurii Litera este coordonată

de Cristina Vidrașcu Sturza.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Kerangal, Maylis de

O lume la îndemână / Maylis de Kerangal;

trad. din lb. franceză și note: Laurențiu Malomfălean. –

București: Litera, 2020

ISBN 978-606-33-6875-2

ISBN EPUB 978-606-33-7191-2

I. Malomfălean, Laurențiu (trad.; note)

821.133.1

Oare vântul face zgomot prin copaci

când nu e nimeni să-l audă?

ko¯an

Paula Karst apare pe scară, iese în oraș în seara asta, este evident, o schimbare de viteză perceptibilă de când a trântit ușa apartamentului, respirația mai rapidă, bătaia inimii mai apăsată, un palton lung închis la culoare lăsând la vedere o cămașă albă, cizme cu tocuri de șapte centimetri, și fără poșetă, totul în buzunare, telefon, țigări, bani, tot, cheile care sună și-i ritmează mersul – freamăt de tobă mică –, părul ce-i saltă pe umeri, scara ce se încolăcește-n spirală în jurul ei pe măsură ce coboară etajele, formează un vârtej până în hol, după care, surprinsă in extremis de oglinda cea mare, stă brusc locului și se apropie, își cercetează ochii de culori diferite, își întinde cu arătătorul fardul prea gros de pe pleoape, își ciupește obrajii palizi și-și strânge buzele pentru a le impregna cu ruj, fără să acorde atenție cochetăriei ascunse din chip, un strabism divergent, ușor, dar întotdeauna mai pronunțat la lăsarea serii. Înainte să iasă pe stradă și-a desfăcut încă un nasture al cămășii: fără fular de asemenea când afară e ianuarie, iarnă, frig, bate un vânt umed, ea însă vrea să i se vadă pielea, și aerul nopții să-i sufle peste gât.

Dintre cei aproximativ douăzeci de elevi formați la Institutul de pictură de pe rue du Métal 30 bis din Bruxelles, între octombrie 2007 și martie 2008, trei au rămas apropiați, și-au pasat contacte și șantiere, s-au pus în gardă aflând de proiecte dubioase, și-au sărit în ajutor ca să dea gata o lucrare la termen, iar cei trei – printre care Paula, cu palton negru lung și smokey eyes – au întâlnire în seara asta la Paris.

Era un prilej de neratat, o conjuncție planetară de toată frumusețea, la fel de rară ca trecerea cometei Halley! – se entuziasmaseră pe net, emfatici, ilustrându-și mesajele cu imagini culese de pe site-uri de astrofotografie. Cu toate astea, la sfârșitul după-amiezii începuseră să aibă rețineri față de momentul regăsirii: Kate își petrecuse ziua cocoțată pe o scară pliantă dintr-o sală de pe avenue Foch și ar cam fi rămas tolănită acasă mâncând icre tarama cu degetele în fața unui episod din Game of Thrones, Jonas ar fi preferat să mai lucreze la fresca de junglă tropicală de livrat în trei zile, iar Paula, aterizată chiar în acea dimineață de la Moscova, defazată, nu mai era atât de sigură că întâlnirea lor era o idee bună. Ceva mai puternic i-a azvârlit însă afară la căderea nopții, ceva visceral, o dorință fizică de a-și recunoaște mutrele și ținuta, textura vocii, felul de-a se mișca, de-a bea, de-a fuma, tot ceea ce era în măsură să-i reconecteze rapid cu rue du Métal.

Cafenea plină de lume. Strigăte de bâlci și penumbră de biserică. Au ajuns la timp la întâlnire, toți trei, sincronizare perfectă. Primele mișcări îi aruncă unii spre alții, îmbrățișări și glume de încălzire, după care își croiesc drum, înaintează în șir indian, uniți, un bloc: Kate, păr platinat și rădăcini negre, un metru optzeci și șapte, coapse bombate în colanți de slalomistă cu elastic sub talpă, cască de motocicletă la încheietura cotului și dinți mari care-i fac buza superioară prea scurtă; Jonas, ochi de bufniță și piele gri, brațe ca niște lasouri, șapcă Yankees; și Paula, care deja arată mult mai bine. Se așază la o masă dintr-un colț al sălii, comandă două beri, un spritz – Kate: ador culoarea –, după care pun imediat în funcțiune pendularea continuă între sală și stradă ce cadențează serile fumătorilor în cafenea și ies cu țigara în gură, cu focul în căușul palmei. Oboseala zilei dispare într-un pocnet din deget, entuziasmul revine, noaptea începe, au să-și vorbească.

Paula Karst, cinste ție care te-ai întors, descrie-ți cuceririle, povestește-ți faptele de arme! Jonas aprinde un chibrit, chipul său pâlpâie o fracțiune de secundă la lumina flăcării, pielea ia un aspect de cupru, și Paula e numaidecât la Moscova, cu glas răgușit, întoarsă în marile studiouri Mosfilm unde a stat trei luni, toamna, dar în locul unor impresii panoramice și al unei relatări vagi, în locul unei mărturii cronologice, începe prin a descrie salonul Annei Karenina pe care trebuise să-l termine de pictat la lumina lumânării, o pană de curent cufundând decorurile în beznă în ajunul primei zile de filmare; se pune în mișcare încet, ca și cum cuvintele i-ar însoți amintirea în traducere simultană, ca și cum limbajul ți-ar permite să vezi, și scoate la iveală locul, cornișele și ușile, lemnăria, forma lambriurilor și desenul plintelor, finețea stucaturilor și, în consecință, tratamentul atât de amănunțit al umbrelor ce trebuiau lungite pe pereți; enumeră cu exactitate gama de culori, verdele celadon, albastrul șters, auriul și albul de China, încet-încet se lasă antrenată, cu fruntea sus și obrajii îmbujorați, și se lansează în relatarea acelei nopți de pictură, acelei curse nebune, îi descrie cu precizie pe producătorii înfocați în geci negre și adidași Yeezy punând pictorii pe jar într-o rusă ce purta cu sine cuie și alintări, amintind că nici o întârziere nu va fi tolerată, nici una, dar lăsând să se întrevadă posibile prime, moment în care Paula înțelesese brusc că urma să fie nevoită să lucreze toată noaptea și se agitase că trebuia s-o facă în penumbră, sigură că nuanțele nu puteau fi corecte și că racordurile aveau să fie vizibile odată aflate sub lumina reflectoarelor, era o nebunie – își lovește tâmpla cu arătătorul în timp ce Jonas și Kate o ascultă în tăcere, recunosc o nebunie care le place, de felul celei pe care și ei se mândresc s-o aibă; apoi deapănă mai departe, povestește că a fost stupefiată să vadă apărând seara, pe neașteptate, o mână de studenți, elevi de la arte frumoase pe care designerul de producție îi angajase pe post de întăriri, voluntari talentați și la sapă de lemn, desigur, însă dornici să se mânjească până în vârful urechilor, așa că în noaptea aceea le pregătise ea paletele, în genunchi pe podeaua plastifiată, acționând la lumina unui iPhone ațintit de unul dintre ei asupra tuburilor cu culori pe care ea le amesteca respectând proporțiile, după care îi alocase fiecăruia o bucată din decor și le arătase ce redare să obțină, mergând de la unul la altul pentru a cizela o tușă, a aprofunda o umbră, a lustrui un alb, cu mișcări totodată precise și furișate ca și cum corpul său electrizat ar fi purtat-o instinctiv înspre cel sau cea care ezita, care se abătea, astfel încât spre miezul nopții fiecare își făcea datoria și

picta în tăcere, concentrat, atmosfera de pe platou era la fel de încordată ca pe o trambulină, ca pe o corabie cu pânzele strânse, ireală, cu fețele în mișcare luminate de făclii, cu privirile scânteietoare, cu pupilele de un negru de fier, se auzeau numai frecușul pensulelor pe panourile de lemn, șuierăturile tălpilor pe prelata ce acoperea podeaua, gâfâielile de toate felurile, inclusiv cea a unui câine toropit făcut ghem în mijlocul harababurii, un răcnet țâșnit nu se știe de unde, o exclamație – бля смотри, смотри здесь как красиво, „ui' aici, drace, ui' ce fainã-i“ –, și, dacă trăgeai cu urechea, discerneai ritmul sacadat al unei piese de rap rusesc difuzate în surdină; studioul fremăta, plin de prezențe umane pure, și până în zori tensiunea a rămas palpabilă, Paula a muncit neobosită, cu cât noaptea înainta, cu cât mai fine îi erau gesturile, mai libere, mai sigure; și apoi, în jur de șase dimineața, electricienii și-au făcut intrarea, solemni, aducând generatoarele de curent pe care plecaseră să le aducă de la Moscova, cineva a strigat: Fiat lux! cu glas de tenor și totul s-a aprins din nou, reflectoarele puternice au proiectat o licărire foarte albă asupra platoului, iar marele salon al Annei Karenina a apărut în lumina argintie a unei dimineți de iarnă: era acolo, exista; ferestrele înalte erau acoperite cu promoroacă și strada era înzăpezită, dar înăuntru era cald, lumea se simțea bine, o văpaie maiestuoasă trosnea în vatră și mirosul de cafea plutea prin încăpere, de altfel, producătorii reveniseră, îmbăiați, rași, numai un zâmbet, deschideau sticle de vodcă și cutii de carton în care se îngrămădeau colțunași călduți pudrați cu scorțișoară și cardamom, împărțeau bani studenților apucându-i de ceafă cu o complicitate virilă de nași de mafie sau se răsteau în engleză la roboții ce făceau să vibreze telefoanele la Los Angeles, Londra sau Berlin; presiunea scădea, însă agitația era constantă, fiecare privea în jur clipind din ochi, orbit de miliardele de fotoni ce formau în acel moment textura aerului, mirat de ceea ce înfăptuise, un pic zăpăcit totuși, Paula s-a întors instinctiv înspre racordurile mai delicate, îngrijorată în privința rezultatului, dar nu, era bine, culorile erau bune, atunci au izbucnit țipete, bătăi din palme, îmbrățișări și câteva lacrimi de oboseală, unii s-au întins pe jos cu brațele încrucișate în timp ce alții au schițat pași de dans, Paula l-a sărutat un pic mai mult pe unul dintre cei veniți pe parcurs, cel cu ochi întunecați și gabarit mare, i-a strecurat o mână sub bluză și pe pielea înfierbântată, a întârziat în gura lui în vreme ce telefoanele începeau din nou să sune, în vreme ce fiecare își strângea lucrurile, își încheia paltonul, înfășura fularul, lua mănușile sau scotea țigara, lumea exterioară se reactiva,

dar undeva pe planeta asta, într-unul dintre marile studiouri Mosfilm, era așteptată Anna acum, Anna cea cu ochi negri, Anna cea îndrăgostită nebunește, da, totul era gata, cinemaul putea veni de-acum, și împreună cu el viața.

Frigul șfichiuiește, ușa cafenelei se deschide și se închide, asemenea unui burduf de fierărie, aducând noi fumători pe trotuar, și Paula tremură. Coboară capul, își înfundă mâinile în buzunare și scurmă pământul cu vârful cizmei în timp ce Kate și Jonas o măsoară în tăcere, gânditori, invidioși pe acea noapte înflăcărată, atât de asemănătoare cu cele pe care le-au cunoscut împreună la Institutul de pictură, o noapte pe care le-a povestit-o tocmai ca să și le amintească pe toate, fiindcă nopțile albe petrecute pictând cot la cot pentru a-și depune în zori lucrările pe marele birou al directoarei Institutului, ca un tribut și ca o ofrandă, nopțile acelea erau bunul lor comun, soclul prieteniei lor, un stoc de imagini și de senzații din care se reîncărcau cu vădită plăcere de îndată ce se regăseau, relatarea lor întrecând măsura în ce privește urgența, oboseala și îndoiala, exagerând cel mai neînsemnat incident, tubul de culoare ce lipsește, godeta ce se răstoarnă, white spirit-ul ce ia foc sau, și mai rău, eroarea de perspectivă trecută cu vederea, retrăind scenele în care se delectau în a părea ridicoli, ignoranți, niște nimeni în fața picturii, antieroi ai unei epopei palpitante și caraghioase din care ieșeau cu atât mai victorioși cu cât fuseseră la un pas de catastrofă, cu atât mai valoroși cu cât bâjbâiseră în beznă, cu atât mai ingenioși cu cât totul părea pierdut, iar poveștile astea aveau de acum puterea unui ritual: erau etapa obligatorie a regăsirii, funcționau ca o îmbrățișare.

Sunt așezați iar înăuntru, fetele pe banchetă și Jonas în fața lor, cu gâtul băgat între umeri, frecându-și mâinile. Ce faci acum? Kate îl întreabă direct, cu paharul pe vârful buzelor, cu privirea de jos în sus pe sub genele turcoaz, și tresare auzindu-i vocea subțire, fără nici o legătură cu robustețea ei, ca disociată de corp. Băiatul amuzat se lasă pe spătar, după care spune cu brațele încrucișate sus, la piept, și cu mâinile la subsuori: fac paradisul, un eden tropical, opt metri pe trei cincizeci. Tăcere. Fetele reacționează, se opresc un moment. Kate bea cu înghițituri mici, cu ochii în tavan – calculează suprafața, evaluează onorariul, se mișcă repede –, în timp ce

Paula, desfăcându-și unul câte unul degetele, intonează litania numelor de culori pe care le cunosc toți trei pe de rost și pe care le articulează despărțind silabele ca și cum ar fărâmița una câte una capsule de senzații pure: alb de zinc, negru viță-de-vie[1], oranj crom, albastru cobalt, alizarină roșu-închis, verde crușin și galben de cadmiu pentru nuanțele de verde? Jonas zâmbește și continuă cu aceeași viteză privind-o drept în ochi: topaz, avocado, caisă și bitum – cei doi își schimbă poziția unul în fața celuilalt, e o mișcare frumoasă –, atunci Paula inspiră lung și-l întreabă cu voce slabă: mi-ar plăcea să creezi în jungla ta un loc pentru marea noastră maimuță, o vei face? Jonas dă din cap fără să o slăbească din ochi: o voi face, iar Paula coboară pleoapele.

E lume aici, nu te poți înțelege când peste tot se vorbește, e ca și cum vacarmul ar fi împărțit în alveole – un stup –, ca și cum fiecare masă ar asigura în jurul ei un spațiu acustic propice oricărei conversații clandestine. Jonas și-a așezat bărbia în palmă, le privește pe fete una după alta, zeflemitor: aceleași, întru totul la fel, amândouă. Kate se amuză și continuă curioasă: pentru cine faci jungla? Băiatul se abține să nu râdă, umerii îi tresar, pieptul îi palpită sub brațe, după care tranșează problema: no way, nu vei afla nimic, cârtiță mică. O sfidează din ochi cu zâmbetul pe buze, așa că ea mai încearcă, nu se lasă, își asumă rolul fetei pragmatice, al celei care stă cu amândouă picioarele înfipte în realitate, compară prestațiile societăților de ajutor reciproc, cotizează pentru pensie și e atentă la onorariile breslei pictorilor decoratori: e bine plătit cel puțin? cât vine metrul pătrat? opt sute, o mie? Jonas înalță ochii spre tavan în timp ce zâmbetul i se lărgește, dezvelind niște dinți gri și dezordonați: hai, zi o sumă, lungano, tipul e burdușit de bani. Atunci Kate a rostit un prim număr, Jonas a făcut semn că putea să urce, și cele două fete au început să ridice rând pe rând prețul, anunțând cifre din ce în ce mai neverosimile, tarife pe care le practică numai starurile din domeniu, și curând lucrurile se mișcă, se încing, apoi, dintr-odată, băiatul se încordează: OK, e un proiect special. Face o pauză, privirea i se furișează în jurul lor. E o frescă originală. Ah. Se îndreaptă și le dă lovitura finală: e o creație. În liniștea ce urmează, volumul sonor din sală pare să mai urce cu o treaptă, dar Jonas aude perfect vocea lui Kate atacând prin alunecare: oh, dar asta e atunci, ești un artist! El se întoarce către Paula și, în timp ce i-o arată pe Kate cu colțul ochiului, spune scuturând din cap:

nu, serios, ce șmecheră poate fi! Și-au regăsit repeziciunea cuvintelor și acea ardoare severă prin care se defulează tandrețea. Un chelner trece prin dreptul mesei, dă un șut căștii lui Kate puse pe jos și își răstoarnă platoul. Zornăit, tăcere, aplauze. După care vacarmul se restabilește, un vacarm pe care Paula îl străpunge cu privirea ca să fixeze orologiul industrial agățat deasupra barului și să-și aducă aminte că ieri, exact la aceeași oră, traversa Piața Roșie alergând. Ochii săi fac turul cadranului, apoi se întorc asupra lui Jonas, și fata rostește dintr-o răsuflare: un regat pentru maimuțele mari, Jonas, uite ce-o să faci.

Paharele sunt goale, Jonas își înhață pachetul de țigări de pe masă și lansează ridicându-se: și pentru voi, fetelor, cum se prezintă 2015? Ies. Din nou strada înghețată, canalul de scurgere doldora de chiștoace și îmbulzeala din care trebuie să te extragi ca să te poți mișca. Odată ajunși în loc deschis, Kate își scoate telefonul din buzunarul interior al bluzonului, după care, solemnă, îndreptându-l între ei cu un gest energic, le spune celorlalți doi: bun, gata cu prostiile, a venit momentul să vă arăt o muncă profi de-adevăratelea! Paula și Jonas se apleacă deodată, tâmplele li se ating acum.

Sclipește o imagine, foarte neagră. O suprafață de marmură. Patina sălii de pe avenue Foch pe care o pictează de opt zile. Negru intens cu vinișoare de aur lichid, umbros și ostentativ, maiestuos. Soarele revărsat în august pe fundalul unui luminiș, un lac japonez acoperit cu o pudră de aur, camera funerară a unui faraon egiptean. Le faci un portor[2]? Paula înalță capul către prietena ei care încuviințează întorcându-și fața cu o încetineală regală, apoi suflă fumul țigării pe nări. Yes. Drace, ești tare, murmură Jonas, izbit de fluiditatea vinișoarelor, de luminozitatea ambiguă a panoului, de impresia de profunzime pe care o degajă. Kate se umflă în pene, dar minimalizează: mi-am luat diploma cu un portor, știi, îmi place să le fac. Fotografia hipnotizează. O să le pictezi toți patru pereții? Paula se miră – portorul e rareori ales pentru suprafețe mari, știe, prea negru, prea dificil de realizat și prea scump. Cu un bobârnac, țigara lui Kate aterizează în canalul de scurgere: și tavanul o să li-l fac.

O pânză de petrol pur. Cu aceste cuvinte își prezentase tânăra mostra de portor în fața administratorului imobilului, în orice caz, așa vorbește despre

el acum, coborâtă de pe trotuar ca să repete scena în mijlocul șoselei, jucând propriul ei rol, dar și pe al tipului pe care trebuise să-l convingă – un bărbat șters la treizeci de ani, dotat cu un nume nobiliar compus și o șevalieră disproporționată, cu umeri înguști, dar un abdomen rotofei, care înota în costumul gri-perlă cu două rânduri de nasturi; își mângâiase încet capul studiind mostra, fără să ajungă să ridice ochii înspre femeiușca înaltă ce-i stătea în față, fără să-și poată face o idee despre corpul ei: sculptural, sau băiețos? Kate se prezentase la întâlnire îmbrăcată într-un taior bleumarin și încălțată cu niște pantofi înalți, uitase să-și scoată brățara de gleznă cu închizătoare în formă de cap de mort, dar își pieptănase părul cu cărare într-o parte și își redusese machiajul: își dorea jobul ăsta. Într-adevăr, își pregătise cu minuțiozitate paleta – alb de titan, ocru galben, galben de cadmiu, portocaliu, pământ de Siena natural, umbră fumurie, brun Van Dyck, cinabru, un pic de negru – și lăcuise de două ori pentru a obține o suprafață întunecată și totodată transparentă. Întunecime, transparență: secretul portorului. Pe de altă parte, propunerea avea avantajele ei: proprietarii imobilului erau niște familii bogate din Golf care stăteau acolo trei nopți pe an. Le-ar fi plăcut marmura aceea funcționând ca o oglindă a bogăției lor, flatându-le puterea, evocând rășina fosilă țâșnită din teritoriile pe care altădată le străbăteau turmele și unde ațipeai în năduful corturilor. Ca să obțină contractul, Kate insistase îndelung în privința rarității portorului, descrisese carierele de marmură primejdioase din insula Palmaria și pe cele din Porto Venere, pe țărmul golfului Genova, suspendate la o sută cincizeci de metri deasupra mării, vorbise despre vapoarele acostate în dreptul falezei pentru a încărca direct blocurile de piatră, până la o sută de carrate per vas – unitatea de măsură, carrata, este încărcătura unei căruțe trase de doi boi, și anume trei sferturi de tonă. Vasele descărcau marmura brută pe cheiurile din Ripa Maris și încărcau numaidecât o marmură fasonată splendid, tăiată, cioplită, șlefuită, marcată uneori cu crinul regal, apoi ridicau pânzele pentru a se îndrepta către Toulon, Marsilia, Cadix, pentru a trece Gibraltarul și a urca pe coasta atlantică înspre Saint-Malo, drumul marmurei cotind pe urmă înspre Le Havre și urmând fluviul până la Paris; în sfârșit, drept ultim argument, Kate ridicase în slăvi aura regală a pietrei, o piatră prețuită de Regele Soare în persoană, o piatră ce se regăsea pe zidurile Versailles-ului și cu siguranță nu în veceuri de restaurante luxoase, vă arăt niște poze? Acum imită pozițiile corpului administratorului, felul în care-i întinsese o mână moale după ce se

prezentase pronunțându-și numele in extenso, de parcă ar fi avut prune în gură, îi maimuțărește lascivitatea vagă, distincția afectată, dar mai ales se include în scenă, ca o actriță, parodiindu-și propria sete de câștig, lingușirile de vulpe, exagerându-și curbele corpului și accentul scottish, toate astea cu atâta nonșalanță încât ocupă toată șoseaua, imensă și rotitoare, aureolată de părul de cinema, și lumea se mișcă un pic în fața cafenelei, pare intrigată, se deplasează, întoarce capul către fata aia, uite-o, care își face numărul. În cele din urmă, administratorul își îndreptase privirea asupra ei, o angajase de probă, de acum trecea în fiecare seară să observe cum avansau panourile și, subjugat, evoca deja alte holuri, alte case ale scării, alte apartamente de recondiționat – gera un parc imobiliar important în estul Parisului, Haussmann pursânge, sute de metri pătrați pe care avea ambiția să-i fructifice. Noroc chior pe capul meu! Gingiile lui Kate se înroșesc de la râs. Salută ca un actor la finalul piesei, cu o mână la inimă, după care decretează că face cinste și toată lumea se năpustește în spatele ei în cafenea.

Ce-o să faci acum? Jonas o fixează pe Paula, cu albul ochiului galben și pupilele enorme sub cozorocul cu siglă. Tânăra tresare. Habar n-am, m-am întors de la Moscova azi-dimineață, ți-am spus. Lângă ei, Kate face o criză, vădește semne de oboseală, ori de pileală, ori amândouă – moleșire, gură deschisă, privire tulbure –, și e de mirare că mai găsește suficientă energie pentru o înțepătură: vei fi strâns ceva biștari pe la ruși, sunt bani berechet acolo, nu? Paula surâde: stai liniștită. În clipa aceea, un greiere a cântat în fundul unui buzunar și Jonas a sărit, cu telefonul lipit de ureche, a fugit pe stradă fără să le acorde vreo privire celor două fete rămase pe banchetă, a trecut prin spatele geamului, s-a dus să se așeze pe marginea trotuarului din față, și-a dat jos șapca – un gest rarisim –, și-a dat capul pe spate pentru ca lumina felinarului să-i scalde chipul, după care a fost văzut închizându-și ochii și mișcând buzele în timp ce niște umbre i se formau la tâmple și în gropițele din obraji, și nu i-a scăpat nimănui că înălța din când în când pleoapele și o privea pe Paula în spatele peretelui de sticlă, pe Paula care îi întorcea spatele. Avea atunci fața cuiva prins în mrejele iubirii, a cuiva prins în mișcarea subterană a mrejelor iubirii, și fără îndoială din cauza asta stăteau cele două fete întoarse în altă parte, nu le-ar fi trecut nicidecum prin minte să se apropie prea mult ori să-l ia la întrebări, nicidecum, nu așa funcționau lucrurile între ei trei, viața lor sentimentală se juca în culise, nu

prea vorbeau despre asta, rămâneau discreți, exagerând cu deruta romantică (Jonas) ori laconismul frontal (Kate), și adâncind în aceste registre o vână comică unde dragostea era întotdeauna exaltată și tragică, sexul, stângaci sau exclusiv tehnic, iar în jocul acesta erau nostimi, și Paula de față cu ei râdea, mijea ochii și strâmba din nas, răspundea: pe rupte! când o întrebau: dar tu agăți vreun pic? Și până la urmă toți trei păstrau iubirea sub tăcere. Întors la masă, Jonas avea obrajii îmbujorați și vocea stinsă, nu s-a așezat, ci a spus direct: e un chef pe rue Sorbier, veniți? Kate a clătinat din cap: nu, sunt frântă, mâine am o grămadă de treabă, dar Paula s-a ridicat și a răspuns că-l însoțea, avea chef să umble un pic.

*

Mai târziu, mult după ce Kate îi depășise cu încetinitorul, așezată dreaptă pe scuter, cu brațul ridicat ca un auriga[3] salutând împăratul la începutul cursei, atunci când înaintarea nopții aduce în scenă un cu totul alt oraș, Paula și Jonas urcă pe avenue Gambetta, merg pe lângă Père-Lachaise. Ea și-a trecut brațul pe sub cel al băiatului, iar cu mâna liberă își strânge pulpanele paltonului pe gâtul înghețat, el și-a coborât șapca, și-a reînnodat fularul, și-a înfundat mâinile în buzunare, și umblă așa. Ești îmbrăcată prea subțire, e o prostie. Ochii lui Jonas trec rapid de-a lungul cimitirului, indiferenți la monumentele funerare ce depășesc zidul – cruci de piatră și statui, piramidioane[4] mâncate de licheni, întrezăriri de temple, frânturi de cupole, mausolee cu ornamente ce imită stâncile închipuind guri de peșteri. Drept răspuns, Paula se apropie de el, acum avansează umăr la umăr. Ce maimuță o să pictezi? A vorbit cu voce joasă. Aburul ce-i iese din gură se risipește în urma lor, altfel, nici o adiere de aer, fațadele imobilelor sunt stinse, frigul transformă orașul în sticlă, cerul foarte înalt e aspru și sclipitor. O s-o fac pe Wounda[5] – Jonas a răspuns cu jumătate de glas, cu nasul în fular, iar la cuvintele astea chipul Paulei a început să radieze.

Au ajuns în piațetă. E miezul nopții, cafenelele se închid, barurile lucesc în fundul sălilor stinse, geamurile cadrează mici scene din umbră unde niște siluete se mai agită încă, îndeplinesc gesturile muncii, spală carafele, șterg paharele și tejgheaua. Jonas și-a desprins brațul de al Paulei, un gest ferm: trebuie să mă duc, o să mă duc, și, cum dădea să se îndepărteze, ea l-a

reținut, și-a ridicat gulerul. Nici tu nu stai rău, dar puți a terebentină, știi? Jonas și-a adulmecat mâneca mantoului, și Paula a continuat curioasă, încercând să tragă de timp: s-ar zice că ești inflamabil, te așteaptă acolo? Trece un jogger cu ochii în cronometru, un tip în palton de blană își plimbă câinele, o doamnă bătrână înfofolită într-un șal cu franjuri fumează o țigară pe balcon. E liniște. Ce faci, vii sau nu? Jonas tropăie, cu gâtul vârât între umeri, cu privirea îndreptată spre ea.

Atunci s-a dat înapoi cu un pas, și-a scos mâinile și le-a așezat sub un felinar. Luminate astfel, îi păreau desprinse de corp și ca ieșite din întuneric, plutind albicioase, vag monstruoase, cu degetele lungi, articulațiile proeminente, linia vieții tăiată în palmă ca o crestătură de briceag într-o scândură din lemn, pernițele de la baza degetelor descuamate de bășici vechi, cu pielea încrustată de substanțe – uleiuri, pigmenți, sicativi, solvenți, lacuri, guașe, cleiuri. E rândul tău. A făcut un semn din bărbie în direcția Paulei, care și-a arătat mânuțele scurte și pătrate: fața dorsală, cu aceeași piele groasă, cu falangele zbârcite ca niște coji de nucă și unghiile tăiate scurt, tivite cu o linie neagră; fața palmară, cu aceleași semne. Au stat multă vreme cu frunțile aproape lipite deasupra palmelor deschise ce decupau suprafețe mai clare în noapte, șabloane, ștampile, decalcomanii – de departe ai fi crezut că vezi doi hoinari aplecați deasupra unei hărți, scrutând foaia și descifrând legenda pentru a-și găsi drumul. Dintr-odată, Jonas a prins-o pe Paula de mijloc, a îmbrățișat-o și i-a șoptit repede-repede la gât: te sun mâine.

În original, noir de vigne: pigment natural obținut prin carbonizarea curpenilor viței-de-vie

Varietate de marmură neagră cu vinișoare galbene

Conducătorul unui car de curse în întrecerile din Antichitate

Vârfuri de piramidă

Femelă de cimpanzeu devenită celebră în urma unei înregistrări video cu Jane Goodall, pe care o îmbrățișează atunci când e lăsată în libertate

imbricata

Să vorbim un pic despre rue du Métal acum. Să o revedem pe Paula prezentându-se în fața numărului 30 bis în această zi de septembrie 2007 și trăgându-se înapoi pe trotuar ca să-și ridice privirea înspre fațadă – e un moment important. Acolo, pe strada aceea din Bruxelles aflată în partea de jos a cartierului Saint-Gilles, o stradă oarecare, o stradă neînsemnată, o stradă peticită ca un ciorap vechi de lână, se înalță o casă din povești: stacojie, venerabilă, în același timp enigmatică și retrasă. Și deja, se gândește Paula, pe care o doare ceafa de la cum și-a dat capul pe spate, deja e o casă de pictură, o casă a cărei fațadă pare să fi fost extrasă din tabloul unui maestru flamand: burgheză, din cărămidă, cornișă în trepte, ornamente bogate din fier la ferestre, ușă monumentală, vizor cu grilaj, apoi glicina care împrejmuiește edificiul aidoma unei podoabe pentru șolduri. Atunci, întocmai ca și cum ar pătrunde într-o poveste, întocmai ca și cum ea însăși ar fi un personaj de poveste, Paula trage zăvorul, clopoțelul scoate un clinchet înfundat, ușa se deschide, iar tânăra intră în Institutul de pictură; dispare în decor.

Paula are douăzeci de ani, un rucsac Adidas bordo pe umăr, o mapă de desen la subraț și niște ochelari de soare în spatele cărora își ascunde strabismul, astfel încât holul prin care înaintează în acest moment se dovedește și mai întunecat prin lentilele fumurii, întunecat, dar fabulos, dens, imposibil de situat. Mirosuri de templu și de șantier. Aerul, încărcat de praf în suspensie, prinde pe alocuri consistența ceții, greutatea tămâii, și cea mai mică mișcare, cea mai mică adiere dă naștere la milioane de vârtejuri microscopice. Distinge o ușă la stânga, o scară, începutul unui coridor la dreapta în capăt. Acum așteaptă.

Și-a lăsat lucrurile la picioare și își plimbă privirea prin încăpere, pe podea, tavan, pereți. Se întreabă unde a intrat: în jur, și tot mai deslușite pe măsură ce se scurg secundele și i se adaptează ochii la penumbră, se înșiră mari paramente de marmură și panouri de lemn, coloane ornate cu caneluri, capiteluri cu frunze de acantă, o fereastră deschisă oferind vederii ramurile unui cireș în floare, un pițigoi, un cer delicat. Brusc, Paula pășește peste rucsac, înaintează încet înspre plăcile de marmură – brèche violette, va afla mai târziu –, își întinde palma pe perete, însă în loc de răceala glacială a pietrei simte tușele picturii. Se apropie la câțiva milimetri, privește: e o

imagine. Mirată, se întoarce spre lambriuri și o ia de la capăt, se dă înapoi și pe urmă înaintează, atinge, ca și cum s-ar juca să facă să dispară și apoi să reapară iluzia inițială, avansează de-a lungul peretelui, tot mai tulburată în timp ce trece pe lângă coloanele de piatră, arcadele sculptate, capiteluri și muluri, stucaturi, ajunge la fereastră, gata să se aplece în afară, sigură că altă lume așteaptă acolo, drept în spate, la îndemână, și tot ce pipăie o trimite la pictură. Odată ajunsă însă în fața pițigoiului oprit pe creanga lui, rămâne nemișcată, întinde brațul în zorii roz, deschide mâna pentru a-și strecura degetele printre penele păsării și ciulește urechile în frunziș.

Ora întâlnirii pe care o verifică pe telefon îi pare subit la fel de criptată precum codul secret al unei case de bani, patru cifre impenetrabile și singuratice, rupte de timpul terestru. Tot uitându-se la ele, Paula resimte o ușoară amețeală, i se învârte capul, înăuntru și afară se amestecă, nu mai știe unde e clipa prezentă. Dar la ora stabilită, în tăcere, ușa se deschide, iar Paula trece pragul unei încăperi vaste scăldate într-o lumină de vitraliu.

O femeie se află acolo, în spatele unui birou. Paula nu o disociază imediat de loc, într-atât pare să adere la el, să facă parte din el, încastrată în spațiu ca ultima piesă a unui puzzle. Stă aplecată deasupra unui caiet ale cărui pagini le întoarce cu gesturi lente, apoi înalță capul și-și îndreaptă ochii asupra nou-venitei cu siguranța trapezistului care aterizează pe platforma îngustă la sfârșitul unei acrobații. Acum e pe deplin vizibilă, frapantă cu expresia aceea la fel de neutră ca o mască, ținuta în care nimic nu întrece măsura, în care nimic nu se clintește, economia și rigoarea ce emană din acest corp în fața căruia Paula se simte numaidecât neîndemânatică, neîngrijită. Halatul femeii e ca sculptat pe persoana ei, asemănător unei podoabe, iar gulerul rulat negru, casetă de bijuterii și totodată soclu, îi scoate în evidență capul ca un colier masai, subliniază paloarea pielii, conturul maxilarelor, bărbia puternică. Deși stă la mai puțin de un metru de Paula, glasul pare să-i vină de departe, dinlăuntrul zidurilor, și să genereze un ecou când enunță fără introducere: domnișoară Karst, pentru a deveni pictor decorator e nevoie să dobândești simțul observației și controlul gestului; altfel spus, ochiul – în clipa asta Paula își amintește că prea mult a întârziat să-și scoată ochelarii – și mâna. Femeia își desface palma, ilustrându-și vorbele. Tăcere. Atmosfera e uscată, metalică, agitată, ca și

cum încăperea ar fi fost frecată cu cârpa și niște forțe electrostatice ar fi încărcat-o strașnic. Paula e nemișcată pe scaun, cu spatele drept, cu gâtul întins. Poate că s-a terminat deja, se gândește, poate că totul a fost spus, poate că nu e nimic de adăugat, ochiul și mâna, iată, în regulă, am priceput, mă ridic și plec. Dar femeia continuă cu glasul ei profund – un glas de bronz, suplu, ce pare să se formeze în torace și nu în gâtlej: trompe-l'œil-ul este întâlnirea dintre o pictură și o privire, este conceput pentru o perspectivă anume și se definește prin efectul pe care se așteaptă să-l producă. Pentru a lucra, elevii Institutului dispun de documente de arhivă și de mostre naturale, dar esențialul formării se sprijină pe demonstrațiile date în atelier: mă refer la virtutea exemplului. Vorbirea îi este atât de desăvârșit acordată, lentă, ponderată, fiecare frază încărcată cu o amprentă atât de clară, fiecare intonație atât de așezată, încât Paula e tulburată, ca și cum situația ar fi suprarealistă, ca și cum ar fi intrat pe scena unui teatru ca să ocupe locul care o aștepta, ca să-și intre în rol. Din nou, glasul: „Aici predăm tehnicile picturale tradiționale, pictura în ulei, acuarela și guașa, iar metoda noastră constă – în clipa asta, femeia încetinește, își întrerupe discursul, pentru a-l relua după un timp, tăios – într-o pregătire practică intensivă: prezența la curs este obligatorie, să absentezi înseamnă să te excluzi singur, și fiecare lucrare trebuie predată la timp. O șuviță neagră scăpată dintr-un coc făcut în grabă îi perturbă acum fața. Reputația acestei instituții este fondată pe pictarea lemnului și a marmurei; aici pătrundem în însăși materia naturii, îi explorăm forma pentru a-i capta structura. Păduri, tufișuri, sol, falii, prăpăstii, este vorba despre o muncă răbdătoare de apropriere – Paula se concentrează uluită asupra mișcării mâinilor ce se agită în aer, se agață de ele, deoarece totul o depășește aici. Întrebări? Biroul ce le desparte e un maldăr de hârtii unde administrația Institutului se etalează în teancuri sub un praf de fier. Între facturile mototolite și cartoanele cu invitații, Paula zărește schița detaliată a unui costum de scafandru pe spatele unui plic gros, îngaimă o silabă imperceptibilă, se pregătește să-și deschidă mapa de desen, când femeia o oprește: închide aia – gest grăitor cu podul palmei. Raze roz și aurii, filtrate de vitralii, taie diagonale translucide în spațiu, creând aureole pe lambriurile de stejar – capodoperă de trompe-l'œil –, pe covoarele vechi, pe părul Paulei care-și schimbă culoarea, pe chipul său căruia mirarea îi conferă în prezent o cu totul altă lumină.

Programul acum – glasul s-a înălțat cu o treaptă, ochii lucesc, negru de anilină, dați cu lac. Durează din octombrie până în martie, șase luni considerate o perioadă puțin activă pentru pictorii de clădiri. Încă de la început veți picta lemnul. Esențele de stejar, care sunt departe de-a fi cele mai ușoare, dar și ulmul, de exemplu, sau frasinul, abanosul de Makassar, acajuul de Congo, plopul, părul, dudul, cele pe care voi considera că e bine să știți să le pictați. La jumătatea lui noiembrie veți ataca marmura. Carrara, grand antique, labrador, henriette blonde, floare de piersic sau vișină de Italia, și în cazul acesta voi alege la momentul potrivit – înșiruirea acestor nume este cu totul altceva decât un sumar, femeia încearcă o plăcere evidentă pronunțându-le, iar glasul i se unduiește în încăpere aidoma unui cântec șamanic din care Paula nu captează nimic în afara ritmului. La jumătatea lui ianuarie vin pietrele semiprețioase, lapislazuli și citrinele, topazele și jadurile, ametisturile, cuarțurile, în februarie desenul, perspectiva, pe urmă mulurile și frizele, tavanele în diverse stiluri și patinele, în martie, aurirea și argintarea, șablonul, marcajul publicitar și, la sfârșit, diploma. Totul destul de dens, destul de consistent. Vorbind, a înconjurat încet biroul și s-a îndreptat spre ușă, a pus o mână pe clanță, dând astfel de înțeles unei Paule derutate că întrevederea se încheie, în timp ce cu cealaltă mână îi întinde lista cu materialele necesare. Să ai în vedere să-ți procuri un halat. Apoi, când aproape a ajuns la birou, se răzgândește și se întoarce: încă un lucru, la început terebentina poate să provoace amețeli și să dea grețuri, cu atât mai mult cu cât aici se lucrează în picioare, vei vedea, e destul de solicitant fizic.

*

Revenită pe trotuar, cerul spălăcit de septembrie o orbește pe Paula, care mijește ochii și se clatină pe picioare ca de fiecare dată când iese dintr-o sală de cinema și se vede din nou în viața reală. Scena ce tocmai a avut loc – holul, așteptarea, întrevederea – se prelungește și se deformează pe măsură ce coboară acum pe rue du Métal, cufundată în ecoul acelor nume miraculoase. Există mai multe pe lumea asta, se gândește ea, mai multe feluri de-a o vedea și povesti. Pasul i se mărește, trotuarul de sub picioare pare să prindă viteză și să o poarte ca un covor rulant dintr-un aeroport. Gonește spre arborii ce se închid la culoare, acolo, în piață, și în aceeași

clipă, în spatele ei, un stol de ciori cenușii năvălește în formație în înaltul străzii. Paula se întoarce, alertată de zgomot. Păsările se năpustesc în direcția ei, sunt poate o duzină, unele au aproape un metru în anvergură, croncăniturile li se repercutează pe arteră, e un stol sălbatic, ilizibil, numai un prezicător format în cele mai bune temple din Antichitate ar putea să vadă în asta o manifestare divină, ar putea să descifreze un semn prevestitor. Stolul se apropie, crește, se desfășoară de la o fațadă la alta de-a curmezișul străzii devenite acum o imensă volieră, și Paula se vâră din instinct între două mașini, se ghemuiește cu capul băgat între umeri și degetele întinse bine pe creștet, sigură că păsările au s-o înțepe cu ciocul, cu ghearele lor lucioase precum coaja de portocală și îndoite, dure, ca de lemn. Simte stolul trecându-i pe deasupra capului, aerul izbit, așteaptă, se ridică încet, moment în care primește o lovitură în ceafă, o atingere ușoară, un bobârnac, se clatină înainte, își restabilește echilibrul lângă o caroserie, apoi se uită în jur, însă nimic, s-a terminat, ciorile au dispărut, s-a făcut iarăși liniște și cerul e din nou gol pe rue du Métal.

Paula își recapătă suflul, se repune în mișcare. În jur, strada, acoperișurile, micile clădiri, totul e lustruit, ascuțit, înviorat, ca și cum energiile cufundate în pietre ar fi fost răscolite, clipește și, atingându-și locul de pe cap unde a primit lovitura, își spune sunt vie, și începe să alerge, taie piața în diagonală, ajunge la gura de metrou crestată la marginea esplanadei Saint-Gilles, se întoarce la gara Bruxelles-Midi, un loc la culoar într-un Thalys înțesat în direcția Paris, acoperișul de sticlă al Gării de Nord izbit de o furtună, casa scării de pe rue de Paradis, liftul vechi Roux-Combaluzier, apartamentul familial pe care îl străbate în linie dreaptă, camera ei unde își azvârle rucsacul și mapa de desen înainte s-o ia pe coridor în sens invers, înspre bucătăria unde părinții săi, Guillaume și Marie Karst, ca-n fiecare seară, pregătesc împreună cina – salată de sfeclă roșie, hachis Parmentier, cremă de zahăr ars –, și probabil ceva a luat formă în ea, s-a întărit o intuiție, fiindcă e auzită anunțând că, iată, e hotărât, se înscrie la Institutul de pe rue du Métal, unde va face pictură decorativă. Tăcere. Părinții nu dau drumul răzătoarei, cuțitului, descojitorului, dar încetinesc, după care se încordează: pictură decorativă? I-auzi. Se întorc împreună înspre fiica lor, agasați: gata cu artista?

Paula se uită pe geam. De doi ani umblă lela, știe. Mai întâi fusese bacalaureatul anost, apoi înscrierea la drept la Nanterre, sub pretextul că era bun la orice și că avea timp să-și găsească drumul, an de formă, o Paula depășită rapid de densitatea unui program ingrat, meticulos și totodată tehnic, îngrozită de toceală, descoperindu-și o sensibilitate artistică la sfârșitul iernii și intrând la începutul următorului an universitar într-o clasă pregătitoare pentru școlile de artă. Părinții Karst susținuseră această mișcare, sperând în trăinicia unei vocații, dar fiica lor se arătase din nou veleitară și în cele din urmă influențabilă, alegând opțiunea producție video pentru a fi în preajma băiatului de care era îndrăgostită; începuse mai multe documentare abandonate pe parcurs, dintre care unul totuși promițător, cu un fir de nisip filmat prin microscop, în timp ce concursurile, trebuia s-o recunoască, nu duseseră la nimic.

Părinții se ridică și încep să tropăie între cuptor și chiuvetă. Pictură decorativă. Sună mai puțin magic și mai mult artizanal – vrei să faci decoruri? Ușurați la gândul că fata lor va urma o formație concretă, mulțumită căreia și-ar găsi fără îndoială mai ușor de lucru, gata să creadă încă. Dar dezamăgiți fără să știe prea bine de ce. Mirați de avântul Paulei, care rontăie o coajă de pâine căzută pe un scaun de paie și declară: O să învăț tehnicile trompe-l'œil-ului, arta iluziei.

Te întrebi cum anume tânăra Paula Karst, fata asta mediocră, protejată, conservatoare și, ca s-o spunem pe șleau, destul de pierde-vară, dintre cele care-și petrec cea mai mare parte a timpului pe bancheta unei cafenele printre alții ca ea, cu fiecare parcelă de existență tremurând în spuma de espresso cu amestecul acela de grație și lipsă de consistență ce frizează geniul, cum anume studenta repezită și diletantă, căreia viitorul îi destina înainte de toate să rămână pitită într-un sfumato, a intrat cu capul drept înainte în marele atelier de pe rue du Métal, ba, mai mult încă, s-a năpustit. Cum s-a descurcat să găsească în trei zile un apartament cu două camere în apropiere, pe rue de Parme, la numărul 27, și un elev înscris la Institut cu care să-l împartă – Jonas Roetjens; cum și-a expediat cu răceală iubitul – o gravură de modă dotată cu o barbă drăguță, un tatuaj drăguț și niște blugi drăguți rulați deasupra tenișilor –, probabil strânsese din buze de ciudă citind scurtul mesaj de despărțire, apoi se suise pe o bicicletă ridicol de stilată și pedalase înspre pădurea Vincennes, cu stomacul întors pe dos de durere, roșu la față –, și se știe încă mai puțin cum a ajuns pe 30 septembrie la Bruxelles, înaintea ușii noii sale locuințe, să golească împreună cu tatăl ei portbagajul unui Volvo break în care se ciocneau între ele piesele mobilierului studențesc obișnuit – așternut de pat, cafetieră, lampă de birou, diverse suporturi, o mică mașină de spălat vase, un scaun, o masă, o ladă cu cărți, doi saci de gunoi plini cu haine, un aspirator, o cârpă de spălat pe jos, plus toată aparatura informatică; apoi, cum a urcat totul trei etaje, răbdătoare, efectuând unele drumuri în pas de gimnastică, ea, care avea picioarele ca niște bețe și făcea mofturi la orice efort fizic – brațe și picioare lungi totuși, zveltă, părând mai înaltă decât era în realitate, măsurată la tocul ușii –, ea, care era întotdeauna prima să-și sucească picioarele, să se lovească la cap, să se plângă de-un cârcel. Dar adevărul e că mutarea tinerei persoane a fost aranjată în doi timpi și trei mișcări, becurile au fost înșurubate, patul, montat, laptopul și Wi-Fi-ul, configurate just in time! E turbată, sau ce? mormăia Guillaume Karst la fiecare palier, gâfâind cu mâinile în șold, rezemat de perete.

Turbată, încă nu. Poate pur și simplu își dorea să zgâlțâie viața. În rest, Paula abordează dezinvolt ceea ce o așteaptă, cu idei concise. Nu scrie pe pagina de internet a Institutului că un nivel bun la desen nu constituie o

condiție prealabilă pentru a fi admis? Nu e vorba să urmeze în școala aceea o formare pur tehnică, să dobândească o știință accesibilă oricui acceptă să lucreze? Nu e vorba să învețe copierea? Copierea. Știința proștilor, Paula, îi suflă tatăl său când beau împreună o cafea într-o benzinărie de lângă Valenciennes, cu ochii fugindu-le peste pahare înspre șirul de camioane de mare tonaj ce gonesc pe autostradă. Paula nu se lasă: copierea, da, exact. Îi place să se vadă ucenică deja, cu mânecile suflecate, gata să se ia la trântă, artizană zeloasă care a ales o cale modestă pentru a pătrunde în inima picturii – învățarea desenului, dobândirea unei cunoașteri perfecte a tehnicilor și a produselor, începerea cu începutul; îi place să-și spună că trebuie să treci pe acolo ca să te așezi pe urmă în fața unei pânze, a unui perete, nu contează a cărui suport, și că lucrurile care contează vor veni mai târziu, altundeva, într-o altă lume, cea a adevăraților artiști – iar aici se înșală, și încă cum.

În această primă seară, în picioare în mijlocul camerei sale, cu mâinile în șolduri, cu abdomenul înainte, Paula respiră adânc. Un bufeu îi încălzește tâmplele și o face să saliveze. În cele din urmă a plecat de acasă, s-a întâmplat, o să-și trăiască viața, dar înflăcărarea pe care și-a imaginat că o va simți rostind cuvintele astea e de negăsit. Oricât joacă momentul, își intră în rol, cheamă scena inaugurală, tânărul erou în pragul viitorului, mijind ochii asupra unui orizont dând pe dinafară de promisiuni, nu poate să nu se crispeze. Neliniștea o sufocă, îi strivește pieptul. Ceva se înalță acolo, în față, ceva pentru care o să trebuiască să dea o luptă. Devine brusc neîncrezătoare în ușurința cu care a făcut acest viraj fără să se fi ivit un singur obstacol, nici măcar nivelul ei jalnic la desen, nici măcar lipsa ei de curaj, timiditatea orgolioasă, nici măcar costul școlii, ridicat, un preț pe care părinții săi au acceptat să-l achite fără să clipească – a auzit șușoteli în camera lor după ce le-a spus cât e taxa de înscriere, și nimic apoi. Acum, cu cât privește mai mult mobila nouă, perdelele ce cad impecabil, veioza verde pentru laptop, mica mașină de spălat vase și prosopul de baie impregnat cu mirosul îmbătător al apretului, tot arsenalul acela de materiale pe care i-a plăcut așa de mult să le aleagă, lucrurile acelea care o introduceau în lumea adulților, cu atât mai mult își dă seama că ceva scârțâie. Se gândește iar la ultimul gest al tatălui său, cel pe care l-a făcut în clipa când urca în mașină, un picior înăuntru, un picior afară, pântecul apăsat în portiera deschisă și mâna aceea ridicată înspre fereastra de unde știa că-l privea, bye bye, nu

auzea nimic, dar îi vedea buza mișcându-i-se și capul dat pe spate, bye bye, îi zâmbea, avea chipul destins, aerul mulțumit, satisfăcut probabil că-și făcuse datoria de tată, ba poate chiar că terminase cu datoria de tată, se gândește Paula, fiindcă mâna aceea ce se agita înspre ea, mica mișcare de măturare în aer, însemna și că o alunga, pleacă, pleacă, da, cu cât scade lumina, cu atât mai mult se convinge că părinții ei vor fi văzut în școala asta din Bruxelles un prilej nesperat de-a o trimite departe de rue de Paradis. Se așază pe pat sleită, cu coatele înfundate în coapse, cu capul greu, și nu aude telefonul când tatăl ei încearcă s-o sune, în mod repetat, în timpul unui popas în parcarea La Sentinelle.

Impresionată încă din pragul atelierului în prima zi, când intră într-o încăpere dreptunghiulară de cincisprezece metri pe zece, înaltă de aproximativ cinci metri, cu pardoseală de ciment și acoperiș din sticlă. O galerie interioară întinsă de-a lungul celor patru pereți servește la depozitarea a sute de rulouri și mape de desen, mostre, materiale mărunte. Paulei îi place numaidecât lumina de început ce scaldă locul, o lumină albă, mată, cu atât mai clară cu cât holul și coridorul sunt în ceață, ca și cum ar trebui să treci prin acel culoar de opacitate pentru a vedea limpede înainte să te apuci de lucru. Vreo douăzeci de rame mobile sunt așezate oblic. Se strecoară înspre una dintre cele din capăt, își pune pe un taburet de lemn trusa de pictură, îmbracă halatul. Ceilalți elevi se răspândesc în sală, aude că se vorbește în engleză la câțiva metri în față, stă pregătită, apoi doamna cu guler rulat negru își face intrarea, mică aici, mai mică decât în amintirea Paulei, dar ocupând imediat un volum de spațiu considerabil. După care vine inventarul, directoarea numind fiecare pensulă pe nume și elevii verificându-i prezența în trusă, iar ale Paulei sunt frumoase și curate, inelul sclipitor, smocul moale – deosebești aici o pensulă pentru caligrafie, una din păr de veveriță pentru acuarelă, alta din păr de porc, una cu vârful teșit, una pentru linii fine, una cu fire de lungimi diferite din păr de zibelină Kolinsky, cu coadă de lemn, și cea pe care o consideră pensula ei fetiș, una pentru lac, din păr de urs kodiak, un cadou pe care Marie, mama ei, i l-a oferit în ajunul plecării. Numeroase sunt cele a căror funcție Paula o ignoră și pe care le-a așezat acolo așa cum aduni laolaltă o bandă înaintea unui atac armat, asigurându-se de prezența lor tăcută și loială. Acum le privește curioasă: în fața ei sunt aliniate niște unelte create pentru a reface lumea.

Pe urmă, durerea. Practica în atelier este într-adevăr „destul de fizică“ – un eufemism ridicol –, iar efortul de care se izbește numaidecât studenta este cu atât mai intens cu cât până atunci ea nu și-a epuizat decât în mică măsură tânăra persoană. Durere de cap și durere de nas – sinusurile iritate –, durere de spate – cambrarea de la douăzeci de ani nu e decât o lombalgie îngrozitoare –, durere de picioare – călcâiele i se bășică de la cum bate toată ziua pasul pe loc în fața panoului, astfel încât în a treia zi se hotărăște să comande pe internet niște adidași de alergat cu talpă curbată, confecționați special pentru maratoniste – și durerea provocată de modul în care ridică pensula și o menține la orizontală, gest care-i umflă umărul, o apasă pe

omoplat. Paula face cunoștință cu acest corp în care s-a născut – era și timpul. Ceea ce o surprinde totuși sunt ochii ei, dureroși din prima seară ca niște vânătăi în care-ți înfunzi arătătorul.

Octombrie, lemnul. Senzația că pătrunde într-o penumbră pe care o găuresc lucarne ici-colo, într-un spațiu acustic pe care-l străbat, armonioase sau disonante, alte corpuri și alte glasuri. Alte limbi, totodată, iar cea vorbită în atelier e o limbă necunoscută pe care Paula trebuie s-o învețe, pe care o descifrează aplecată deasupra unor scheme anatomice care definesc un plan de secțiune transversal, tangențial sau radial, un lemn tăiat lătunoaie[6] sau despicat în patru, explică ce sunt gala[7], aspectul moarat sau cu nervuri, fibra, parenchimul și vasele. Ține în buzunarul halatului un mic repertoar cu copertă neagră și un creion, înmagazinează cuvintele ca pe niște prăzi de război, ca într-un vivariu, tulburată ghicindu-le abundența – ca atunci când cufunzi orbește o mână într-un sac fără să simți vreodată că ai ajuns la fund –, în timp ce numește copacii și pietrele, rădăcinile și solurile, pigmenții și pulberile, polenurile, prafurile, în timp ce învață să deosebească, să specifice, apoi să se folosească de aceste cuvinte pentru ea însăși, astfel încât carnetul va căpăta treptat valoare de atelă și de busolă: pe măsură ce lumea glisează, se dublează, se reproduce, pe măsură ce fabrica de iluzii se pune în mișcare, în limbaj își plasează Paula punctele de sprijin, punctele de contact cu realitatea.

E greu. Se întreabă în fiecare dimineață dacă o să reziste, șase luni, o toamnă și o iarnă, își repetă că lucrurile se vor așeza, că este o chestiune de zile, că o să-și găsească locul. Dar îi vine greu să-și intre în ritm. Odată trecut șocul inițial – din care își va reveni pe urmă cu delectarea plină de importanță a celor ce au primit botezul focului – și închipuindu-și că a găsit un fel de tempo, începe să doarmă mai mult, să piardă vremea pe rețelele de socializare pentru câte-o postare de-a găștii ei, de-a prietenelor – nebunatica! Un scurt moment de cădere cu consecințe nefaste de o asemenea amploare, încât reia de îndată practicile inițiale: trezit la șase, culcat la miezul nopții, deconectare de pe rețelele sociale, bye bye tuturor, gata cu pălăvrăgeala. Pe net, lumea o luase peste picior, ești la mănăstire, sau ce? Curios lucru, Paula se mândrise cu aluzia asta la o viață de asceză, surâsese. După care își radicalizase tăcerea, întârziind tot mai mult să le

răspundă prietenelor care-i cereau poze cu băieții de la școală, șterg ând fără măcar să le citească mesajele fostului iubit care nu admisese încă, se pare, că între ei totul se terminase și o hărțuia cu insinuări sexuale deocheate fără nici o legătură cu caracterul mai curând cast al relației lor. Semnalele pe care le trimite în afara Institutului se împuținează până la a dispărea complet, și abia răspunde la telefon când sună rue de Paradis. Își pierde capul, fascinată de lucrurile pe care le impune corpului său și pe care nu ar fi crezut niciodată că le poate suporta, de senzația că descoperă în toiul muncii un consum necunoscut de energie, o resursă pe care s-o ardă.

Cu toate astea, locul o derutează și o bruschează. Impresia că regăsește în fiecare dimineață o lume din spate, o lume situată în spatele timpului, sau mai exact o lume unde timpul s-a făcut țăndări și s-a reasamblat în dezordine, repetat. E cu moralul la pământ. Își sucește de fiecare dată gleznele traversând holul, pierdută în penumbră și în mirosurile de tapet rece, și nu poate sesiza lumina ternă a atelierului de la capătul coridorului, mirosul de hidrocarbură și zgomotul de junglă din el, fără să încetinească pasul, fără ca inima să-i bată nebunește și să aibă un ghem în stomac. Odată înăuntru, în lumină, devine și mai complicat. Să picteze în mijlocul unui colectiv o destabilizează și o chinuie. Să accepte să fie văzută, să dea acces la ceea ce se petrece în ea în clipa când pictează, să-și rănească pudoarea – ca și cum aș fi în pielea goală. Forma atelierului însă, și mai cu seamă existența galeriei interioare ca un balcon dominând teatrul de dedesubt, nu-i oferă nici o repliere posibilă: poate fi privită de oriunde. Orgolioasă, se retrage în sine. Nu zăbovește niciodată în atelier, ci o șterge acasă imediat după sfârșitul cursurilor, se pune la adăpost, umblând repede, grăbită să scape de privirile din spate, de reflecțiile rostite peste umărul ei, de încurajările în care nu vede altceva decât condescendență, de criticile care o fac să-i vină să se răsucească și să-și înfigă pensula în gurile alea prea mari, ca să-nceteze s-o bată la cap, irascibilă cum sunt timizii când se satură să fie ciuca bătăilor, bănuitoare, înfuriată. E văzută strângându-și materialele în grabă, apoi tăind-o cu capul vârât între umeri, cu fruntea îndreptată mereu în podea, fără să privească niciodată în jur – și totuși acolo dă greș tactica ei prostească: retrasă în spatele ramei sale în fundul sălii, privind cu coada ochiului, absorbită, Paula nu-i poate vedea pe cei care pictează alături de ea la fel de orbiți, clătinându-se, și, cum Jonas nu prea se arată pe rue de

Parme, viața ei se rezumă acum la acea foaie mare de hârtie format flipchart (100 x 65) desfășurată de-a lungul unui cadru de lemn, panoul.

Nu se lasă. Ascultă, observă, lucrează, dar încă nu ridică îndeajuns capul decât în timpul demonstrațiilor pe care le oferă doamna cu guler rulat negru în fiecare dimineață la ora stabilită, dezbrăcată și cu părul prins în vârful capului, o privire translucidă cât face un cerc în jurul ei fără să rostească o vorbă, o mână cu degetele îndepărtate întinsă pe abdomen, cealaltă ținând pensula, cârpa, buretele sau prezentând rând pe rând o bucată de lemn, un zebrano cu vinișoare, un nauclea cu reflexe, cum va prezenta o lună mai târziu un fragment de rocă metamorfică, o paesina de Toscana sau un calcar stromatolit din Marea Britanie, pentru a le arăta frumusețea antediluviană, spontană, enigmatică, o frumusețe inocentă, precizează ea impenetrabilă în vreme ce în palma ei deschisă bucata de lemn sau fragmentul de piatră situează încăperea într-un câmp magnetic ale cărui unde concentrice se răspândesc asupra asistenței: o frumusețe non-umană. După care femeia își ține lecția în picioare, pe trei sferturi cu fața la ramă, fără să stea vreodată complet cu spatele la elevi, și pictează în fața lor, le dă exemplul, înlocuită în unele zile de alți doi profesori ale căror apariții impun și ele tăcerea, îndreaptă spinările, fac privirile să conveargă. Li se aud din hol pașii de patinatori, tălpile ce alunecă pe podea în viteză, și dintr-odată sunt în pragul atelierului, masivi, istorici, de parcă trecutul i-ar fi regurgitat acolo brusc, iar Paula, de regulă, încremenește speriată. Seamănă ca doi frați, au un cap mare savant, mâini lungi de montatori de pietre prețioase, un fond de răutate inoxidabilă când se adresează clasei, o postură cambrată, cu burta încinsă în niște pantaloni de catifea de culoarea șofranului sau a zmeurei zdrobite, ansamblul fiind protejat de un șorț de pânză grosolan. Aidoma unor prelați din curia romană, afișează niște șosete roșii ca sângele țesute în fir de Scoția, rulate pe gleznele de o ciudată finețe. Predau încet, cu glas răgușit, graseiat, însă au un limbaj elevat, o răutate măsurată, își șterg mereu colțul gurii folosindu-se de niște batiste imense pe care le scot din fundul buzunarului cu un gest rapid, apoi le fac să dispară ca niște prestidigitatori pe o scenă, în timp ce demonstrațiile le sunt inteligibile, gestica, precisă, sursele, documentate. Paula le întoarce spatele în timpul lecțiilor, caută să devină transparentă, ideea că o pot lua la întrebări sau, și mai îngrozitor, că-i pot lua lucrarea drept contraexemplu – avem aici tot ce poate fi mai rău,

mai lipsit de consistență și mai convențional, ar spune ei în timp ce ochii li s-ar roti în spatele ochelarilor, iar degetele lor fine și răsucite ca niște gheare ar înainta pe panoul ei ca să smulgă totul dintr-odată, să facă ghemotoc totul, să reducă foaia la un cocoloș de mărimea unei mingi de ping-pong, pe care l-ar azvârli peste umăr cu un surâs grațios ce ar îngheța asistența, o luați de la capăt, domnișoară, luați totul de la capăt; se străduiește în fiecare seară să reia lecția, consemnând fiecare etapă, izolând fiecare gest, reluând întreg procesul până îl poate înșira cu voce tare, îl poate declama pe dinafară, ca un poem, după care se lasă să cadă în spate pe pat, extenuată.

Învață să vadă. Ochii îi ard. Explodați, solicitați ca niciodată până acum, adică deschiși optsprezece ore din douăzeci și patru – medie ce va include pe urmă nopțile albe de muncă și nopțile de chefuit. Dimineața îi clipesc fără încetare ca și cum ar fi așezată în plină lumină, cu genele vibrând încontinuu, niște aripi de fluture, însă odată trecut apusul soarelui simte cum pierd din putere, ceva nu e-n regulă cu ochiul stâng, îi fuge într-o parte așa cum te prăbușești pe un povârniș cu iarbă proaspătă pe marginea drumului. Și-i îngrijește, își spală pleoapele cu apă de albăstrele, pune pe ei pliculețe de ceai congelat, încearcă geluri și coliruri, însă nimic nu reușește să calmeze senzația de ochi slăbiți, uscați, de pupile rigide, nimic nu reușește să împiedice formarea de cearcăne brune și persistente – un marcaj pe chip, stigmatul trecerii și al metamorfozei. Fiindcă a vedea, sub acoperișul de sticlă al atelierului de pe rue du Métal, ametită de cap în mirosul de pictură și de solvenți, cu mușchii dureroși și fruntea arzând, a vedea nu mai înseamnă doar să rămână cu ochii deschiși în lume, ci să se angajeze într-o acțiune pură, să creeze o imagine pe o foaie de hârtie, o imagine asemănătoare celei pe care privirea a construit-o în creier. Și totuși nu este vorba de a vedea în detaliu și cu precizie – asta e oricum cel mai puțin important, se gândea Paula, și mai târziu avea să se enerveze auzindu-și părinții că-i laudă „precizia de orfevru“ –, nu este vorba doar de a reproduce realitatea, de a-i da o reflexie, de a o copia. A vedea, în acest caz, înseamnă altceva. Paula nu știe ce, nu încă, dar instinctiv înțelege că a subestimat ceea ce ar trebui să producă în acel loc. Iar sâmbătă dimineața, în lumina zenitală a marelui atelier, la ora întoarcerii panourilor, când elevii se îndepărtează pentru a-i permite doamnei cu guler rulat negru să treacă, să se poată apropia de lucrările lor și să spună ceva, indicații concrete, simple,

cuvinte pe care unii le-ar fi socotit prostește neghioabe sau fade, dar care căpătau în tăcere o formă exactă, o greutate justă, un sens adecvat – încercați să pictați cu ghețarii voștri interiori, cu propriii voștri vulcani, cu tufișurile și deșerturile voastre, cu vilele voastre părăsite, cu înaltele, foarte înaltele voastre platouri –, o distingi pe Paula în asistență, cu ochii strălucitori, și chiar în acea clipă ceva se întredeschide în ea: ideea că trompe-l'œil-ul e altceva decât un exercițiu tehnic, altceva decât o simplă experiență optică, e o aventură sensibilă ce vine să pună la lucru gândirea, să interogheze natura iluziei, și poate chiar – e crezul școlii – esența picturii. În creierul ei înflăcărat, dar încă nelămurit, învățăturile primite se resorb într-un principiu elementar pe care și-l însușește încetul cu încetul: trompe-l'œil-ul trebuie să arate chiar atunci când ascunde, iar lucrul acesta implică două momente distincte și succesive: un timp în care ochiul se înșală, un timp în care ochiul vede bine; dacă nu e devoalată impostura – doamna cu guler rulat negru se oprește, înalță umerii, își abate asupra asistenței privirea rece de pasăre solitară –, asta înseamnă că te găsești în fața unei tâmpenii, în fața unui procedeu, a unei șmecherii, iar atunci virtuozitatea pictorului, inteligența privirii sale, frumusețea tabloului său, toate astea nu mai pot fi reperate, toate astea rămân insesizabile. Și, vedeți voi, subliniază ea, asta ucide plăcerea, asta strică munca – și lucrul acesta era tot ce putea spune mai rău, o condamnare fără drept de apel, scrâșnea siflantele și expulza cu dezgust cuvintele: asta strică munca.

*

A învăța să imiți lemnul înseamnă „să faci istorie cu pădurea" – doamna cu guler rulat negru spune de asemenea „să stabilești o relație", „să intri în legătură" –, iar Paula învârte îndelung fraza în cap, pentru ca ea să se limpezească. Așteaptă. În atelier foșnește o viață vegetală ce se extinde pe panouri, proliferează pe paletele unde culorile trec de la o nuanță de galben la alta, estompează tonurile de brun, fac un pic de loc roșului pentru acaju și acelui negru absolut pe care îl găsești în inima abanoșilor celor mai puri. Copacii sunt despicați, lemnul lor scoate la iveală alburnuri deschise, duramenuri tot mai închise, arată un repertoriu de forme, o împletire de fire drepte, ondulate sau spiralate, o presărare de pori și noduri ce gravează o lume la îndemână. În atelier se înalță o pădure, întrețesută cu istorii ce

amestecă sihlele copilăriei – cele ale poveștilor, cele cu lupul și zâna, cu pietricelele albe și vulpea, cele pe care le străbați strângând puternic mâna ocnașului evadat –, codrii de câmpie, junglele politice, fiecare ucenic aducându-și-o pe a sa, iar a Paulei e o pădure de cinema, vizibilă pe o peliculă de memorie arsă pe alocuri, însă unde poți vedea fiecare detaliu al feței lui Marie, mama ei, gura larg deschisă, ochiul în vizorul unei camere de filmat Super 8 cu obiectiv Zeiss, gâtul atins ușor de inele frumoase de aur ce captează fărâme de soare, și se îmbină cu pădurea vastă unde, în acel august, turnează un scurtmetraj – Copilul ferigilor, povestea unui copil sălbatic inspirată de cea a lui Victor din Aveyron, povestea unui copil fără părinți, fără frați, culmea bizareriei pentru o Paula mereu puțin pierdută vara, când vacanțele adună în jurul ei o familie prea mare. I-a mobilizat pe puștii din casă, pe cei mai mari, pe care trebuie să-i atragă înaintea obiectivului, să-i urmărească în camera lor sau în fața televizorului, și pe cei mai mici, excitați, pe care trebuie să-i îndrume, și printre ei pe Paula, așadar, în vârstă de nouă ani, care, în clipa când mama ei strigă „Motor!“ intră în film, pătrunde numaidecât în pădurea familiară ce se transformă pe măsură ce camera filmează, devine acel teritoriu necunoscut unde departele și aproapele dispar, unde temperatura scade, unde volumul sonor urcă – fiecare zgomot izbucnește, după care își duce existența de zgomot –, planul-secvență durează, copilul Paula pășește în plin mister, nu mai recunoaște drumul desfundat de trecerea utilajelor agricole, crestat în solul întărit la soare, nici găurile pe care le fac copitele vacilor, nici zona de jocuri unde fiecare buștean poartă un nume, unde ambalajele de petarde și mucurile de țigară devin una cu pământul, unde mingile de tenis galben fosforescent uitate sub câte un trunchi de copac au devenit cenușii, buretoase, simte că se transformă într-o altă persoană, penumbra e ciuruită de lumină, străpunsă de raze ce deviază în toate direcțiile, se află într-o poveste, duce la capăt fiecare pas, ajunge la coliba copilului sălbatic, unde o așteaptă, așezat pe o piatră și fumând o Gitane, un băiat la bustul gol, cu șapcă de piele și ochelari de aviator – cel mai mare dintre verii săi, pe care nu-l recunoaște.

Stejar, pin, eucalipt, palisandru, acaju pătat, gală de tuia, tulipier de Virginia sau catalpă, octombrie trece și Paula supraviețuiește, e confuză, asudată, ciufulită, visează într-o noapte că pielea i-a devenit lemnoasă, dar produce imagini, chiar dacă panoul ei se deosebește de celelalte, laborios, întotdeauna un pic sărăcăcios. Până în ziua când aude pentru prima oară

vorbindu-se despre viteza frasinului, melancolia ulmului sau lâncezeala salciei albe, e copleșită de emoție: totul e viu.

Scândură de calitate inferioară, plană pe o parte și convexă pe cealaltă, tăiată de la marginea unui buștean

Excrescență pe trunchiul copacilor

Jonas Roetjens. Cine-i insul ăsta? strigase Guillaume Karst pe deasupra salatierei în care bătea albușuri – o bezea cu cremă? – în seara când fiica sa îi ceruse să semneze plata unei garanții pentru apartamentul pe care avea să-l închirieze la Bruxelles. Sonorul radioului era dat la maximum ca să acopere zgomotul mixerului, astfel încât în bucătărie domnea un vacarm infernal, iar fata până la urmă scrisese cu creta cuvântul „colocatar“ pe o tăbliță atârnată de mânerul unui dulap. Tatăl aruncase un ochi fără să-și lase treaba, după care se înclinase din nou peste ceea ce se albea în salatieră, cu gâtul băgat între umeri, cu blugii prinși în curea sus, pe talie, gătea țâfnos în ziua aceea, cu vârful limbii strâns între buze. Deci l-ai văzut? Ridicase și mai mult vocea – profita probabil de situație, el, care nu se adresa lumii decât cumpătat. Paula făcuse „nu“ din cap, atunci el îi întorsese spatele și rămăsese agățat de mixerul ce spărgea timpanele și moleculele pitite în albuș.

Jonas a sunat la ușa apartamentului cu trei zile întârziere, a apărut în umbra unui rucsac în formă de menhir, cu o mapă de desen sprijinită de picior și o saltea ținută cu un deget în picioare pe palier – o saltea pentru un pat de o persoană, gri și pătată. O strângere de mână. Paula. Jonas.

Încă de la început, Paula s-a arătat amicală, având grijă să-i facă impresie bună acelui necunoscut cu care se pregătea să împartă treizeci de metri pătrați în următoarele șase luni. Vrei să te ajut să-ți aduci sus lucrurile? Binevoitoare, așadar, însă băiatul a scuturat din cap, a răspuns cu vocea joasă, mulțumesc, e-n regulă, totul e aici, și-a înhățat mapa de desen și a trecut pragul în timp ce Paula se dădea la o parte din drum, se lipea cu spatele de perete arătându-i o ușă întredeschisă: acolo e camera ta, eu am luat-o pe cealaltă, din fund. Băiatul a încuviințat, de acord. Din bucătărie, Paula l-a privit cum s-a debarasat de bagajul incomod printr-o mișcare de rotație a umerilor, cum a scanat locul dintr-o privire circulară, apoi cum a continuat du-te-vino-ul trambalând salteaua – are partea de sus a feței ascunsă de cozorocul unei șepci de baseball, în vreme ce restul se luminează prin contrast, obrajii scobiți, ca supți pe dinăuntru, nasul drept, buzele pline, urmele unei acnee recente pe tâmple. S-a deplasat în tăcere, s-a strecurat prin apartament, lung, suplu, cu șoldurile înguste, cu gleznele dezvelite, cu brațele ca extensibile atunci când mânuia mindirul și-l lăsa să

cadă pe podeaua camerei cu un sunet înfundat – brațe ca ale mele, s-a gândit Paula. În momentul în care i-a întins legătura de chei, a zâmbit cum a știut mai bine, un zâmbet complicat ce nu exprima nimic călduros, ci amesteca laolaltă timiditate, calcul și dezamăgire, fiindcă felul de-a fi al lui Jonas, mai mult încă decât fizicul său, o tulbura – bluza de trening strălucitoare, cu fermoarul tras până la gât sub impermeabilul negru, blugii prea scurți, tenișii albi, inelul de pirat și brățările de perle de la încheietura mâinilor, și, dincolo de toate astea, ceva nelămurit. În plus, i-ar fi plăcut să-l vadă fără șapcă acum, să-și ridice puțin cozorocul, i-ar fi plăcut să-i vadă ochii, dar nu, nimic, pupilele îi rămâneau în umbră, străpungeau în retragere, un animal nictalop, o pisică, s-a gândit ea în timp ce-i dicta codul Wi-Fi și-i arăta frigiderul, dulapurile, aspiratorul, mică gospodină dintr-odată grăbită să stabilească regulile unei viitoare coabitări, însă atunci, ca și cum ar fi înțeles că acest lucru avea să dureze un pic, el a întrerupt-o punându-i pe furiș o mână pe antebraț: plec. Cu obrajii în flăcări, Paula a încuviințat degrabă, OK, pe mâine, s-a dat un pas în spate ca să se rezeme de chiuvetă în timp ce Jonas vâra cheile în buzunar, da, pe mâine – vocea ridicată la minimum, capul mișcat scurt. Apoi vine goana pe scări, un zgomot de salturi ușoare ce se risipește încet-încet.

*

Paula a aruncat un ochi înspre sticla de vin și cele două pahare așezate pe masă, get together drink menit să pecetluiască începutul conviețuirii, mic fason adult de care ar fi trebuit să fugă, dar un moment de care se mai agăța încă, la fel cum se agăța de ritualuri, de tot ceea ce-ți permite să punctezi timpul, să-i dai o formă, astfel încât a luat un tirbușon nou-nouț, a înhățat gâtul sticlei, apoi a deschis-o, și-a turnat un pahar pe care l-a băut dintr-o înghițitură, cu ochii închiși, iar în această lungă dușcă de alcool, secunda aceea în care l-a văzut pe Jonas în picioare pe palier s-a reimpus: e-n fața ei, pare să închidă în el un destin foarte dens, un nod de energie comprimată despre care îți spui c-o să se crape, o să se deschidă și-o să se consume până la capăt.

O lună mai târziu însă, când cerul deasupra Bruxelles-ului prinde culoarea terciului și vine vremea marmurei, Paula bate pasul pe loc. Denumirile surprinzătoare se înăspresc, impun coduri de reprezentare stricte, un sistem de convenții, o sintaxă și un vocabular la fel de riguroase ca ale unei limbi. Intransigența doamnei cu guler rulat negru sporește, neînduplecată în privința structurării golurilor și plinurilor din panou, draconică în privința culorilor, afirmând răspicat că nimic nu va fi posibil fără stăpânirea acestui alfabet, fără învățarea denumirilor – verde de Polcevera, mischio de San Siro, alabastru de Monte Gazzo. Să pictezi marmura înseamnă să-ți conferi o geografie, spune ea în esență la primul curs, înainte de a-i soma să parcurgă cu atenție o listă de lucrări printre care se găsesc un tratat de geomorfologie (zis „Derruau“-ul), un catalog sumar al marmurei antice, memoriile unui armator din Saint-Malo, câteva articole despre conceptul de facies metamorfic – și, sincer, Paula bâjbâie.

E noiembrie, e frig, are pielea aspră și-i curge nasul, colțurile gurii îi sunt pline de crăpături, are o față de pat nefăcut. Atât de obosită, încât i se întâmplă din ce în ce mai des să adoarmă fără să se dezbrace: se așază pe marginea saltelei, își scoate tenișii fără să-și deznoade șireturile, apăsând cu vârful unui picior în călcâiul celuilalt, rămâne cu puloverul, dar caută în spate fermoarul sutienului, descheie, lasă bretelele elastice să-i alunece sub mâneci, de-a lungul brațelor, îl recuperează prin partea de jos și-l azvârle într-un colț al camerei, atunci se răstoarnă într-o parte, sub plapumă, și adoarme numaidecât, astfel încât te întrebi unde a dispărut fata care făcea duș în fiecare seară, își curăța pielea cu argile japoneze și spume vitaminizante, fata spontană care nu și-ar fi sacrificat niciodată în fața oboselii ritualul de culcare, periuța din lemn de cimișir și pasta de dinți cu aromă de mentă. Camera ei prelungește atelierul de la școală, expusă identic spre nord și la fel de prost încălzită: perdelele duhnesc a terebentină, pijamaua o are pătată cu vopsea, godetele murdare umplu pervazul, iar panourile ratate de verde de mare acoperă pardoseala – credea că marmura aceea va fi ușor de pictat, întrucât e simplă, monocromă, marea noaptea, marea densă, bazaltică, un negru-smarald străbătut de filamente de un verde mai deschis (serpentinul) sau de alb (talcul) formând la suprafață un fileu suplu, fibros, asemănător cu niște vată hidrofilă pe care ai fi sfâșiat-o, dar e, dimpotrivă, o varietate pe care numai pictorii cu experiență se încumetă s-o

realizeze, ceea ce ea nu știe, trebuie să dai profunzime pietrei, și pentru asta să intri în ea, să cobori înăuntru, însă nu reușește, se înecă. E atât de obosită, încât e lentă, greoaie, are dureri. Mănânci măcar? o întreabă tatăl ei într-o seară când sună la ora cinei. Paula mănâncă, sigur, însă puțin, convinsă că un corp subțiat e mai puternic, mai dur, iar privirea e mai lucidă fără zahăr în sânge – nu e ceva foarte inteligent. În aceeași seară anunță cu voce aspră că abandonează, că vrea să se care de-acolo, ideal ar fi, de fapt, să vină după ea chiar în acel moment, cel mai târziu a doua zi dimineață, să reîmpacheteze toate catrafusele studentei la fel de ușor pe cât despachetaseră, și hop, è finita la commedia. Tatăl său mestecă încet. Paula își închipuie privirile pe care i le aruncă mamei sale, sprâncenele ca niște accente circumflexe și umerii ce se ridică, palma mâinii acoperind receptorul în timp ce șoptește: ce-i zic? Se pun de acord, apoi mama apucă telefonul, vocea blândă și categorică rostește cuvintele „binom“, „colocatar“, însă Paula ascultă cuvintele fără să creadă în ele, cu ochii ațintiți pe vârful papucului ce freacă o pată de vopsea de pe parchet, pricepe că mama sa vorbește acum pentru ea însăși, pentru tatăl său, în numele cuplului strâns pe care-l formează de atâta vreme, celula aceea misterioasă în fața căreia era atât de greu să crești. Pe de altă parte, Jonas e starul atelierului și se descurcă foarte bine singur, e ceea ce răspunde pe un ton dur; e cu capul în nori, indiferent, sălbatic, mănâncă pe-afară și nu vine decât să doarmă, în așa fel încât Paula nu îl vede decât la școală, unde a trecut mult timp de când a mai trecut pragul cineva atât de înzestrat. Ușor de trăit cu el, așadar, nu-i niciodată acolo. Paula se izolează, oboseala i se răspândește în corp aidoma unei otrăvi și o înlătură din lumea exterioară.

Noiembrie încă, plouă. Paula trudește la o cerfontaine, o marmură destul de tehnică, fără îndoială un pic dificilă pentru ea – două operațiuni cu ulei, o a treia pentru smălțuirea despărțiturilor, te întrebi ce i-a trecut prin cap în clipa când a ales-o pe asta – și Jonas tocmai intră în bucătărie. Ce faci? Fata tresare, se întoarce – față de papier mâché. M-am instalat aici, îngheț în cameră la mine. Jonas își scoate impermeabilul, dar rămâne cu șapca, și, contrar oricărei așteptări, iată-l întârziind, luând o cană dintr-un dulap, turnându-și ceai. Privește tabloul colocatarei sale – e prima dată. Ochii i se plimbă încet peste foaie, și Paula încremenește cu pensula în aer. Ploaia se întețește la geam, o ploaie deasă și rapidă – un duruit de tobă. Ce marmură e? întreabă el. Tânăra se dă un pas înapoi din fața panoului și răspunde fără să întoarcă privirea, e cerfontaine. Numele e aruncat cu siguranță. Dar Jonas întreabă în continuare: ah, de unde vine asta, cerfontaine? Mirată, Paula se rotește spre el ridicând din umeri: de unde vine? Habar n-am. Din nou vocea în cădere, fraza ce închide. Vântul proiectează ploaia în geam în rafale, mici picături dure, lespezile vibrează și vuiesc, ai crede că ești sub un adăpost de tablă. Jonas rămâne cu ochii îndreptați asupra picturii, apoi își scoate laptopul din traistă, hai, o să vedem ce e, șoptește foarte liniștit, în timp ce Paula, îndărătnică, întârzie să pună pensula pe marginea chiuvetei, se așază, dar se uită la ceas, gândindu-se că peste o oră va fi noapte, va trebui să aprindă becurile ca să poată lucra, vor fi umbre, culorile o să se amestece, totul o să se complice, nu voi avea nici pe departe vreme să termin până dimineață. Jonas începe să citească tare: „În cursul devonianului superior, în urmă cu 370 de milioane de ani – 370 de milioane de ani, Paula, trei, sute, șapte, zeci, accentuează fiecare cuvânt –, climatul european era tropical, iar de-a lungul unei fâșii ce se întindea de la Maubeuge-Trélon în vest până la Chaudfontaine în est s-au format recife de corali, atingând cea mai importantă dezvoltare și cea mai mare concentrație în regiunea Philippeville – nu-i departe de-aici Philippeville, Paula, ne-am putea duce să vedem, dacă vrei –, calcarul acestor recife este gri în partea mediană, roșu la bază și la vârf. Calcarele cele mai bogate în resturi fosile au o colorație gri-albăstrie, datorată materiilor carbonifere. Colorația roșie este legată de prezența bacteriilor fosile ferooxidante. Se spune că marmura aceasta are o culoare «roz uscat», dar este numită de asemenea roșu de Flandra, sau tobă de porc – ca mezelul, Paula, ai mâncat vreodată tobă de porc? –, are o înfățișare comună și nu denotă nici o bogăție.“ Iată. Jonas se

desprinde de ecran, iar Paula redeschide ochii. Devonianul superior, milioanele de ani, rocile metamorfice, recifele coraliene și jungla în locul Ardenilor belgieni, calcarele și fosilele, spărturile, fracturile și presiunile înalte ce sparg scoarța terestră, toate lucrurile astea, nu se gândise niciodată la ele, ignorând numele și ignorând imaginile, considerând solul și tot ceea ce-l alcătuiește drept un haos de timp, evenimente imprevizibile și forțe pe care se sprijină existențele noastre. E buimăcită.

Aversa își pierde din putere, totul se potolește, totul se scurge afară, iar soarele scaldă bucătăria într-o lumină grepfrut, aproape californiană. Jonas dă drumul la trei cubulețe de zahăr în ceai, ploc ploc ploc, învârte lingurița în ceașcă, și îți dai seama că freacă menta. Paula se ridică, își reia paleta și pensula, dar înainte să înceapă să picteze se întoarce spre el: și tu, ce marmură ai ales? Jonas își bea încet ceaiul, mărul lui Adam îi alunecă de-a lungul gâtului. Un skyros. Cele două silabe scrâșnesc în încăpere, apoi băiatul precizează: nu tocmai tobă de porc, mai degrabă templu grec bătut de vânturi, englez bătrân elegant într-o insulă din Sporade, măgăruș miop ce urcă în sat, vezi? Paula încuviințează din cap, după care, cu voce joasă, din nou în fața panoului: văd foarte limpede scările dintre casele albe, pălăria Panama a bătrânului, genele lungi ale măgărușului și marea de jur împrejur. Jonas se uită la ea pieziș – tot pentru prima dată, și te întrebi ce a făcut în ultimele săptămâni, și îți spui că era cazul –, o aude clar când ea îngaimă mai târziu, apăsând un pic de roșu englezesc pe paletă, îmi place toba de porc, și, în tăcerea ce se formează din nou, se ridică, lasă capacul laptopului peste tastatură în semn de plecare în timp ce picioarele scaunului se îndepărtează de masă, zgârie podeaua. Atunci Paula i-a aruncat peste umăr un zâmbet pe care nimeni nu i l-a văzut încă, simplu și atât de îndrăzneț, încât băiatul a rămas nemișcat, surprins – în fața lui nu se mai află aceeași persoană, fata cu maxilare de piatră, speriată și încordată, ci o necunoscută al cărei chip se agită –, privirile li s-au întâlnit pe deasupra mesei, au stat așa până când Jonas spune, sprijinit de tocul ușii: ar trebui să ieșim un pic, Paula, ar trebui să luăm aer. A cercetat cerul sleit din spatele ferestrei – colac de grăsime corai – apoi au ieșit împreună. Iar mai târziu, când Paula avea să se gândească din nou la acest prim moment petrecut cu Jonas, moment în care i-a rostit în sfârșit prenumele, moment zis „al tobei de porc“, avea să-și aducă aminte cum înțelesese că a picta înseamnă mai întâi a nu picta, ci a ieși pe stradă și a te duce să bei o bere.

A doua zi oboseala se întoarce, devine ceea ce o împinge mai departe, Paula câștigă în putere. Faptul că termină cu marmura o îndreaptă, spate, cap, umeri, ceva mai călit emană din ea, ceva ce reprezintă doar o înclinare către eșec, o consimțire în fața căderii și o dorință de relansare. Înalță nasul, descleștează dinții, e mai bine. Impresia că prinde în sfârșit un pic de viteză, impresia că aerul de afară îi șfichiuiește mai bine fruntea și că trupul său dezvoltă mușchi, abdomenul și spatele sunt acoperite cu un înveliș protector, umerii și brațele sunt legate, mișcări din încheieturi, mai sigure și mai ușoare, pur și simplu mai frumoase. Observarea stigmatelor muncii pe corp îi procură o stare inexprimabilă de bine, o voluptate.

De acum, pătrunde în atelier cu mai puțină teamă, cu mai mult curaj. Sigur, îi vine încă greu să controleze emoția care-o străbate în timp ce face slalom prin sală pentru a ajunge în colțul ei, se strecoară printre rame compunându-și o mască senină ce nu păcălește pe nimeni – lobii urechilor îi sunt roșii și ard ca două văpăi –, dar emoția asta îi semnalează de asemenea că a intrat într-o zonă efervescentă, zonă de murmure și atingeri, și întotdeauna e o scuturătură de excitație pură, un electroșoc.

Ceilalți elevi îi apar în câmpul vederii. Încep să existe pentru Paula, care ia loc printre ei. Nu sunt numeroși, vreo douăzeci, și au de asemenea privirea scânteietoare, unghiile negre, părul puțind a white spirit, chiar după asta îi recunoști în cartier odată ce-și scot halatul; și sunt de asemenea repartizați câte doi sau trei în apartamente mari și prost încălzite la o aruncătură de băț de școală, lucrează ca niște brute, și se adună cu rare ocazii pentru o petrecere sub semnul alcoolului ce are să se lungească până în zori după ce a atins spre miezul nopții rația absolut onorabilă de treizeci de persoane într-o bucătărie de zece metri pătrați – densitate menită să favorizeze orice coliziune carnală cât de cât stimulatoare cu o ființă care n-ar pretinde continuarea relației. Paula rămâne deseori să lucreze seara în atelier, se deplasează încet, cu brațele de-a lungul corpului și părul desfăcut, întârzie înaintea panourilor celorlalți, se încumetă să-i privească pictând, ba chiar îndrăznește să-și facă o idee despre tabloul lor, și curând, țipetele pe care le scotea în secunda când simțea o prezență în spate, țipetele acelea stridente, țipetele acelea oribile, țipetele acelea dispar, privirea i se îmbină în cele din urmă cu cele care se încrucișează acolo, acel ghemotoc de priviri simultane.

Când îi trece în revistă pe elevii de la Institut, ceea ce face de mai multe ori în perioada asta, pentru părinți sau pentru alții, puțin numeroși, cărora le povestește cum e la Bruxelles, Paula începe întotdeauna din fundul sălii și înaintează în sensul acelor de ceas – vizualizează probabil atunci un chip care se întoarce, o privește în ochi și o salută dând din cap, cum se postează un actor în fața camerei de filmat în genericul unui serial din anii optzeci. Turul de pistă aruncă mai întâi lumină asupra lui Jonas, asupra căruia nu întârzie, rezervându-i prin asta un destin special, un regim excepțional, Jonas e Jonas, iată ce se mulțumește să declare, accelerând fraza și lovind cu mâna în gol, ca și cum ar ajunge să deschizi ochii pentru a înțelege ce are diferit – amestecul de delicatețe și egoism cras? –, apoi distinge, între alții, un decorator de teatru venit din Boulder, Colorado, sosie tulburătoare a lui Buster Keaton, purtând aceeași cravată neagră și aceeași cămașă albă cu guler răsfrânt; mai departe, albă, vânoasă, cu ochi albăstrui, o restauratoare de capele baroce, trecută prin academia de arte frumoase din Florența, pictează pe jumătate goală sub un halat de in brut, având pe cap un turban în genul Artemisiei[8]; lângă ea, cu un cap de ogar afgan pe un tors lung și îngust, cu picioare groase și scurte, se află un tânăr bancher englez în an sabatic care nu se desparte de tricoul cu Sex Pistols și mestecă gumă non-stop; apoi, în dreapta Paulei, tuns la zero și cu un corp de luptător, singurul artist din atelier, un tip din Hamburg, cu corzi vocale vâscoase, cu mâinile ca niște bătătoare – realiza acolo tablouri din fier vechi, zinc, tablă ondulată, relicve oxidate menite să figureze uzura capitalismului și melancolia mondializării, pornea să culeagă materialele astea pe docuri, pe fluviu, sărea în navele tehnice ca să traverseze bazinele, să treacă prin ecluze, să meargă tot mai departe spre estuar, înspre larg, și asta, în fiece zi, fie ploaie, fie vânt; dacă mai avansăm, dăm în stânga Paulei peste un tânăr flamand buclat ca un păstor grec, fiul unui producător de cereale din împrejurimile Ghentului, care-și plătește studiile jucând biliard în sălile din spate ale cafenelelor din cartierul Saint-Gilles și fumează Player's; pe urmă spanioloaicele, Alba și Inés, două verișoare ale căror înrudiri se întind prin toată nobilimea, se întrețes cu familiile ce apar pe coperta Point de Vue când cu botezurile și nunțile, și fără îndoială că și ele au fost fotografiate copile, bucălate și cu mănuși albe, ținând trena din dantelă de mătase a unei femei din clanul lor – când le vine rândul, Paula nu se grăbește, prezența lor subliniind politica de recrutare eterogenă a Institutului, atelierul polarizat între studenți fără o lețcaie și fetele astea cu sânge albastru, crescute în școli

private ținute de călugărițe, de unde și-au luat rapid tălpășița, mereu împreună, cu studii puține, dar cunoștințe bune de limbi străine, intrate la Institutul de pictură ca să poată renova pe urmă castelele de familie răspândite pe bătrânul continent, acolo unde lambriurile sunt putrede, acolo unde marmura lipsește, acolo unde capitelul înflorat a pălit în fundul alcovului, au același râs răgușit când spun că au o piață captivă, povestesc cum au fugit de nunțile aranjate pentru a-și trăi celibatul ca lumea, și într-adevăr, sunt niște petrecărețe, niște fete cu picioare ca niște burlane și inimi darnice, cu un limbaj de birjar, creatoare de cocktailuri multicolore, extrem de talentate la rulat jointuri; în sfârșit, la mai puțin de un metru de ele, pictând pițigoi pe petale de trandafir în timp ce ascultă heavy metal, cu căștile înfundate adânc în urechi, se înalță Kate Malone – bunăciunea, independentă și iute la mânie, mereu pusă pe ceartă.

*

Ființele astea care pictează laolaltă patruzeci și patru de ore pe săptămână și pe care apropiații le-ar descrie probabil drept subiecți egocentrici, disprețuind orice formă de viață comunitară, cumulând narcisismul și megalomania în proporții deloc neglijabile și neacceptând umilința artizanatului decât pentru a se mândri mai mult cu faptul că fac pictură de artă, ființele astea, curios lucru, formează în cele din urmă un colectiv în preajma Crăciunului. Embrionii de organizare apăruți în luna octombrie se transformă în reguli, instaurează obiceiuri, sedimentează un drept cutumiar acoperind de exemplu curățarea și înnoirea stocului de materiale comune (comandă, primire, distribuție), deschiderea unei pușculițe pentru câte-un pahar împreună și obligația de ajutor reciproc – se unesc mai mulți pentru a termina panoul celui care s-a împotmolit. Elevii de pe rue du Métal constituie de atunci o mică societate conectată la substanța lumii, însă retrasă pe câteva străzi ale orașului și izolată de restul oamenilor, munca lăsând puțin răgaz pentru a înnoda relații în afara zidurilor școlii; oricum, fiecare înțelege că e mai avantajos să caute resurse la fața locului decât să umble fără rost prin ținut. Niște legături nevăzute se țes, așadar, în școală, legături amoroase, amicale, sexuale, dușmănii de asemenea, legături din ce în ce mai strânse pe măsură ce săptămânile trec, formând o rețea din ce în ce mai densă, din ce în ce mai activă, astfel încât școala își găsește forma sa

organică și funcționează de acum înainte ca un ecosistem – e un moment pe care doamna cu guler rulat negru îl așteaptă întotdeauna cu o anumită nerăbdare, se află atunci înaintea unei forțe, și îi place asta.

Foarte repede însă, într-o mișcare de revenire pe care o anticipează cu malițiozitate, aceiași elevi încep să se îngrijoreze de unicitatea lor, n-au stare, se înalță pe vârful picioarelor pentru a-și scoate afară capul din pluton și își revendică modul de lucru, trăsătura proprie. Setea de a fi diferiți care îi chinuie iese la suprafață după tratamentul de șoc reprezentat de învățarea lemnului și a marmurei, apare din nou aidoma cocoloșului în aluat, și în curând fiecare elev semnalează din ce în ce mai fățiș că vede lucrările impuse și exercițiile ca pe niște constrângeri înguste, rigide, care îi pun frâu gesturilor, îi sufocă personalitatea, îi seacă dorința – așa se exprimă, revoltați. Doamna cu guler rulat negru se face că nu aude nimic, își perindă mai departe de la unul la altul surâsul impenetrabil și își freacă mâinile – își cunoaște bine elevii, aceiași în fiecare an, da, îi cunoaște pe dinafară. Știe că referința la atelierul din Renaștere, imaginea aceea de fluiditate creatoare și de efervescență colectivă în care le place să se vadă reflectați, începe întotdeauna prin a le flata egoul – împărțire a locului și a tehnicilor, circulație a influențelor și a cunoștințelor, simț al serviciului și al comenzii, valori ale artizanatului, respect al ierarhiei provenite din experiență, renunțare la sine în folosul grupului, continuitate a vieții și muncii –, înainte să arate cu degetul acea fierbere din care trebuie să se smulgă pentru a exista în nume propriu. Bingo! Atunci le pune contre, îi mângâie în răspăr. Le declamă regulile cu o voce atât de calmă, încât devine vag provocatoare, cerând, de exemplu, să fie respectate aproape la mililitru proporțiile culorilor pe palete, în godete, repetând mereu metoda, așa se face, așa și nu altfel, pozând caricatural în susținătoarea unui academism mărginit, în păzitoarea rețetei. La cea mai mică dorință de interpretare vizibilă pe un panou, îl trimite pe elev înapoi la canon, la model, îl trage de partea trompe-l'œil-ului, de partea iluziei absolute, vânează dârele de pensulă de pe pânză, emoția din hașurile tușei, dispoziția prea întunecată a unui degradé sau strălucirea prea euforică a unui glasiu, lucrează la estomparea tânărului pictor, la estomparea actului de a picta înaintea imaginii. Desigur, ea își justifică hărțuirea pledând pentru tehnică, pentru frumusețea tehnicii, dar nu este exclus să fie și un pic sadică. În orice caz, sâmbătă dimineața, odată ce panourile sunt expuse unul lângă altul pe peretele atelierului, douăzeci de

imagini de același format înșirând același luciu de lemn, aceeași placă de marmură, douăzeci de trompe-l'œil-uri efectuate urmând același proces, ea vine să se așeze în fața peretelui, în liniște – simți că nu se grăbește, pune la încercare atenția auditoriului la fel cum un magician instalează așteptarea, întreține un suspans –, apoi, încet, fără să comită o singură eroare, identifică autorul fiecărei lucrări, care pe urmă este ridicată, în așa fel încât să poți citi prenumele falsificatorului pe verso – se disting astfel excesul de apă de pe lucrarea lui Buster Keaton, stângăcia Artemisiei, folosirea abuzivă a albului de China din redările păstorului grec, sau, tot așa, descentrarea motivului pe foaie, tipică la Paula. Dacă s-a întâmplat ca lucrarea vreunuia să fi fost confundată cu a altuia, ea îi restituie fiecăruia unicitatea.

Când își înalță capul după episodul cu marmura cerfontaine, Paula își dă seama, așadar, că halatele pătate cu vopsea ce lucrează în jurul ei conțin oameni, că pensulele sunt ținute de niște mâini, legate de niște corpuri, de niște chipuri, de niște temperamente, de niște povești. Iar în cele din urmă, ea, care la începutul lui decembrie susținea că pusese cruce oricărei relații și că făcuse legământ de castitate – n-am vreme pentru asta, clama grotesc pe internet, cowgirl solitară mijind ochii pe preerie și aprinzând un chibrit de talpa cizmei –, lasă baltă a doua hotărâre cum lași să-ți alunece o eșarfă de pe umeri într-o noapte de vară.

Se apropie de Kate, care într-o zi s-a năpustit spre ea la ieșirea de la un curs și a întrebat-o pe nepusă masă: tu stai cu Jonas Roetjens? Kate face parte dintre fetele care măresc spațiul pe care-l traversează, surâd puțin, dar se amuză mult, fac fără încetare glume proaste, bombăne cu voce tare când le vine rândul să recepționeze paleții de hârtie pentru atelier, se așază în fiecare zi singure la masă în bistro pentru un prânz adevărat cu multă carne și se arată atât de preocupate să se demarcheze de fetele de bani gata din Institut, încât nu ratează niciodată prilejul de a informa că și-au plătit singure cursurile – Kate, lucrând ca bodyguard într-o cârciumă din Glasgow, Nautilus, are, de altfel, niște pești tatuați pe brațe, niște pești pe care i-i arată Paulei suflecându-și mânecile taman pe mijlocul străzii, și ale căror înotătoare se mișcă atunci când își încordează mușchii.

Înaintea vacanței de Crăciun are loc o petrecere la Buster Keaton, și în euforia generală Paula se găsește mozolindu-se cu al n-lea văr al spanioloaicelor în fundul camerei convertite în vestiar, apoi goală cu el o oră mai târziu într-o altă cameră situată la o sută de metri de prima și semănând ca o picătură de apă cu a ei. Tipul se află în trecere prin Bruxelles pentru un turneu de tenis, are picioare longiline și simțul timing-ului, pielea spatelui acoperită cu alunițe – ai putea profita de somnul lui ca să te apropii echipat cu un stilou și un echer ca să trasezi constelațiile vizibile din Calea Lactee. Se răstoarnă unul peste altul, apoi se încalecă până dimineața. Mai târziu, el adoarme pe burtă, cu profilul strivit de saltea, iar când Paula, reîmbrăcată, vine să se aplece deasupra lui, atingându-i în treacăt fața cu părul în dezordine, el deschide un ochi, zâmbește, apoi se întoarce pe-o parte – mai târziu avea să se mire de ușurința cu care se strecurase prin acea noapte, ea, pe care sexul o impresiona atât de tare.

Referire la Artemisia Gentileschi, pictoriță italiană aparținând barocului timpuriu

Cer alb de zăpadă, e aproape amiază. Paula intră în imobilul de pe rue de Parme, îmbrăcată într-un palton lung din imitație de piele întoarsă și încălțată cu Dr. Martens cu șireturi albastru-nocturn, s-a dat cu fard gri-turturea pe pleoape, ruj Revolution pe buze, și urcă scările cu inima bătându-i nebunește – atât de frumoasă în ziua asta, încât i-ar fi săgetat ochii lui Jean Valjean. În vacanța petrecută la Paris, amintirea vieții din Bruxelles s-a șters, dar abia și-a făcut drum prin mulțimea compactă ce se urnește în Gara de Nord, că imaginile au revenit în forță, și împreună cu ele dorul de bucătăria călduță și mirosurile de vopsea, dorul de foietajul acustic ce suprapune în piste clănțănitul ceainicului, vibrația frigiderului, frecușul pensulelor, al pânzelor, al cârpelor, vântul care năvălește pe la îmbinările ferestrelor, apa de la veceu care curge, parchetul care pârâie și vocile, pașii, respirațiile; la fel, dorul de Jonas.

Apartamentul e murdar, podeaua bucătăriei, plină de firimituri ce scârțâie sub talpă, masa, unsuroasă, vasele sunt în chiuvetă, spaghetele, lipite pe fundul cratiței, niște vopsele se usucă în baie, un balot de lenjerie murdară așteaptă în mijlocul holului, chiștoacele stau cufundate în cești cu cafea rece, coșurile de gunoi sunt pline. Dar când Jonas iese din camera lui cu țigara în gură, cu șapca și halatul de baie jegos, întoarce către el o față luminoasă. Băiatul ia o mandarină dintr-o pungă de plastic atârnată de un scaun, se sprijină cu umărul de tocul ușii, dă din cap, mă bucur să te revăd, Paulette. Hello, Jonas. Fata se îndreaptă spre camera ei, rămâne o clipă în prag și deschide brusc – m-am întors, am ajuns. Un sul de hârtie prins cu un elastic e pus pe pat, sub elastic e înfipt un cracker ambalat în hârtie lucioasă, dintre cele aduse cu nota în restaurantele chinezești și care conțin o urare, o prezicere, o ghicitoare. Paula desface sulul. E ea, e portretul ei pictat de Jonas, ochii ei de culori diferite și strabismul ei. Se așază pe marginea patului fără să-și dea jos paltonul, stupefiată la gândul că ține între degete imaginea pe care și-o face el despre ea. A trasat cu creionul pe hârtie o linie mediană de-a lungul ovalului chipului, o axă ce-i divide fața în două profiluri distincte, amândouă cu o legendă semnalizată printr-o săgeată – în dreapta: ochi negru, obsidian, e profilul tău privind cu atenție; în stânga: ochi verde, căpățână de broccoli, e profilul tău deviind. În josul foii a rezumat: cele două Paula. În rest, buzele subțiri, nasul arcuit, sprâncenele boltite sub bretonul brun, ochii alungiți ai fetelor din Siena, relieful chipului

cu pomeți înalți, gropița din bărbie. Își scoate mănușile, foaia îi tremură între degete. Când intră în bucătărie, Jonas îi întoarce spatele și trece buretele peste masă cu o atenție exagerată. Ea începe să despacheteze rămășițele chiolhanurilor de Crăciun enumerând conținutul pachetelor: ciocolată, fructe uscate, șuncă presată, caviar, turtă dulce și așa mai departe, până rostește în cele din urmă dintr-o suflare: mersi, Jonas. Se privesc, apoi Jonas își strivește țigara într-un păhărel de iaurt gol: îmi place mult fața ta, Paulette.

Sunt apropiați acum, n-au încetat să se apropie după duminica rămasă a „tobei de porc“ și acum împart altceva decât un apartament unde ferestrele sunt astupate cu Rubson, unde prosoapele de baie împut lenjeria neuscată ca lumea, unde dâre de vopsea diluată se încolăcesc în jurul scurgerilor de la chiuvete. Au învățat să lustruiască, să ornamenteze, să picteze fără urme, să picteze rapid, să deschidă la culoare, să creeze un mic reflex cu pensula din păr de dihor sau o găurică în glasiu cu coada, să deseneze vinișoare scurte, să plaseze pete mici de altă culoare, să manevreze cuțitul de paletă, pensula cu două capete pentru marmorat și pensula pentru efectul de pin gălbui, spalterul mare și cel mic, pensula înceată, coada-de-morun, postavul de biliard și pânza de mototolit; au învățat să recunoască pământul de Cassel[9] și creta Conté neagră, brunul Van Dyck, galbenul de cadmiu deschis sau oranj; au pictat aceleași colțuri de tavan Renaissance cu putti dolofani, aceleași falduri de mătase zmeură zdrobită plonjând de pe cornișele baldachinelor Régence, aceleași coloane de Carrara, aceleași frize de mozaic roman, aceleași Nefertiti de granit, iar această ucenicie i-a modificat în același timp, le-a deplasat limbajul, le-a însemnat corpul, le-a hrănit imaginarul, le-a mișcat memoria. La fel, și-au împrumutat pulovere, s-au spălat cu același săpun, s-au servit din aceleași pachete de țigări, din aceleași bărcuțe cu cartofi prăjiți, au rontăit în aceleași McDonaldsuri întorși târziu în noapte, în aceleași fast-fooduri, au folosit aceeași pastă de dinți, iar în seara aceea de ianuarie când Kate a venit la ei să ceară ajutor ca să termine un decor cu specific japonez – umbrelă de soare plisată, felinar suspendat, mic macac pe ramura unui măr în floare –, prăbușindu-se apoi pe la trei dimineața de-a latul patului Paulei, au dormit împreună. S-au văzut buimaci de oboseală, zeflemitori, egoiști, încordați, dar și exaltați, glumeți, mândrindu-se cu pictura lor, s-au văzut beți, bolnavi, cu respirația încărcată

și părul slinos, și-au arătat ceea ce se ascunde – am ceva după ureche, te uiți un pic? –, s-au văzut în pijama, în chiloți și sutien, în boxeri, și s-au văzut goi – o ușă ce se întredeschide spre un dormitor, o irumpere într-o baie, un hol pe care fuge o pereche de fese. Toți se întrebau ce era cu adevărat relația lor, dacă se culcau împreună sau nu, sau numai câteodată, dacă erau îndrăgostiți unul de altul, nici ei n-ar fi știut să răspundă, preferau să ocolească subiectul decât să formuleze o frază ezitantă, confuză, măcinată de paradoxuri, un lucru însă e sigur, nu le place să se strecoare alții între ei, Jonas spunându-i sec Paulei în dimineața de după noaptea petrecută cu tenismenul: de-ai vedea ce față ai, continuând apoi să o sâcâie în legătură cu ultimul ei panou care era slab, în legătură cu imbecilii care joacă tenis, în legătură cu pensula pe care i-o împrumutase și de care avea brusc nevoie urgentă, toate astea în timp ce ea se spăla pe dinți cu ostentație, deschidea robinetele, Jonas, îi spusese ea în cele din urmă cu glas cântat după ce se șterse pe gură cu dosul mâinii, Jonas, repetase ea schimbându-și tricoul, reapărând luminoasă și surâzătoare, Jonas, uită-te la mine, dar băiatul tocmai trântise ușa. Iar Paula, neliniștită în nopțile când el dispărea, veghind în așteptarea lui, adormită rapid pe masa din bucătărie, cu capul pe brațele îndoite, precum copiii care își fac siesta după masă la grădiniță.

Și totuși nu și-au făcut aproape nici o destăinuire – origine socială, trecut, familie. Ca și cum ar fi sărit peste etapa inevitabilă a prezentării sau confesiunii pentru a trece direct la faza următoare, cea în care intri numaidecât în inima unei relații, în mișcarea ei, cu toată forța, etapa în care celălalt se face cunoscut prin faptul că e stângaci, știe să repare o motocicletă, își pune zahăr în cafea, înoată în apă rece, detestă parfumul, îi plac westernurile ori ascultă rap cântat de albi, etapa în care celălalt se dezvăluie prin faptul că știe să coasă o haină, se spală pe mâini de douăzeci de ori pe zi, doarme cu geamul deschis, comandă pe internet, nu are permis de conducere, e alergic la ouă, zgârcit, se ridică în capul mesei pentru a recita Moartea lupului[10] la sfârșitul unui ospăț de nuntă, plânge la film, are fobia sânilor în formă de pară și își vopsește părul. Se presupune că au optat pentru elipsa autobiografică așa cum se aplică o regulă de bună-cuviință, din dezgust față de banalitate, din orgoliu, deoarece au găsit în această postură un mod de a dejuca determinismele, de a le reduce la tăcere, de a fi ieșit de niciunde, ușurați, debarasați, singurii stăpâni de la bord pentru a-și inventa viața: nici mamă, nici tată și hop! O iluzie ironizată – nici mamă,

nici tată, da, sigur! Conviețuirea lor include tăcerile, absențele, eschivele, nu cere să vadă tot, să știe tot despre celălalt, să zgândărească tot, să dreagă tot, nu cere tot, însă cade la învoială cu ceea ce rezistă înăuntru și rămâne reținut, de neîmpărtășit. Unii vor merge până la a spune că nu-și vorbesc, subestimând densitatea pudorii lor, intimitatea ce-și face loc pe dedesubtul limbajului, inteligența infraverbală care circulă între cei care acționează cot la cot, ceea ce Paula și Jonas fac în fiecare seară la întoarcerea de la atelier, instalați în holul lor, meșterind un corp de iluminat ca să vadă clar, desfășurând ziare pe podea, căutând o frecvență bună la radio, o muzică pe care s-o aprecieze amândoi, sau reîncălzind cafea la ibric înainte să intre în noapte cu o pensulă în mână, fără să-și adreseze altceva decât mormăieli, chiorăieli, câte-un ce faci? care nu cere răspuns, ci o clătinare din cap, uneori o privire, Jonas spunând visător: chiar mă întreb cum se vede lumea când ai ochi ce nu privesc în aceeași direcție, iar Paula, amuzată, replicând, cu bețigașul pentru coc între dinți și mâinile înălțate înapoia capului ca să-l reînnoade strâns: te întrebi în care ochi trebuie să mă privești? Jonas aprinzând o țigară din care Paula va fuma și ea, prinzând filtrul între degetul mare și arătător direct dintre buzele băiatului pentru a-l duce la ale ei, ca și cum conținutul oricărei conversații ar fi devenit accesoriu și ar fi fost vorba doar de a locui împreună în același colț al lumii.

În noaptea când au dormit împreună, Paula s-a așezat în spatele lui Jonas, mirată să-l vadă fără șapcă, și-a cufundat fața în părul lui fin, pufos, ce sărăcea cu siguranță fiind mereu turtit sub caschetă, și-a mulat genunchii într-ai lui și i-a trecut o mână pe deasupra șoldului, iar el, în timp ce se îmbina cu ea, i-a prins mâna și a adus-o la stern ca și cum ar fi vrut să-i simtă corpul și mai aproape de-al lui. Pieile lor erau catifelate, aveau miros de pământ și de apă. Mai târziu, Paula s-a eliberat, s-a întors pe cealaltă parte, și atunci Jonas a venit în spatele ei, cu buzele la nivelul cefei, și ea i-a luat mâna, și-a trecut-o peste umăr pentru a se înveli cu el. Au rămas lipiți așa tot restul nopții, îi simțea suflul regulat al respirației pe gât cu aer rece când inspira, cald când expira, iar dimineața, în patul gol, tulburată, Paula a ascultat vocile din bucătărie, Kate și Jonas, sfârâitul ouălor în tigaie și cel al crainicilor BBC la radio.

Pigment brun

Poem de Alfred de Vigny

S-au dus împreună și la Senzeilles, să vadă cariera Beauchâteau și să dea de cerfontaine. S-au sculat devreme în dimineața aceea, o duminică, încă una, și-au pus haine călduroase – Jonas, o canadiană militară, cumpărată la reducere din Schaerbeek, Paula, paltonul din imitație de piele întoarsă –, apoi au luat primul tren către Philippeville, așezați față în față pe niște banchete de moleschin ciocolatiu pe care uzura sfârșise prin a-l șterge, cu câte un păhărel de cafea fierbinte ținut între coapse. Vagonul e pustiu în afară de un trio de fete care și-au petrecut noaptea în bar la Bruxelles și acum se-ntorc spre casă, puștoaice în fustă mini și jachetă de piele, vorbind tare în primii kilometri, entuziasmate încă, apoi prăbușindu-se dintr-odată unele peste altele, cu trăsăturile căzute, pleoapele lăsate, cu pantofii în mână, amestec de colanți destrămați și decolteuri vagi, în timp ce, pe pielea lor presărată cu paiete din toiul petrecerii, fardul formează cocoloașe. Jonas moțăie, cu cozorocul șepcii tras peste chip, dar Paula e mult prea agitată ca să doarmă. La Philippeville, gara e goală. Traversează sala și merg să bată în geamul singurului taxi staționat – un taxi ce pare să le fie destinat, ce pare să-i aștepte. Șoferul se mișcă înăuntru, dormea, apoi se uită la ei, trăsnit. Are o pată din naștere în jurul ochiului stâng, cam ca și cum ai fi strivit acolo o lalea neagră, poartă niște mustăți bătătoare la ochi, o helancă de culoarea mușchiului și un cojoc scurt. Acceptă cursa după ce a lovit ușor volanul, OK, urcați, dar avertizează că vor trebui să se-ntoarcă la gară cu autostopul, că el n-o să-i aștepte la fața locului, că e duminică, și la amiază gata cu lucrul, se va duce să prânzească la el acasă. Mașina taie pe urmă peisajul iernatic de țară, satele lungi și inerte, câmpurile goale, întâlnește bicicliști și vânători. Șoferul cunoaște bine cariera, e o destinație importantă pentru excursiile școlare „datorită fosilelor“, spune el grav, iar faptul că doi studenți au făcut drumul de la Bruxelles doar pentru a o vedea îi procură un sentiment de mândrie ca și cum ar fi vorba despre vreuna dintre posesiunile sale. La doi kilometri de sat înspre sud parchează pe un drum lateral, Paula și Jonas coboară, portierele se trântesc aidoma unor împușcături, e-n jur de ora unsprezece, cerul e greu, gri, ghiftuit cu apă. Un panou indică un drum pe care Paula și Jonas o iau unul în spatele celuilalt printre arbuști până când spațiul se deschide înaintea lor și ies pe o platformă, în fața unui mal abrupt perfect neted deasupra unei întinderi de apă. Frontul de tăiere al carierei. Un perete atât de disproporționat în peisaj, atât de nelalocul lui, ce pare ieșit din altă lume. Boschetele de ferigi și desișurile formează o casetă

în jurul zidului vertical, gol, de un roșu violaceu care duce cu gândul la o piele omenească ce ar fi fost bătută ori la o rană foarte veche pe care trecerea timpului ar fi cauterizat-o, uscat-o, șters-o. Iată, cerfontaine! Cuvintele lui Jonas răsună în timp ce băiatul se îndreaptă spre zid, iar această izbucnire vocală, această mișcare subliniază prin contrast tăcerea și nemișcarea ce îngheață peisajul, natura lui monumentală și totodată dezafectată. Se apropie de marginea apei stătătoare, umăr la umăr, în fața malului, și înalță capul. Vino să vezi.

Ceea ce se ridică înaintea lor este un perete impresionant, de treizeci de metri judecând după ochi, la fel de neașteptat ca incinta unui oraș precolumbian zărită prin frunziș la capătul unei expediții prin junglă – bărbați în șir indian, cu picioarele învelite în cârpe și pielea acoperită de pustule, cai cu apărătoare de ochi transportând încet lăzi de lemn prea grele și totodată prea rigide. Un zid brăzdat de linii, crestături, însemne. Cele mai vizibile depun mărturie despre carieră, indică vechile planuri de tăiere ale exploatării rocii, în timp ce altele, dedesubt, mai greu de descifrat, livrează povestea formării unui sol. Frumoasa felie de tobă de porc! Jonas înalță cu arătătorul cozorocul șepcii și își pune mâinile în șold exagerându-și uluirea.

O felie de timp. Zidul avea aspectul unei tăieturi frontale și scotea la iveală, străin de geologia învecinată, un model de recif coralian în boltă, o structură de toată frumusețea creată de niște colonii de corali care într-un sfârșit se sudaseră acolo laolaltă, se strânseseră unii într-alții și se convulsionaseră pentru a forma un grup compact, pentru a alcătui un soclu, toate astea având loc sub un climat tropical, în ape calde, limpezi și puțin adânci, în urmă cu milioane de ani. Trei sute șaptezeci de milioane, Paula, îți aduci aminte? Nu se uită la ea, dar deschide brațele ca și cum ar urma să cuprindă toată priveliștea și spune că genul acela de structuri, bioherme, numeroase pe regiunile de țărm, poate atinge două sute de metri diametru și nouăzeci de metri grosime, și dacă te uiți bine, fiecare moment al formării recifului, vizibil pe perete, îți permite să cunoști forța apelor ce au scăldat succesiv zona: ape calme la baza biohermului, apoi din ce în ce mai turbulente, până la a fi cât se poate de agitate în inima masei recifale, și pure, oxigenate, învolburate, amestecând astfel miliarde de scoici, brahiopode, stromatopore, miliarde de mici organisme vii.

Paula, care fusese dezamăgită descoperind locul – ce căutăm aici? –, urmărește privirea prietenului său și o potrivește pe a ei întocmai cum ar înainta pe urmele lui prin nisip sau zăpadă, reperează splendida formă de cupolă, dispunerea în straturi, diferitele colorații ale rocii, iar acum zidul se mișcă, se scutură ca un trup bătrân, nu mai e un vestigiu inert semnalat într-un circuit amenajat pentru geologi și amatori de științele Pământului, nici o faleză pe care industria umană a tocit-o cu rindeaua pentru a-i exploata substanța minerală, ci o istorie. Jonas vorbește, striurile de pe perete sunt linii ce devin fraze, formând puțin câte puțin această povestire îndepărtată pe care tânăra și-o readuce în urechi, în timp ce în prezent se pune în mișcare, merge de-a lungul peretelui, escaladează șisturile, ridică pietricelele de pe jos.

Este povestirea junglei de dinainte, a pădurii primitive de mangrove, a barierelor de corali și a lagoanelor transparente ce îmbibau zona în timpul devonianului, a lagunei ce se întindea aici înaintea marii zdruncinături care devastase Pământul în cursul erei primare, înaintea acelor fenomene de o violență nemaivăzută ce provocaseră catastrofa: oscilații bruște ale climei, scăderea nivelului apelor, soluri ce se îngroașă, arbori și plante care apar și prind rădăcini, anoxia oceanelor, asteroizi lovind, glaciațiuni! Jonas scandează fenomenele și dintr-odată acestea țâșnesc din stâncă, așa cum un vrăjitor ar face să iasă diamantele din gura unei broaște râioase. Presiuni înalte, Paula, presiuni foarte înalte! Încheie cu o grimasă: sfârșitul devonianului a fost apocaliptic! Ea îl privește, se întreabă dacă nu spune te miri ce doar pentru a face pe interesantul, ridică o pietricică de pe jos, o examinează, apoi face un ricoșeu peste apa lină, iar Jonas își ia și el un nou avânt: după toate astea, mult timp după – glasul său e mai încet, povestește, niciodată nu a vorbit atât, iar Paula știe că se întâmplă o chestie, că se deschide ceva și se lărgește –, odată ce zona a fost secată, coralii, fosilizați, iar oamenii și-au stabilit tabăra pe țărm, odată ce au semănat semințe, au creat sate, au conceput copii ce trebuiau hrăniți, odată ce au inventat zeii, preoții și seniorii și au trebuit să construiască pentru ei temple, biserici și castele cu podele sonore pe care să se facă auziți, scări pe care să-și vânture capa și vetre în care să ardă pactele secrete și scrisorile de dragoste compromițătoare, după tot acest timp, care nu a fost decât o bătaie de pleoape față de vârsta falezei, s-a trecut la instalarea carierei, exploatarea marmurei și exploatarea oamenilor tocmiți s-o extragă și s-o pună în

mâinile celui care se declarase proprietar al locului – și încă mă-ntreb cum o fi reușit ăla să-i facă pe ceilalți să înghită faptul că deține stânca, o stâncă produsă prin acțiunea timpului, astfel încât să-i facă să se cațăre pe schele subțiri și să lovească faleza cu niște ciomege. Exploatarea continuă a falezei timp de un secol și jumătate a șters vechile urme de extracție, dar se bănuiește că sute de tipi cu mustață s-au cățărat pe schele, pe barele de lemn, că pe unii i-a luat amețeala și s-au agățat, că alții s-au temut să nu se dezechilibreze și să cadă pe spate zdrobindu-și capul șapte-opt metri mai jos, că țipau cu toții de spaimă, în timp ce zidul le răsfrângea vocea ca între pereții unui canion. Cea dintâi lovitură dată în stâncă la sfârșitul secolului al optsprezecelea trebuie să fi răsunat ca un semnal de alarmă, începutul unei revoluții, dar pe vremea aceea nimeni nu l-a perceput ca atare: marmura se perforează cu poansoane de fier, se străpunge cu broșa – o sugerează urmele punctiforme –, apoi găurile se burează cu praf de pușcă negru, explozivul injectând în stâncă exact atâta energie cât să detașeze blocurile. Muncitorii sunt numeroși, mânuiesc metalul și praful de pușcă, dar, ciudat, lucrează fără să crâcnească, chiar și când arde chiciura, când bate soarele, când șiroiește ploaia. Proprietarul carierei vine rar, și întotdeauna fără să anunțe, gardurile vii tremură pe drumeag și, brusc, apare, ivit pe cal înaintea frontului de tăiere, muncitorii se întorc fără să-și scoată șapca, își țin buzele strânse, șeful de echipă aleargă mâncând pământul, proprietarul formulează o întrebare, două în legătură cu randamentul falezei fără să-i arunce o privire, după care, dintr-o lovitură de călcâi în coastele animalului, face cale-ntoarsă într-un nor de praf și pornește din nou la galop cu părul în vânt – ceea ce-i place lui cel mai mult pe lume –, iar cei care rămân cocoțați pe schele, cu mâinile murdare și ochii ficși, nu mai sunt atât de siguri că găsesc toate astea foarte normale. Munca mărmurarilor se schimbă în 1874, când în carieră se introduce fierăstrăul helicoidal – trei cabluri de oțel desfășurate în formă de elice, care taie în bucăți piatra prin frecare continuă. Faleza devine regulată, lină, lucioasă ca sideful la soare, capătă atunci fizionomia sa actuală, profilul aparte. Odată extrasă, marmura este expediată acum înspre ateliere, unde e tăiată, șlefuită, apoi transportată spre imobile pariziene, spre case burgheze de provincie și spre anumite săli din castelul Versailles, unde li se alătură altor marmure, cele de Flandra și de Hainaut, prețuite în acest palat de la construcția sa. Curând, muncitorii din carieră obțin dreptul de a fuma în pauză, de a forma un sindicat, de a nu lucra o zi pe săptămână și apoi o lună pe an, proprietarii nu mai sunt în

general vlăstarele unor familii onorabile, ci societăți capitaliste deținute de acționari ce pleacă din mai până în octombrie pe Coasta de Azur, unde le place să se plimbe în mocasini din piele împletită purtați pe piciorul gol, cu pantaloni de in alb și pălărie de pai. Frontul de tăiere se retrage, redus tot mai mult cu fierăstrăul, fiecare nouă crestătură dezvăluind alte forme fosile în piatră, alte urme de viață prinse în rocă. După Primul Război, activitatea intră în declin: sobele de fontă și radiatoarele înlocuiesc șemineurile, decoratorii recomandă lemnul, sticla, polimerii, tot ce poate fi deplasat de o mână de copil, iar marmura, conotând conservatorismul și greutatea unui fast fără imaginație, încetează încetul cu încetul să mai fie exploatată. Al Doilea Război trece peste carieră fără să modifice tendința – poate că locul servește de ascunzătoare oamenilor, armelor și parașutelor rulate ghem pe care avioanele aliate le aruncă în noapte pe câmpie. Câțiva ani încă, și în 1950 tăcerea pune stăpânire pe frontul de tăiere din Beauchâteau. Cariera abandonată devine atunci regatul învățătorilor pasionați de metoda exemplificării, al colecționarilor de fosile, un alcov natural numai bun pentru îndrăgostiți, un loc de pelerinaj păgân pentru cine caută să se vindece de o eczemă invazivă, de căderea părului sau de un psoriazis multicolor; nu trece mult până să ajungă ascunzișul tineretului din canton, unul dintre colțurile rău famate unde se fac focuri, unde drogurile circulă, unde se adună în desiș prezervative folosite, pagini de reviste porno, și de unde nici o fată nu iese virgină – pe atunci, a spune despre o fată că „se duce la carieră“ însemna că e excitată și se culcă în stânga și-n dreapta. Când se lasă noaptea, faleza, așezată precum o incintă gigantică în spatele arbuștilor, repercutează basii unei muzici satanice, răcnete sălbatice, țipete ascuțite, tulburându-i pe cei care le aud de pe drum, „e lume la carieră“, se gândesc ei, apăsând bine pedala bicicletei, grăbind pasul. Astăzi e din nou altceva – Jonas se pregătește să încheie, Paula își ține respirația –, oamenii de știință vin să facă prelevări, să măsoare, să cerceteze stânca. Zidul este privit ca o placă fotografică, o sugativă pe care graffitiurile au devenit epigrafie, pe care tot ce s-a produs de la începuturi și-a lăsat amprenta, un palimpsest.

Jonas tace. Și-a epuizat cuvintele, iar trăsăturile îi cad. Cariera este din nou încremenită, asemănătoare cu un decor de teatru după reprezentație, odată ce istoria a avut loc, odată ce lucrurile au fost spuse, trăite, iar vorbele sunt pe terminate. Paula pășește spre oglinda apei cu sentimentul că străbate o ultimă dată platoul, se apleacă, își observă umbra siluetei care plutește la

suprafața verde-albăstruie, încrețită, se întreabă dacă un placoderm din devonian nu ar putea să spargă brusc apele cu vuiet și să țâșnească pe verticală, cu falca deschisă, cu platoșa împroșcând, și brusc își aduce aminte de crapii centenari ce somnolează în bazinele Versailles-ului și de cocoloașele de miez de pâine pe care, copilă, li le arunca pentru a-i atrage, pentru a-i face să apară, în timp ce alături de ea părinții săi scrutau de asemenea apa tulbure și-i șopteau tot ce văzuseră probabil crapii aceia, unii poate chiar îl salutaseră pe Ludovic al XIV-lea, cu bijuteriile lui sclipitoare, cu zorzoanele lui, peruca, botinele albe cu tocuri roșii, asistaseră fără să mai poată dormi la jocurile fastuoase ce aduceau focul pe apă pentru plăcerea acelui rege căruia toți voiau să-i fie pe plac, și fără îndoială că după tot acest timp stăteau pitiți pe fundul bazinului, speriați ori ascunși, camuflați printre alge, nedeosebiți de mușchi, iar Paula, înclinată deasupra apei, își imaginează acum pești mult mai bătrâni decât ea însăși, mamifere enorme și tăcute, cele care se ivesc înaintea bărcii primitive și fac apa să le șiroiască pe flancuri, cele care-și arată pântecul alb într-o jerbă de spumă și pe care le vânezi pe ocean până când o iei razna, cele care înoată în noapte pe brațele tatuate ale lui Kate în vreme ce păzește ușa de la Nautilus pe o stradă din Glasgow, întinde mâna spre înotătoarea ce iese acolo, sub mâneca jerseului de piele, la suprafața apei, văl negru, leșin, și mâna lui Jonas o ține de umăr când e pe punctul să se dezechilibreze și să cadă.

Într-o zi de februarie, Kate o întâlnește pe Paula sub o ploaie ca-n filme, înaintea automatului de țigări din colțul pieței. Se rostogolește un pachet, Paula îl recuperează, apoi se dă în lături în timp ce Kate reîncepe operațiunea pentru niște Pueblo tari. Ne uscăm la o cafea? Kate o privește, cu părul picurându-i de apă, indiferentă la ploaie – Scoția –, înmuiată într-un trening mov care n-o avantajează.

E o zi din timpul săptămânii, munca așteaptă, masivă, cinci minute mai târziu sunt însă așezate față în față cu o bere înainte, într-una dintre cafenelele din piață, iar bustul lui Kate ia între ele două o parte disproporționată. Îmi iau valea, o las baltă, mă car acasă. Paula nu se clintește, dar scrutează chipul celei căreia i se spune și „big Kate“: părul strawberry blond – un blond venețian cu reflexe roz –, linia eye-liner-ului la nivelul genelor, groasă, carnația lăptoasă, o vagă asemănare cu Anita Ekberg atunci când își pune mâinile-n șold și își dă umerii înapoi, pronunță răspicat: lemnul, arborii, mulurile, faldurile, nici o treabă, game over! Își izbește palmele una de alta, apoi adaugă pe un ton mai înalt: sunt o artistă. Tipul din spatele barului aruncă un ochi în direcția ei, intrigat, cu atât mai mult cu cât Kate compensează cu un hohot de râs exagerarea unei asemenea declarații. Îți imaginezi că va merge până la capătul mișcării, că se va ridica, va scoate din buzunar niște mărunțiș ud, își va lăsa în jos gluga și va fugi în noapte, dar nu, rămâne așezată, tace. Paula așteaptă. Ochii săi alungiți aruncă o strălucire gravă: aici înveți să pictezi textura unui nuc de zece ani și cea a unui nuc de o sută de ani, nimic mai mult, ăsta-i deal-ul. Kate scrâșnește din dinți: super! Super poate că nu, continuă Paula, brusc indignată, dar să le copiezi presupune în orice caz să-ți faci o idee, să vrei să le cunoști, nu e atât de simplu. Își trece o mână pe după ceafă, își aduce părul într-o parte cu un gest mașinal și începe să îl răsucească, apăsând capătul pe masă, aidoma unei pensule japoneze pe care o descleiezi. După care spune încetișor: să-ți faci siesta sub un nuc te înnebunește, sunt fragili și au o umbră rece, știai asta? Kate ridică din umeri. Cafeneaua e pustie, noaptea se lasă, încâlcită, și brusc, uitându-te la Paula, îți dai seama că nu mai e atât de sigură că Kate blufează. O să renunți acum? Chiar o să-ți iei tălpășița după două treimi de curs? Kate nu răspunde. Se lasă pe spătarul banchetei, apoi reia cu voce înceată: O să ajungem cu toții să deghizăm ruine pentru bani puțini, să acoperim pereți soioși cu fațade înflorate ori să

decorăm camere cu temă în hoteluri de căcat, lumea-i mai mult de-atât, știi și tu. Afară, un torent negru s-a umflat în canalele de scurgere, cornișele și copacii șiroiesc, dar s-a terminat, nu mai plouă, piața e o băltoacă unde realitatea se deformează, iar vocea lui Kate sună clar când tânăra femeie accelerează: m-am săturat să copiez, să imit, să reproduc, la ce folosește, hai, zi, ascult. Și-a vârât mâinile în buzunare și și-a îndoit coatele în spate astfel încât mânecile gecii i s-au strâns pe antebrațe, dezvelindu-i încheieturile late, iar mai sus, ieșind de sub manșetă, tatuată, o splendidă înotătoare caudală. Paulei i-ar plăcea să suflece mâneca pentru a vedea peștele care-i circulă în tăcere pe pielea brațului, pe el și pe ceilalți, știe că sunt acolo, foarte puternici, rechinul sperios, balena secretoasă, delfinul prietenos, i-ar plăcea să le atingă pielea, i-ar plăcea să escorteze acea faună a adâncurilor culcată pe gâtul lor, purtată în siajul lor. În loc de asta, murmură dintr-o răsuflare: folosește ca să-ți imaginezi. Kate a înlemnit. Pentru câteva secunde, privirea i se duce în stradă, se deplasează asupra pașilor celor care părăsesc adăposturile pentru a se repune în mișcare, evită scurgerile din burlane și trec peste pârâiașe. Atunci și-a golit berea la rândul ei, s-a ridicat, după care s-a aplecat înainte pe deasupra mesei și a depus o sărutare pe fruntea Paulei. Folosește ca să-ți imaginezi.

Se întâlnesc pe rue de Parme în fiecare seară din timpul săptămânii. Kate, Jonas, Paula. Intră, aprind becurile, prind foile în piuneze pe pereții din hol, așază modelele, fotografiile de referință, câteodată un eșantion natural pe care poate l-au împrumutat din colecțiile școlii, dau drumul playlist-ului pe care l-au creat pentru acest ultim avânt și se apucă de treabă de la primele acorduri ale primei bucăți – au înlăturat sunetele sfâșietoare, textele dense, au mizat pe niște balade ce pică perfect, niște goane cosmice, și câteva șlagăre vesele ca să se încălzească în momentele de pauză. I-au anunțat pe ceilalți c-aveau să dea gata cât ai zice pește panoul ăla tâmpit, c-aveau să-l execute fulger, că, serios, fix de diplomă le păsa lor și că toate astea duraseră îndeajuns, dar odată la datorie, știu că au fost lenți, că nu s-au grăbit defel, ca și cum miza picturii ar fi fost să stoarcă ultimele nopți, să le cearnă pentru a izola fiecare senzație, să rețină fiecare secundă, să culeagă fiecare atom, și curând nopțile acestea nu au mai format decât o singură noapte, iar fraza deschisă între ei în prima seară nu a mai format decât o singură frază, comună, plină de încredere, una dintre frazele în care tăcerea nu este nicidecum o ruptură, ci o continuitate. O frază ca un lemn ce coboară pe râu.

Panoul de absolvire. Un panou de elev, unul singur, care n-ar fi doar o dovadă de virtuozitate tehnică, ci ar reflecta experiența dobândită în școală. Un „panou liber“ într-un fel, fiindcă e lăsat la alegerea fiecăruia. Jonas va realiza un lemn, textura de stejar, Kate o marmură, portorul, iar Paula, o carapace de țestoasă. Un mineral, un vegetal, un animal: noi trei am putea crea lumea! Kate lansează aceste prime cuvinte când își dă jos puloverul încrucișându-și și apoi descrucișându-și brațele înspre tavan – din nou frumusețea sa viguroasă, bine făcută, dar a slăbit, părul dat în spate îi accentuează fruntea bombată, nasul puternic, caninii proeminenți, gingiile foarte roșii. Se postează în fața fundalului de pânză, deschide un recipient cu negru pur, ia un spalter și se apucă să acopere integral panoul care începe să lucească sub bec. În bucătărie, Paula bea de la robinetul chiuvetei, ridicată pe vârful picioarelor, ținându-și părul ca să nu i se ude în apa murdară. Înalță capul, picurând, și-i întreabă cu voce tare: dar cine îi va face atunci pe oameni? Îi dăm uitării pe oameni? Începe și ea pregătirea fundalului de pânză – galben de cadmiu oranj și vermillon –, în vreme ce

Jonas își pornește glasiul și murmură distant: pe oameni? Ce oameni? Cine mai vrea oameni? Cine ar fi atât de idiot să mai vrea încă oameni? Tu, Paula? Se aud strigăte, alergături. Grupuri de studenți urcă strada din piață, o să fie așa toată noaptea. Kate se întoarce spre ceilalți doi pentru a cere galben de cadmiu oranj, Jonas îi întinde tubul, Paula aprinde o țigară.

Carapace de țestoasă. Nu faci un pic pe șmechera? Așa a comentat Jonas decizia Paulei, ironic, de parcă astfel i-ar fi demascat narcisismul înăbușit, megalomania mofturoasă, strategiile de diferențiere, după care și-a luat o voce de expert pentru a compensa: stejarul este în orice caz altceva, mai puțin sofisticat, însă mai complex. Kate, consternată de această alegere și dorindu-se convingătoare, a întărit, pragmatică: o țestoasă? Nu vei picta nicicând așa ceva, nu folosește la nimic, îți pierzi timpul. S-au uitat la ea pieziș, glumind și nu prea, ignorând amândoi că totul începuse cu cincisprezece ani în urmă, când fata se ghemuise într-o grădină veche, înaintea câtorva frunze de lăptucă destinate să ospăteze o țestoasă și ea foarte bătrână – aparițiile reptilei, rare, despărțite uneori de câteva veri, declanșau în rândul copiilor strânși în vacanță niște țipete care făceau animalul să fugă în spatele unei pietre mari. Gura! Cel mai mare dintre veri ordona liniște cu autoritate, apoi își acorda dreptul de a înainta spre pietriș înarmat cu un băț, pentru a scoate țestoasa din ascunzătoare, dar ceilalți se răzvrăteau atunci, protestau, nu, pleacă, tu o sperii, se împingeau, își dădeau coate, mica Paula apărându-și ca fiecare locul în spectacol, până în momentul fabulos când țestoasa își făcea apariția, cu fruntea în pământ, foarte în față, cu gâtul întins astfel încât devenea vizibilă pielea suplă, elastică, ce-i unea capul și membrele cu partea superioară a carapacei, se deplasa fără să devieze de la traiectorie, hotărâtă, chiar dacă lentă, fără să-i pese de comentariile puștilor ce se îndepărtau la trecerea ei, fascinați, dezgustați, excitați, îi măsurau viteza cu ajutorul unui cronometru și al unei rulete, încercau să-i stabilească vârsta descifrându-i carapacea, cei mai învățați invocând mii de secole și rostind cuvântul preistorie, în vreme ce ea, Paula, nu asculta nimic, ci escorta țestoasa spre patul de salată, târându-și alături de ea genunchii pe jos, îi șoptea încurajări, cuvinte blajine, până când dă peste ochiul negru și lăcrămos al animalului, fetiță de la sfârșitul secolului XX prinsă în privirea aceasta ca într-o falie spațio-temporală mult prea adâncă pentru ea, fiindcă dintr-odată se terminase cu țestoasa din

cântecele și povești, cea din desenele animate de la șapte dimineața, toate se ștergeau în fața aceleia, în fața acelui monstru, un monstru la scară mică, dar cât se poate de real, ivit din umbra unei pietricele ca din străfundurile timpului ca să intre în contact cu ea.

Lui Kate îi e cald sub bec. Își lucrează negrul. Curând își va scoate maieul ca să picteze în sutien, iar pielea sa îmbrobonată de sudoare va reflecta strălucirea întunecoasă a portorului. Deocamdată își ia în posesie panoul, și din gesturi îi emană ceva vorace, o dorință de teatralitate și de viață extinsă ce vine cu ea. Se întoarce spre ceilalți doi, îmbujorată, cabalină, cu buza inferioară umflată de la cum a fost roasă de incisivii mari de sus: o piatră de lux, o piatră de bogătani! Lângă ea, Jonas, concentrat asupra texturii lui de stejar, se luptă cu orgoliul său, îți dai seama că i-ar plăcea să-și scape panoul de natura anecdotică, să-l debaraseze de caracterul acesta de exercițiu pe care-l socotește degradant: ceea ce vrea e să dea picturii înseși o valoare egală cu ceea ce trebuie să reprezinte, pe scurt, să picteze pictura, nimic altceva nu-l interesează. Încă douăzeci de minute și mormăie dându-se un pas înapoi din fața panoului: oh, Milady, să ne calmăm! – nu s-ar putea spune dacă i se adresează lui Kate, poate că nu se adresează nimănui, ci picturii lui, căreia vrea să-i frâneze avântul așa cum vrei să încetinești o iapă ce pornește în galop: șezi blând, scumpete, șezi blând! Fetele de lângă el nu aud nimic, au intrat în spațiul situat exact între mână și pânză, între vârful pensulei și suprafața panoului, și poate că acolo, în acea distanță, ia formă gestul și se joacă pictura. Kate anticipează momentul când va azvârli plasa de aur pe panoul său, când va arunca lumina, știind că mâna ei va trebui să dozeze energia la milimetru, în timp ce ea, Paula, își privește foaia, urmărește felul în care imaginația sa pune încetul cu încetul stăpânire pe elementele lumii, compune materialul visului său, lucrează la lenta și uluitoarea atracție a imaginilor.

În biblioteca Institutului a început prin a deschide atlasele, a localizat țestoasa cu solzi suprapuși – Eretmochelys imbricata – în Marea Caraibilor, de-a lungul coastei Braziliei sau a Indiilor Occidentale, niciodată departe de țărmuri și mai degrabă în apele de suprafață, printre alge, plancton, pești mici; a punctat pe hărți cele mai importante locuri de pontă de la suprafața globului, printre ele mica insulă Cousin din arhipelagul Seychelles, confetto

de uscat pus peste Oceanul Indian – păsări rare, palmieri, incursiuni umane excepționale și controlate, oameni de știință mai ales, biologi și etologi dați cu cremă de soare din creștet până în tălpi, îmbrăcați în bermude de pânză și purtând pălării cu șnururi de piele –, unde numeri cu ușurință, îngropate în nisip, circa o mie de cuiburi; a ascultat eclozarea, cochilia ce se crapă, se fracturează încet, câteodată de-a lungul a trei sau patru zile, după care eliberează micuța creatură cleioasă; și-a imaginat înaintarea animăluțului înspre țărm, primii săi pași pe plajă, felul acela de a se năpusti cu încetineală, carapacea legănându-se și pasul acela atât de plin de grație; i-a vizualizat primele brasuri în vălurele, cu labele devenite niște vâsle puternice, apoi înotul spre larg, acolo unde curând va fi în pericol, nu va mai avea decât o șansă dintr-o mie să supraviețuiască, mâncată de vreun rechin ce i-ar sfărâma partea superioară a carapacei dintr-o lovitură de falcă, prinsă în capcană de vreun pescar care se va folosi de un remora dungat, peștele protector în care avea totuși deplină încredere, și toate astea atât de bine, încât până la urmă Paula a văzut solzii șiroind de apă pe fundul bărcii, reflexele lor sclipitoare și zâmbetul știrb al bătrânului pescar. Imediat, a alergat la Muzeul de Științe Naturale până la specimenul de imbricata, s-a aplecat deasupra carapacei sale, mirată de ingeniozitatea îmbinării ei – cei treisprezece solzi, netezimea articulației centrale și cele patru perechi laterale, cele două găuri din platoșă, una pentru cap, una pentru coadă –, a întors animalul pentru a-i mângâia burta, acolo unde se află solzul gălbui, cel mai rar. Os, corn, unghie, cioc, gheară, cartilaj, a încercat să deosebească materiile pe care le acopereau aceste cuvinte, s-a oprit asupra cheratinei ce le unea pe toate, o proteină vie, însăși substanța carapacei. Însăși materia firului de păr! îi spune coafeza într-o sâmbătă după-masă în timp ce părul i se înmoaie în spumă de șampon, înainte să-i întindă un catalog unde se aliniază șuvițe vopsite dispuse orizontal, asemănătoare unor fetișuri erotice. Paula face ochii mari și își îndreaptă arătătorul asupra unei bucle de păr etichetate „carapace de țestoasă“. Asta doriți? E o nuanță foarte cerută la Hollywood, aș spune brun-miere dând în blond-auriu, multă eleganță și profunzime, tranzițiile line, starurile sunt nebune după ea, Julia Roberts, Sarah Jessica Parker, Blake Lively – vă place Blake Lively? Paula dă din cap, după care îl lasă iarăși pe spate, mâinile coafezei îi masează scalpul, și trei zile mai târziu e văzută întorcându-se în fugă pe rue de Parme, urcând etajele câte patru trepte deodată și mergând ață în camera ei, unde cărțile se îngrămădesc într-un colț al încăperii. Caută una, n-are habar

care, dar știe că e acolo, știe că va recunoaște titlul sau coperta, îngenunchează pe parchet, ridică teancurile, întoarce unul câte unul fiecare exemplar, o vede până la urmă, o extrage, o ține în mână. Bătrânul și marea. Rămâne îndelung nemișcată, cu rotulele strivite de podea, răbdând durerea, iar în tăcerea din apartamentul gol, la lumina slabă a unei veioze, găsește pasajul din roman când Santiago, bătrânul pescar, îi spune puștiului care i-a făcut cinste cu o bere ca un bărbat că ajungi orb dacă te ocupi cu vânatul țestoaselor, că sfârșești prin a-ți arde ochii – Paulei i se întoarce stomacul pe dos în vreme ce și-i freacă pe-ai săi, care o ard la rândul lor.

Curând e miezul nopții. Kate tocmai a părăsit încăperea ca să dea un telefon. E auzită vorbind în engleză în camera de alături. E iubitul ei? Jonas a pus întrebarea cu glas coborât. Își începe acum textura de stejar, lucrează cu postavul de biliard în glasiul încă proaspăt. Paula încuviințează, e la Glasgow, i se pare că se lungește cam mult, ar vrea ca ea să se-ntoarcă. Apoi se apropie de el și-l întreabă: îți faci prin curățare stejarul? N-o să-l pictezi? Jonas scutură din cap: îl fac așa, e rapid, precis, ușor, ador tehnica asta. Paula insistă: dar n-o să fie un pic moale, un pic prea lichid stejarul tău? Atunci râsul lui Kate a izbucnit de cealaltă parte a peretelui despărțitor și Jonas a spus cu voce tare: OK, mă opresc un pic, mi-e foame, ies să iau ceva, ce vrei? S-a uitat la ceas și a adăugat: la ora asta nu putem alege decât între Mac sau kebab. Ia-mi niște cartofi prăjiți atunci. Paula s-a îndreptat spre camera ei după bani, a intrat fără să facă zgomot, pe furiș, accelerând și mai mult la vederea lui Kate întinsă pe patul ei, în penumbră, cu pieptul gol și blugii descheiați, cu sânii mângâiați cu o mână în vreme ce cealaltă ținea ecranul telefonului la o distanță considerabilă. Sunt pe Skype, a bolborosit Kate pur și simplu, sorry. Ușa s-a trântit, pasul lui Jonas a răsunat pe scări, iar Paula s-a întors la locul ei.

Își pregătește paleta: o parte negru imperial și o parte pământ de Cassel pe care pensula îl încorporează prin tușe mici pe măsură ce efectuează contopirea imaginilor. Cheamă încet în minte cele două țestoase-gigant pescuite în largul insulei Borneo prin 1521, care cântăreau fără carapace douăzeci și șase, respectiv patruzeci și patru de livre – Paula a examinat cu atenție cronica lui Pigafetta, a citit relatarea traversării Pacificului, angoasa oceanului, zilele ce se acumulează, apa și merindele ce lipsesc, șoarecii ce

se vând cu treizeci de ducați, șobolanii ce urinează pe pesmeți, pielea și așchiile de lemn fierte în chip de supă, scorbutul și beri-beriul, primele contacte cu băștinașii, soliile neîncrezătoare și temenelele, perlele regilor indigeni mari cât oul de găină, ambuscadele cu sulițe împotriva archebuzelor, Magellan ucis de o săgeată otrăvită în micul golf Mactan; invită în gând o marchetărie din carapace de țestoasă lucrată pe foiță de aur în fundul unui atelier de pe rue de Reims de către André-Charles Boulle, o piesă de o asemenea virtuozitate, încât Ludovic a înțepenit privind-o, a ridicat o sprânceană – atâta insolență! – și l-a numit pe artizan ebenist regal ca să-și rezerve întreaga lui producție; convoacă leagănul lui Henric al IV-lea, coșulețul de legendă confecționat din carapacea brună și lucioasă a unei țestoase de mare în care îl vizualizează fără greutate pe sugarul regal, cu gulerașul plisat sub bărbia dublă și pleoapele închise cu gene lungi; în sfârșit, sincronizează totul cu perechea de ochelari din vitrina opticianului de pe rue de Paradis, articol căruia acesta îi justificase prețul exorbitant amintindu-i Paulei un lucru: carapacea naturală posedă o calitate extraordinară, autografa – e indestructibilă, veșnică.

Jonas intră când ea lâncezește de pe un picior pe celălalt înaintea foii. Surprins de căldura din încăpere, ai crede că ești în sala mașinilor dintr-un cargobot în plină viteză. Îi întinde o bărcuță cu cartofi prăjiți de un galben minunat, îi arată baxul de bere pe care tocmai l-a urcat. Kate e tot la telefon? Din cealaltă parte a peretelui despărțitor se fac auzite zgomote, țipete, gâfâieli pe care Jonas le comentează cu voce joasă, imperturbabil, nu pot lipsi un minut fără că totul s-o ia la vale în șandramaua asta, iar Paula surâde fără să se întoarcă din fața panoului. Încă nu s-a apucat să picteze, dar alege încet cartofii și-i înghite în tăcere, își șterge degetele orizontal pe halat, își reia paleta și pensula, se repoziționează, nimic din afara cadrului foii nu i-ar mai putea devia acum mintea. Carapacea e acolo, la îndemână, se mișcă la suprafața lucrurilor, tangibilă. Ar fi de-ajuns să deschizi palma ca să vină, cum faci înaintea unui animal sălbatic pentru a-l mângâia, dar abia pornește Paula gestul, că vede cum carapacea se retrage într-un spațiu unde i se evaporă materialitatea, însă unde îi ghicești, voalată și mai de dorit încă, lumina neclară. E o chestiune de răbdare, se gândește ea, la pândă. Așezat în bucătărie, Jonas își înfulecă hamburgerul și o observă, tulburat de pielea ei palidă, aproape transparentă, încordată, pielea unei tamburine, de

cearcănele în formă de lingură și pupilele lichide: femeile nu sunt interesate decât de materie, declară el cu voce tare fără să o scape din ochi. I-ar plăcea să glumească, să destindă atmosfera, cu atât mai mult cu cât din camera de alături vine scârțâitul unei somiere pe care un corp se hâțână acum, pe care se geme, sunete ce urcă, se alungesc, explodează, coridorul răsunând ca un abis de plăcere. Kate juisează, Jonas își pune la loc sendvișul: oare am putea lucra un pic în liniște aici? Și, în gălăgia asta, Paula începe să picteze, condensează într-un singur gest suma relatărilor și suma imaginilor, o mișcare amplă aidoma un lasou și precisă ca o săgeată, deoarece carapacea de țestoasă conține acum cu totul altceva decât ea însăși, adună laolaltă genunchii juliți ai unei fetițe de cinci ani, primejdia, o insulă din largul Pacificului, zgomotul unui ou care crapă, vanitatea unui rege, un marinar portughez sfărâmând între dinți un șobolan, părul unduitor al unei actrițe de cinema, un scriitor la pescuit, masa timpului, și sub scutecele brodate, un bebeluș regal adormit pe fundul unei carapace ca într-un cuib fabulos.

Ne-am pus pe treabă, ei? Kate reapare numai un zâmbet, agilă, cu obrajii roșii, trage puternic aer în piept, ia o bere pe care o desface dintr-o mișcare și bea încet din sticlă, după care începe să facă vinișoarele portorului cu pensula cu două capete pentru marmură, plasa de aur, fileul de lumină, a venit momentul. Se mișcă suplu, cu pensula delicată, lucrând repede, în timp ce Jonas își lustruiește pânza prin atingeri ușoare, iar Paula își începe curățările lăsând buretele să zacă pe panou. Noaptea a devenit ductilă, elastică, fiecare pictează ca și cum trecutul și viitorul s-ar fi dizolvat, iar prezentul ar fi fost înlocuit prin actul de a picta. Până când Paula își trosnește oasele pe la patru dimineața, cu brațele încrucișate, mă duc să mă culc, apoi intră în camera ei, închide ușa, se dezbracă lăsându-și hainele grămadă pe jos și adoarme pe loc.

E vară. Soarele creează pe fundul râului umbre care se mișcă, romburi care se formează și se deformează, se ondulează, încrețesc nisipul, pietrele, mușchii. Paula intră în apa călduță, îndepărtează cu mâna ierburile lungi și fibroase pe care curentul le piaptănă pe orizontală. Un animal viu se deplasează acolo, sub suprafață, un animal kaki cu pete negre, cenușii, aurii. Pielea sa a luat înfățișarea râului, a mișcării lui, a luminii lui; creatura se deplasează prin el, camuflată. Paula ridică ochii pentru a urmări zborul unei

libelule albastru-metalizat ce dispare în drobițe, apoi scrutează din nou fundul apei, însă creatura a dispărut. Poate n-a existat niciodată. E un trompe-l'œil, se gândește Paula întorcându-și fața la soare. Nimic nu trece pe aici în afară de râul însuși. După care se abate înotând pe o parte înspre mangrove, se întoarce pe spate, plutește în curent, curând se apropie de mal, apa îi vine până la mijloc, picioarele îi alunecă pe pietricele. Dintr-odată, creatura e acolo, reapărută, la mai puțin de un metru de ea. Paula tresare: o țestoasă – dar râul nu este oare locul tuturor răsfrângerilor, al tuturor oglindirilor? Se scufundă, și nu e o iluzie, chiar o imbricata cu solzii schimbători înoată lângă ea cu ochii deschiși.

E multă lume în acest 21 martie pe rue du Métal, s-au format cozi pe trotuare, oamenii se grăbesc, au mersul hotărât al celor ce se duc undeva, înaintează cu fruntea coborâtă în vânt, câțiva se recunosc, se cheamă, apoi fiecare încetinește aproape de 30 bis, unde se strâng laolaltă. Hărmălaie înăbușită de așteptare. Unii se extrag din pluton ca să termine o convorbire, alții, rezemați de mașini, fumează o țigară, cerul e de un albastru spălăcit și amenință să plouă. Unele chipuri cunoscute se înalță în îmbulzeală, se văd și părinții Paulei recăpătându-și suflul. Guillaume Karts se uită la ceas, se ridică pe vârful picioarelor ca să arunce un ochi pe deasupra capetelor aglutinate înaintea ușii închise, am ajuns, repetă el revenit pe pământ, o să se deschidă curând.

S-au temut că întârzie, deși s-au trezit în zori în camera rezervată de fiica lor într-un hotel din apropiere – când să plece, o îndoială în fața oglinzii și frica de a părea îmbrăcați ca de duminică i-a destabilizat, și-au revăzut ținuta, Guillaume scoțându-și în cele din urmă cravata, Marie preferând un simplu pulover negru în locul corsajului de mătase albastru-pal imprimat cu rândunici. Acum așteaptă mână în mână, atenți, conștienți că ziua aceasta e specială, ziua absolvirii Paulei, și ei au într-un fel un rol de îndeplinit, și că mai ales nu vor trebui să exagereze când fiica lor va fi chemată pentru a primi sulul de hârtie înnodat cu o panglicuță de satin roșu, când ea le va căuta privirea în public, sau, dimpotrivă, când va expedia momentul cu o pudoare trufașă, vor trebui să fie adecvați.

În ajun, cum sosiseră prea devreme la baza imobilului unde locuia fiica lor, au făcut turul grupului compact de case – nu cumva să ajungă prea devreme, nu cumva să se arate nerăbdători, febrili – și chiar și acolo se țineau de mână. Jonas le-a deschis ușa, impasibil, cu mâinile murdare, în timp ce din baie Paula a strigat că era gata în două minute. Au stat în picioare în bucătărie, siluete înghițite de paltoanele de iarnă – o duffle coat pentru Guillaume, o pelerină albastră pentru Marie –, stângaci, nelalocul lor, atenți să nu atingă nimic și străduindu-se să-și mascheze surpriza la vederea a ceea ce-i înconjura, Guillaume mai ales, uluit să vadă cum devenise mica locuință de student amenajată cu grijă în septembrie o asemenea cloacă. Diferitele încăperi – camere, bucătărie, baie, hol – își pierduseră funcția pentru a nu mai crea decât un continuum vag, cele din

urmă frontiere dispărând recent, poate chiar în ultimele trei zile, așa cum cedează digurile în fața râului în creștere, și de atunci era numai vopsea, vopsea peste tot. O proliferare. Panourile se uscau, întinse pe jos sau atârnate de pereți – ușile, prea înguste, neafișând decât mostre de nuanțe, încercări de culori –, chiuvetele se preschimbaseră în hârdaie cu apă murdară unde se înmuiau pensule și cea mai mică suprafață plană era încărcată cu sticle cu solvent, scrumiere pline, boluri cu mixturi, pigmenți pudră în farfurioare, și apoi erau cărți deschise, reviste cu colțurile îndoite, imagini, cărți poștale reproducând tablouri – Poussin, Rembrandt, De Chirico –, cârpe murdare și prosoape de hârtie folosite, făcute ghemotoc, pachete de chipsuri și cutii de iaurt goale, flacoane cu lapte concentrat (Jonas), doze de Cola, sticle de Yop[11], mai o mănușă, un cablu, o brichetă, rarele spații cu statut de sanctuar fiind cele rezervate computerelor, fiindcă și paturile erau invadate, cel al lui Jonas fusese ridicat în cele din urmă la perete, cu șipcile servind de uscător picturilor și câtorva haine, o șosetă, niște chiloți, un pulover. Mirosul i-a surprins de asemenea, atât de puternic încât părea să fi prins o formă solidă, iar Jonas, văzând că păliseră, s-a grăbit să deschidă geamul. După care a eliberat un colț de masă transferând obiectele pe niște scaune încă neocupate – astfel încât în continuare nu te puteai așeza acolo – și i-a poftit pe părinți să-și lase sticla, prăjiturile. Mulțumesc, tinere. Tatăl Paulei avea acum brațele libere ca să-și strângă în brațe fiica ivită în clipa aceea din baie, udă și trandafirie, cu părul umed, făceam un duș, ne-am culcat târziu, în vreme ce Marie, așezată în spatele ei, o îmbrățișa, sprijinindu-și obrazul între omoplații săi. Copilul lor. Au ținut-o câteva clipe sendviș în fața băiatului care nu mai știa unde să se pună, și-a încheiat halatul uitându-se în altă parte, socotind destul de excesivă acea mică scenografie a reîntâlnirii, apoi s-a îndreptat încet spre ușă, bine, plec, trebuie să plec – frazele lui favorite.

Tinere, așteaptă, să bem un pahar împreună, un pahar de șampanie ca să sărbătorim toate astea! Guillaume Karst înșfăca deja sticla în vreme ce fiica lui se strâmba, aici, acum? ești sigur? jenată că voia să marcheze momentul într-un mod atât de solemn, da! acum, îți place șampania, mmm, Paula, și a destupat imediat sticla, în timp ce Marie, în continuare un pic distrată, așeza fursecuri pe capacul unei cutii de zahăr din metal pe care erau înfățișați doi mici bretoni în costum popular. Paula i-a cerut din priviri lui Jonas să rămână, și câteva clipe mai târziu beau în picioare în bucătărie

încrucișându-și privirile deasupra paharelor de cantină date pe gât în pripă – o complicitate nouă se țese între ei, Jonas îi cunoaște de-acum părinții, Paula a permis ca scena aceea să aibă loc, se lasă descoperită.

Conveniseră ca Paula să-și vadă de treabă, să procedeze ca și cum ei n-ar fi fost acolo, nu te ocupi de noi, ne descurcăm, suntem majori și vaccinați, însă acum o lungesc, nemaiștiind cum să plece, își așază paharul cu un gest hotărât, își înfășoară fularul, apoi se servesc din nou, hai, încă o cupă, și pe urmă plecăm. Subit, mama Paulei a spus că i-ar fi plăcut să vadă ce făcuseră în anul acela, lucrările lor de pictură, Paula a strâmbat imediat din nas și a scuturat din cap cu aerul că spunea: o-la-la, imposibil, dar Jonas i-a luat-o înainte, cu plăcere, și i-a ghidat prin apartamentul minuscul ce devenise brusc imens, adânc, ascunzând alte și alte marmure, alte lemnuri, alte ceruri noroase, alte muluri aurii, spațiul etalându-și bogățiile cum își întoarce un palton buzunarele. Paula îi urma, neîncetând să protesteze că nu există recul suficient, că nu e uscat, că nu pot vedea nimic, nu pot să-și dea seama, dar nu era auzită, totul se întâmpla fără ea, Jonas făcea oficiile. I-a plasat pe părinții Paulei înaintea picturilor și le-a vorbit, a repetat numele varietăților de lemn și marmură, tipurile de decor, le-a întins pensulele, le-a arătat paletele, iar ei, cu mâinile încrucișate la spate, își apropiau fața de foi, murmurând: uimitor, incredibil, ce lucrare! La final, înaintea panoului cu Skyros-ul, i-a întrebat pe un ton teatral: zici că-i de-adevărat, așa-i? Guillaume și Marie au dat din cap râzând, da, zici, în orice caz, îți cam vine, e Grecia, e o insulă din Sporade, vara, lumina rațiunii, Guillaume se entuziasma, fața îi vibra de plăcere, în timp ce Marie întărea, lumina miturilor! Sunt beți, sau ce? Paula își pierdea răbdarea, însă de fapt chiar beți erau, cherchelițți, amețiți, uluiți. Jonas a făcut niște sărituri de ied pe hol ca și cum răspunsul părinților Paulei i-ar fi confirmat munca, după care a pus brusc capăt scenei și le-a strâns mâna dându-le întâlnire a doua zi, cu arătătorul ridicat în aer, doct: atenție, e ziua cea mare! Ce prefăcut, s-a gândit Paula când acesta ieșea pe ușă.

Lumina a scăzut dintr-odată după plecarea lui Jonas, atenuând unghiurile, făcând să dispară detaliile, iar apartamentul se cufundă curând într-o baie cenușie și fără reflexe, asemănătoare celei ce se găsește pe fundul godetelor pictorilor, acolo unde culorile s-au amestecat. Vă conduc. Paula a închis

geamul de la bucătărie, și-a luat un palton și au ieșit. Pe stradă s-a strecurat între ei, și au mers braț la braț prin frig, până la hotel. Își regăsea locul. E foarte drăguț prietenul tău, a spus Guillaume Karst în acel raport precaut pe care-l avea cu limbajul și cu fiica sa, iar o sută de metri mai departe Marie a adăugat, da, foarte simpatic, ești foarte norocoasă c-ai dat de el.

La ușă, Paula i-a pupat, pe mâine, să fiți cuminți, dar nu a plecat, a rămas să-i observe prin geam, nu i-a scăpat din ochi în timp ce traversau holul și se îndreptau spre lift, înceți și liniștiți, apoi privirea sa i-a încadrat treptat într-o realitate care în cele din urmă s-a desprins de a ei pentru a deveni a lor, ca și cum brusc ar fi făcut parte din altă lume, ca și cum ar fi fost niște personaje dintr-un film, circulând printr-o poveste din care ea era absentă. Niciodată nu se simte la fel de apropiată de părinții ei ca atunci când stă așa, pitită în întuneric, iar ei urcă în distanță, în plină lumină. O încearcă atunci, și o sfâșie încetul cu încetul, până la a deveni ceva atât de dureros încât se rotește pe călcâie ca s-o ia la fugă, senzația de a-i percepe ca pe niște necunoscuți, de a le atinge enigma, o emoție care-i aduce imediat în minte pijamaua galben-verzui care îi irita fesele și sunetul scos de călcâiele ei dolofane pe parchet, în serile când se ridica din pat după pupicul ritualic, după care înainta tiptil pe coridor pentru a merge să se posteze în deschizătura ușii de la bucătărie, și descoperea pe furiș cu ce semăna viața părinților săi când ea era adormită, sau mai degrabă faptul că ei aveau o viață proprie în absența sa, o viață care nu-i ducea lipsa: urmărea din penumbră scena cinei, fascinată de ceea ce se desfășura în bucătărie, calmul deplin, tacâmurile răzuind și paharele umplându-se, sunetele scoase de guri, intrigată de conversația fără sfârșit, le însoțea gesturile – mâna lui Marie dând jos pielea de pe o aripă de pui, decojind un măr, ducându-și paharul de vin la nivelul buzelor, cea a lui Guillaume mișcând o lingură într-un bol, cu coatele pe masă, ridicându-se pentru mușstar ori zahărul brun, silueta lui întorcându-se cu fața la chiuvetă pentru a umple carafa la robinet –, buimăcită de felul în care se ascultau, se sorbeau din ochi, ei, care trăiau împreună deja de zece ani și nu petrecuseră încă nici o noapte unul fără celălalt, mama sa devenind în clipa aceea o altă femeie, tatăl său, un alt bărbat, iar mica Paula nemaiștiind deloc cine erau, niște ființe absente prinse în vieți profesionale care-i purtau aiurea – pe Marie la Paris, la relații interne la Air Liquide, pe Guillaume la Aubervilliers, la departamentul de

cercetare și dezvoltare de la Saint-Gobain –, dar ale căror riscuri și le asumau cu detașare, reducându-le impactul la minimum, pentru a se izola mai bine în iubire, atunci copila se așeza în raza de lumină și îi spiona până când unul sau altul, prevenit de mult de prezența ei, se întoarce spre ușă și, înălțând vocea fără să se ridice de pe scaun măcar, redevine instantaneu tatăl sau mama ei, uite o fetiță care ar face mai bine să meargă la culcare acum.

Lucrările elevilor sunt expuse în marele atelier în care s-a făcut curățenie pentru acest prilej. Galerie de expoziție, vitrină cu mostre, vizitatorii se deplasează prin fața lor în cortegiu lent, se împrăștie și o salută rând pe rând pe doamna cu guler rulat negru, pentru care azi este cea mai rea zi a anului. Taior-pantalon de flanel gri-turturea și pantofi sobri cu tocul jos, negri, perfect lustruiți, amabilă și neutră, îi întâmpină și-i informează fără întrerupere, ca o stăpână a casei. Uneori oboseala pune stăpânire pe ea, e vizibil, nu mai reușește să-și calibreze cuvintele în funcție de interlocutor – tranșantă când ar trebui să fie binevoitoare, distantă când s-ar dori apropiată. Casa invadată, gălăgia, defilarea interminabilă, chipurile șiroind de mândrie, excitația prostească, toate astea o apasă și o plictisesc, ar fi preferat de o mie de ori și anul ăsta ca școala să fie scutită de acea întâlnire publicitară și să rămână vizuina secretă unde câțiva tineri falsificatori se străduiesc să facă găuri în realitate, puncte de trecere, tuneluri, galerii, și ea laolaltă cu ei arătându-le exemplul, învățându-i jocul. Cu toate astea, când îi zărește pe Guillaume și Marie Karst înaintând spre ea, tăcuți, atenți, se deschide numaidecât și le întinde mâna.

Suntem părinții Paulei Karst. Zgomotul descrește instantaneu. Paula a ales carapacea de țestoasă, le spune cu voce joasă, conducându-i la locul fiicei lor prin hărmălaie. Panoul se află aici. Este o alegere chibzuită, continuă ea: țestoasele sunt protejate, comerțul cu carapace naturale este interzis, în așa fel încât acest material atât de apreciat a dispărut treptat din decoruri, și puțini sunt astăzi cei care știu să-l picteze atât de bine ca Paula. Părinții sunt emoționați, privesc pictura, așezați pentru întâia oară în fața laturii necunoscute a fiicei lor, stupefiați de ceea ce a produs, imaginea aceea radioasă imposibil de descris, suprafața ce are ceva din galetul de râu, dintr-o plantă submarină și dintr-o reptilă, și ideea de a pune mâna pe foaie

pentru a simți carapacea îi străbate pe amândoi, exact în același moment. Mulțumesc, se îndepărtează cu pas liniștit, în sensul opus procesiunilor, și nu după mult timp câțiva dintre noi îi văd ridicând o mână, făcându-i semn Paulei apărute sus, pe galeria interioară, nalbă roșie avântată pe tulpină, cu diploma rulată la ochi, plimbată peste mulțime, oprită în dreptul lor, hei, voi de-acolo, șoptește, sunt aici, vă văd.

Iaurt de băut

În ultima noapte, cei de pe rue du Métal s-au pilit toți împreună fiindcă era the last night, the last big one – urmau să se zăpăcească de cap înainte de-a se despărți, să-și îngăduie jurăminte, declarații, promisiuni și lacrimi, urmau să înece în alcool un sentimentalism căruia i s-ar fi lăsat pradă fără mofturi și, la tejgheaua barului, fiecare avea să-și ia adio în fața adunării ridicând sus paharul. Spre miezul nopții însă, Jonas dispăruse. Paula ieșise să-l caute beată în stradă fără să-și ia paltonul, străbătuse cartierul în lung și-n lat cu brațele goale, tropăind pe străzile reci, ajunsese la Institut gândindu-se că atelierul va fi poate luminat acolo, și Jonas înăuntru cu doamna cu guler rulat negru – își dădeau întâlnire în unele seri acum, toată lumea știa, și lucrau împreună, evaluau un pigment, testau compoziția unui lac, modificau o tehnică sau pur și simplu vorbeau despre pictură, se aplecau asupra unor cărți rare, asupra unor cataloage de expoziții ce avuseseră loc la Amsterdam, Londra sau Madrid, asupra unor reviste de decorațiuni de un lux stupid; se spunea că i-ar fi plăcut să-l recruteze pentru școala ei pe acel tânăr miraculos de dotat, pe acel tip căruia îi detesta tricourile cu glugă și șapca permanentă, pe acel tip care o tutuia, căruia îi turna un cognac ori un pahar de Chartreuse, ceva tare și arzător, înainte să se apuce de treabă și a cărui țigară o împrumuta din când în când pentru a trage un fum, două, dintr-odată surâzătoare, vioaie, o fetișcană, dar el ocolea acea solicitare tăcută, nu se lăsa prins în jocul ei, și încerca și mai mult să afle dacă „specialistei mondiale în marmură albă de Carrara“ nu i-ar fi plăcut mai tare să fie pictoriță decât maestră falsificatoare de prim rang și directoare respectată a unei școli de pictură cunoscute pe plan mondial – vrei să spui o pictoriță „adevărată“? îl întreba ea atunci, ironică, fină precum o pensulă din păr de zibelină, cu șuvița peste ochi. Însă nu, totul era stins la 30 bis rue Métal, iar Paula se întorsese la petrecere tremurând, se regăsise înghesuită între fostul bancher din Londra, în tricou roz-pal cu inscripția fuck, care plângea cu lacrimi cât pumnul cu părul în bere, și pictorul din Hamburg destul de beat care o hărțuia să se culce cu ea, amintindu-i Paulei o promisiune pe care nu mai era atât de sigură că i-o făcuse, hai, plecăm, îi punea pe mijloc mâna lui mare și caldă și o lingea pe gât, argumenta cu o voce cleioasă că era în seara aceea sau niciodată, că pe urmă nu se vor mai vedea, că va fi prea târziu, iar Paula se eschiva, pândind cu colțul ochiului întoarcerea lui Jonas. Pe la cinci dimineața o condusese pe Kate până în pragul ușii. Acolo, cele două fete s-au sărutat pe gură și s-au îmbrățișat

îndelung, după care Kate a fost de acord să-și însuflețească o ultimă dată peștii de pe pielea brațelor – iar pentru asta și-a scos geaca, puloverul, s-a așezat sub felinarul unde apăruse în toiul nopții aidoma unei creaturi de basm, cu carnația greoaie și plină aureolată de un halo de lumină rece, lactee. Întoarsă pe rue de Parme, Paula urcase scara imobilului în vreme ce afară se făcea ziuă, prima zi de primăvară, s-a gândit ea, vizualizând într-un flash toate esențele de lemn pe care învățaseră să le picteze, iar pe palier, înainte să deschidă ușa măcar, detectase prezența băiatului. E acolo, s-a-ntors. Mici lacrimi dure îi năvăliseră dintr-odată din ochi, țâșnite pe orizontală, lacrimi despre care n-ar fi putut spune dacă erau de furie, de oboseală, de ușurare, de neputință, dar lacrimi ce nu încetau să curgă – o adevărată fântână. În bucătărie, în picioare în fața chiuvetei, Jonas spăla vasele, cu omoplații și înșiruirea de vertebre – o butonieră[12] – ieșindu-i în afară pe sub tricou, iar când a intrat, el a făcut stânga-mprejur, cu brațele bălăbănindu-se, cu mănușile Mapa roz-pal picurând pe podea. A fixat-o câteva secunde cu buzele strânse, ca și cum ar fi așteptat să iasă scântei. Ce faci? Și-a însoțit întrebarea cu o mișcare a capului, iar Paula a rămas nemișcată – o tornadă ținută la respect –, apoi, venindu-și în fire, s-a uitat la ceas și a întrebat la ce oră venea fata de la agenție pentru predarea locuinței. El s-a întors din nou spre chiuvetă: la cinci după-masă, trebuie să ne mișcăm fundul.

Acum trebuie să deretice prin șandrama, să ruleze panourile, să așeze picturile în mapele de desen, să curețe pensulele, să astupe la loc tuburile, să arhiveze documentele, să demonteze mobilele, să îndoaie, să trieze, să-și umple sacii, să ducă jos gunoiul. Odată apartamentul gol, să mai decapeze petele de vopsea de pe gresie și pardoseală, să spele cada, să frece chiuvetele, să șteargă jegul de pe pereți și să dea cu aspiratorul – e de muncă dacă vor să recupereze garanția. Fac curat toată ziua fără să schimbe cea mai mică privire, cel mai mic cuvânt, în afară de câteva întrebări morocănoase – și cu asta ce fac? întreabă Paula fluturând în aer o șosetă de-a lui Jonas; fă ce vrei, nu-mi pasă –, și când totul a fost strălucitor, parchetul, lucios, dalele, transparente, și nu a mai rămas nici o urmă a trecerii lor prin locul acela, odată ce fata de la agenție a plecat după ce le-a întins cecul cu o solemnitate vulgară, au făcut un lucru ciudat: s-au alungit unul lângă altul pe parchet și au rămas acolo în tăcere până la lăsarea nopții, cu fața la tavan – și poate că fiecare a încercat să discearnă în sinea lui ce se

petrecuse acolo, ce avusese loc între ei în cele șase luni de ucenicie, ce fuseseră unul pentru altul din duminica de când cu marmura cerfontaine, și se impregnase în acel apartament pentru a deveni la fel de elementar ca peisajele din copilărie, cele pe care le descoperi de fiecare dată ca și cum ar fi prima oară și care aduc numaidecât în prim-plan tot ceea ce ai uitat; poate s-au gândit și la cei care aveau să se cazeze acolo după ei, elevi ai Institutului care aveau să le semene și ale căror începuturi le invidiau, având cutiile toracice umflate de promisiuni și gurile rămase căscate; ori poate s-au odihnit, pur și simplu, căci acumulaseră multe nopți fără somn, erau obosiți.

Cu toate astea, târziu în noapte s-au pomenit așezându-se turcește pe podea în fața ecranului computerului încă deschis și conectându-se la site-uri ce propuneau curse charter spre insule paradiziace – Seychelles! Seychelles! fredona Paula mișcând din umeri –, au navigat îndelung, cu fețele modelate în lumina artificială, au comparat orarele și prețurile ca și cum ar fi urmat să plece a doua zi în zori, și apoi Jonas a dat clic la întâmplare pe un cap de maimuță, pornind un filmuleț pe care l-au privit strânși unul în altul, stupefiați de forța a ceea ce resimțeau împreună, fiindcă era filmul unei eliberări, dar și al unui rămas-bun – ceea ce complica totul: în clipa când era reintrodusă into the wild după ce fusese salvată și îngrijită în centrul Tchimpounga din Congo-Brazzaville, Wounda, cimpanzeu femelă, se întorcea subit către Jane Goodall, primatolog de clasă mondială cu fizic de poetă englezoaică, adâncea o mână enormă pe umărul ei firav, își punea capul pe gâtul ei și o îmbrățișa, în timp ce Jane o lua la rândul său în brațe. Muzica era o porcărie, așa că Jonas a oprit sonorul. Silențioasă acum, scena suspenda timpul, găurea pădurea tropicală pentru a crea un luminiș unde femeia și maimuța erau singure pe lume, reculese. Paula și Jonas au izbucnit în lacrimi. Ceva i-a mișcat pe amândoi aici, alianța regăsită dintre oameni și animale, ideea că a trăi liber cere să te separi, recunoștința pentru ceea ce a fost trăit, oferit, sfâșierea dragostei, nu știu exact ce anume, dar în noaptea aceea, ultima lor noapte pe rue de Parme, Paula și Jonas au văzut acel filmuleț de zeci de ori și au plâns, în timp ce pe ecran femeia și cimpanzeul închideau ochii, strângându-se în brațe, iar emoția înflăcăra acea lizieră de junglă.

A doua zi aveau să închidă ușa apartamentului în spatele lor, aveau să se strângă și ei în brațe pe trotuar și să continue fiecare cu viața lui. Fără melancolie! Aveau să se îndemne râzând la un pic de sobrietate, invocând faptul că în fond nu erau nemulțumiți că termină cu asta – e OK, m-am săturat de tine, o să-mi priască să nu te mai văd – și având grijă să restrângă temporalitatea lipicioasă a despărțirilor. Numai că, deși erau încrezători, deși nu se îndoiau că deveniseră deosebiți unul pentru altul, unici în lume, iubiți, luau act că se sfârșea ceva acum: vremea Institutului de pictură și al apartamentului de pe rue de Parme, vremea tinereții și formării lor, vremea asta se terminase. Paula închidea ochii și își repeta obsedant frazele astea în minte, le dorea violența, ca și cum suferința i-ar fi permis să prelungească scena, să mai ciupească niște minute. Trebuiau acum să iasă din atelier așa cum ieși din copilărie, să regăsească exteriorul, să se întoarcă într-o lume pe care o abandonaseră fără să-și dea seama. Totul era modificat pentru totdeauna. Astfel că, atunci când se uitau la Wounda întorcându-se o ultimă oară către Jane înainte să pătrundă în junglă, la asta se gândeau, fiecare fiind maimuța celuilalt, pe rând ori în același timp, maimuțe pe un prag.

În geologie, depresiune săpată prin eroziune în partea superioară a anticlinalului, provocând o inversiune de relief

timpul se întoarce

Un prim șantier se anunță îndată ce Paula s-a reinstalat pe rue de Paradis, la mai puțin de o lună după înmânarea diplomei, în vreme ce visează cu ochii deschiși în apartament, defazată ca și cum între Bruxelles și Paris ar exista un decalaj orar prea brutal pentru a fi depășit în câteva nopți, ca și cum s-ar fi întors dintr-o țară îndepărtată, dintr-un timp desincronizat de orologiile terestre, iar din șederea în Belgia n-ar fi rămas decât o mare oboseală. Lasă storul coborât, cu șipcile înclinate în așa fel încât să păstreze încăperea într-o lumină slabă – trebuie ca ochii să i se odihnească după tot ce au văzut acolo, să revină de la toate acele lucruri? –, și nu iese deși afară e aprilie, reînverzirea, pielea umerilor și gleznelor reapărută pe trotuare, aerul înțepător, gazos, saturat de clorofilă, cerul cristalin, culorile orașului reaprinse, iar dacă ar consimți să iasă un pic, Paula le-ar vedea cum nu le-a văzut încă niciodată și acum ar ști să le numească precis – pembé, coapsă de nimfă emoționată, paprika, acvamarin, sărută-mă-micuțo, galben de Napoli, găinat de gâscă, verde de după aversă, pomelo. Dar e sleită, și-a ieșit din ritm. Oare lipsa de ocupație o descurajează, sau lentul travaliu al memoriei care deja o trage într-un culoar îngust, întoarsă spre trecut? Nu reușește să se relipească de viața de dinainte. Părinții se învârt în jurul ei și o stârnesc încet să-și facă proiecte: ar trebui să te ocupi de demersurile administrative necesare ca să obții echivalarea universitară a diplomei din Belgia, ar trebui să te informezi despre stagiul ăla de pictură în Savoia din august, ar trebui să te înscrii candidat liber ca să intri la Arte Frumoase. La fel, o încurajează să iasă, să meargă la piscină, să se vadă cu prieteni – ceva culmea din partea lor, care nu ies veci și nu primesc pe nimeni, ci își petrec timpul liber pregătind împreună cu minuțiozitate meniuri ce vor onora legumele de primăvară ce apar pe tarabele din piață –, dar ea nu cheamă pe nimeni, nici măcar pe prietenele sale bune, cele pe care le-a lăsat în urmă în septembrie trecut, în zona aceea imposibil de atins acum, asemănătoare unui țărm vag și fără consistență de care s-a îndepărtat pentru totdeauna. În primele zile le trimite mai multe mesaje lui Kate, lui Jonas, însă răspunsurile lor nu relansează nimic, sunt scurte, grăbite, doldora de semne de exclamație, iar ideea că și ea e încapsulată acum într-o perioadă depășită din trecutul lor, ideea asta îi face rău. Așa că tot în camera ei se simte cel mai bine, în acea insuliță etanșă unde poate discerne în felul ei ce a însemnat iarna din

Bruxelles, unde se poate cufunda în ceea ce tocmai a trăit fără reținere, așa cum te dedai dezmățului.

Într-o dimineață, sună la ușă. Paula e singură în apartament, până la urmă se duce să deschidă: e vecina de la etajul unu, într-un halat din material polar și șlapi. Paula nu observă imediat prezența unui bebeluș între faldurile capotului, adormit într-un marsupiu, și o primește neatentă, în antreu, cu telefonul în mână, ca și cum ar fi așteptat un apel urgent pe care nu trebuia să-l rateze cu nici un preț. Vecina e suptă la față de la nopțile albe, are părul spălăcit și dinții neglijați, dar privirea ei o impresionează pe Paula când îi spune: un cer, vreau să veniți să pictați un cer în camera copilului meu.

Un cer într-o cameră. Paula nu știe ce să răspundă, dar acceptă imediat comanda ca și cum ar fi fost vorba să realizeze tavanul Capelei Sixtine, tulburată de acest prim subiect, totuși atât de comun – și tare mult mi-ar fi plăcut să fiu în mintea ei în clipa când cerurile din pictură i-au năvălit în creier, toate, simultan, o razie, marile cupole sobre unde locuiesc zeii, baletul mecanic al planetelor, orbitele cosmice cadențate de rachete și farfurii zburătoare, cerul uman al golurilor metafizice și al furtunilor întunecate, cețurile din estuare, zorii zen, strălucirile în tehnicolor, albastrul concret spre care converg avioanele și dronele, câteva păsări de altitudine, un balon umflat cu hidrogen, și apoi fumul, cenușa, o frunză de toamnă purtată de vânt. Analizează lucrarea cu gravitatea unei profesioniste de anvergură, coboară numaidecât să vadă încăperea întunecoasă, strâmtă, cu tavanul curat, dar bombat, ca și cum s-ar fi lăsat sub greutatea întregului edificiu, apoi o ascultă fără să crâcnească pe tânăra mamă descriind acel cer aerian, luminos și ușor, acel cer minunat pe care și-l dorește pentru copilul său, pentru visele copilului său, când va fi culcat acolo, pe spate, în leagăn, cu pătura de lână ridicată sub brațele durdulii și pisicuțele brodate pe cearșaful răsfrânt. Afacerea se încheie pe palier, Paula nu discută prețul. Peste mai puțin de o oră împinge un cărucior în raionul de vopsele al unui supermarket de pe avenue de Flandre, cumpără diferite nuanțe de albastru acrilic în cutii de o jumătate de litru – albastru-peruzea, cobalt, ceruleum –, un litru de alb satinat, un tub de pământ de Siena natural și un altul de pământ de umbră arsă, un trafalet, bureți, un vas pentru vopsea, mai mulți metri de folie de plastic neagră, după care, odată trecută pe la casă, încarcă totul într-un rucsac, se întoarce cu metroul pe rue de Paradis, lasă

cumpărăturile în camera bebelușului, apoi urcă să-și ia pensulele – spalter, lăbuță de iepure, groasă, rotundă – și scara pliantă instabilă pe care o ridică pe umăr.

Încăperea de pictat e situată la primul etaj, cu vedere spre curte, fereastra îngustă e întunecată la orice oră din zi de o bucată de zid negru și jilav, dar exact acolo, în acel loc șters, închis, își regăsește ritmul, își reglează respirația, își repune în funcțiune musculatura, iar cei care o privesc la ora aceea – turtureaua grasă coborâtă în zbor spiralat în fântâna din spate, bătrâna doamnă cheală lipită de ochiul de geam din față, liceana care evaluează vremea de-afară în momentul când își alege puloverul – sunt izbiți de expresia chipului ei, de figura impasibilă în timp ce restul corpului, în schimb, a intrat în acțiune ca și cum s-ar fi declanșat un proces pe care nimic nu l-ar putea întrerupe înainte să fie efectuată ultima operațiune, cu fiecare mișcare conținută în cea care o precedă, cu fiecare gest decurgând din lanțul întreg.

Începe prin a pregăti locul, întinde în patru labe prelata de plastic pe parchet, apoi, suită pe scaunul de bucătărie pe care-l deplasează metru cu metru de-a lungul pereților, desfășoară o bandă de mascare la colțurile tavanului – operațiune plicticoasă destinată să garanteze finisări clare. Odată ce totul e gata, agață cutia de alb de piciorul scării cu ajutorul unei sârme, se urcă pe ultima treaptă și începe aplicarea fundalului în două straturi, cu trafaletul, cu ceafa răsucită, gândindu-se la cerul pe care o să-l picteze, la zona aceea diafană, gazoasă, aflată la limita transparenței, și care va răspândi într-un joc de reflexe o lumină radioasă a cărei sursă nu o va putea situa nimeni, își imaginează cerul acela imaterial și totodată palpabil pe care-l va scoate în evidență cu un nor prozaic și delicat – iată ce o să-i fac bebelușului ăluia.

Mai târziu, pe la mijlocul după-amiezii, albul e uscat, plafonul, pregătit pentru acoperire, iar Paula îngenunchează. Aruncă o privire în jur, pereții sunt terni, fereastra fără lumină – a citit undeva că zidurile Paradisului sunt de safir, sunt la adresa bună totuși, zâmbește ea trecându-și de trei ori elasticul în jurul cozii de cal –, apoi deschide cutiile vârând sub capac vârful unui cuțit și, descoperind suprafețele acelea strălucitoare, texturile molcome și uleioase precum crema industrială – cremă Mont Blanc[13] în

versiune albastră –, gândul o duce la procedeele care permiteau altădată imitarea culorii cerului, la acele decocturi a căror compoziție îi plăcea să i-o recite lui Jonas, pentru a-l face să râdă, pentru a-l ului, pentru a face pe vrăjitoarea ocupată în fața retortelor ei, pe alchimista ce deține secretele naturii și formulele metamorfozei sale, încercând amestecuri noi pentru ca el s-o privească, pentru ca el s-o ia la întrebări; se gândește din nou la acel albastru obținut în Evul Mediu în fiole umplute cu esență de albăstrea îndoită cu oțet și „cu urina unui copil de zece ani care a băut un vin bun“, și la acel albastru-peruzea care a ajuns să se folosească în primele momente ale Renașterii în loc de aur, dar care tocmai că era mai sclipitor decât aurul, și încă mai demn de pictură, un albastru în căutarea căruia trebuia pornit dincolo de mare, în spatele liniei orizontului, în inima munților înghețați care nu mai aveau aproape nimic omenesc, însă conțineau în crăpăturile lor mici picături cosmice, perle celeste, lapislazuli care erau aduse în pungi fine de bumbac vârâte sub cămașă direct pe piele; la sosire, pietrele erau prefăcute în pulbere pe plăci de marmură, pudra obținută era turnată într-un mojar, apoi amestecată conform rețetei cu „albuș de ou, apă cu zahăr, gumă arabică sau rășină de prun, de cireș – merdaluna, cum se spunea atunci la Veneția – și sfărâmată încă și mai fin cu leșie, cenușă, sare de amoniac“, înainte să fie în cele din urmă filtrată printr-o țesătură de mătase ori in. Aplecată în continuare deasupra cutiilor, în poziție de rugăciune, Paula aude brusc vocea doamnei cu guler rulat negru în ziua când le-a spus de pe galeria interioară din atelier, înclinată peste balustradă, proiectându-și asupra lor umbra tăioasă, că ideea cuprinsă în acele pregătiri, efectuarea lor savantă și abilă, toate lucrurile astea confereau tabloului noblețea, virtuozitatea, energia morală – și în privința acestui ultim punct era limpede că nu glumea.

Paula ia vopsea din fiecare cutie, amestecă în albul pur cele trei nuanțe de albastru, adaugă un vârf de ftalocianină și începe să-și caute culoarea. Pielea feței i se încălzește și în curând i se îmbrobonează, respiră cu gura larg deschisă ca și cum n-ar avea aer, iar în ochii ce nu i-au clipit o singură dată se reflectă vasul cu vopsea unde pensula ei agită un albastru în formare, încheietura făcându-i mâna să bată din ce în mai repede, emulsionând un cer posibil. Stabilizează până la urmă o culoare dezbărată de referințe, apoi se ridică, înțepenită, i se învârte puțin capul și genunchii îi trosnesc, agață vasul cu vopsea de tăblia scării pliante, se urcă pe ultima

treaptă și, în picioare la doi metri de podea, cu un batic înnodat pe sub coada de cal aidoma unei țărănci, unei pioniere, unei pin-up girl din anii cincizeci, o mână asigurând-o și cealaltă pictând – umăr coborât, braț ridicat în unghi la patruzeci de grade pornind de la cot pentru a evita toate porcăriile alea de tendinite, capsulite sau „umeri înghețați“ –, pictează. Zgomotele de afară au dispărut, tăcerea stăpânește pereții, și numai respirația Paulei la lucru face să se audă o vibrație ce crește. Însă tânăra nu aude acel zumzet, și continuă să propage un cer întins și oniric, având grijă să-l lumineze la colțuri și pe laturi pentru a crea adâncime acolo, prevede o zonă de rezervă unde să adauge un nor ale cărui volum și masă le lucrează cu buretele, festonându-i contururile, și care curând plutește pe tavan ca un mic dirijabil foarte uman.

S-a lăsat seara, e întuneric, Paula branșează o lampă cu halogen pentru a continua să picteze. În cameră, fereastra s-a preschimbat în oglindă, în timp ce de afară e o lucarnă luminată în noapte, diorama unei meserii, filmul unui mic șantier, și e foarte probabil că turtureaua grasă, bătrâna doamnă cheală și liceana, fiecare la etajul său, s-au întors să se posteze în spatele ochiului lor de geam, cu ochii ațintiți asupra siluetei eroinei, perfect încadrată, dreaptă, sigură, înălțată în echilibru în vârful scării pliabile, ca în centrul unui inel de foc, și cu acel ceva ferm care o încoronează, acea determinare perceptibilă până și în umbra ei proiectată alături, unde coada de cal, enormă, parcă abia se mișcă, unde într-un joc de perspective capul pare să atingă plafonul, să susțină cerul cel tânăr aidoma unei cariatide, cu siguranță că toate trei au rămas acolo până când subit Paula se oprește, stinge lumina și închide ușa, scena fiind înghițită brusc în beznă.

A doua zi dimineață, cu gâtul dureros, umerii zdrobiți, ochii arzând, Paula coboară rapid cele patru etaje, îngrijorată de ce-o să găsească în cameră. Intră, înalță ochii: are sentimente amestecate. Nu distinge nimic din splendoarea celestă pe care a crezut că o picta în ultimele ore ale nopții – era totuși intoxicată cu vaporii vopselei, trebuie să-i aducem aminte? –, ci un cer prea intens, țipător, lipsit de distanță. Se învârte câteva secunde în cerc, agitată, după care toarnă alb pur într-un vas mic, reia spalterul și urcă din nou pe scara pliabilă, se luptă cu propria-i gravitație – clătinări, noapte scurtă –, după care decelează în cele din urmă o deformare sferică pe tavan, un defect pe care pictura ei îl încorporează ca pe însăși forma cerului său, și

acum pictează în toată viteza, e ceva frumos de văzut, tavanul preschimbat într-o suprafață despre care n-ar putea spune dacă ține de transparență sau de opacitate, însă care-i place. Camera e transformată în nacelă de montgolfier, în wigwam pe câmpie, în adăpost sub stâncă, și când Paula pune într-un final picioarele pe pardoseală, șovăitoare, extenuată, apoi anunță că a terminat, tânăra mamă scoate un strigăt intrând în încăpere, își mușcă buzele de stupefacție, iar mâna i se agită în aer ca sub efectul unei înțepături de viespe. Cât despre Paula, ea nu-și mai poate privi lucrarea, coboară ochii și se întoarce în altă parte, jenată, după care spune că îi e sete și trebuie să se spele pe mâini – poate ceva, deja, se detașează de ea, poate dacă și-ar înălța capul spre tavan, ar fi incapabilă să se recunoască drept autoarea acelui albastru, și ar constata stânjenită prezența unei necunoscute în același corp cu ea: eu am pictat asta? O clipă mai târziu e plătită cash, din mână în mână, degetele roase de solvenți le ating ușor pe ale tinerei mame, apoi fac să fâșâie bancnotele. Urcată înapoi la ea, li se alătură în bucătărie părinților care spală cartofi și rad ridichi, flutură în aer teancul călduț, anunță că nu se va înscrie nicăieri la începutul anului, nu se va întoarce la universitate: o să găsesc alte șantiere. Tatăl dă din cap, lasă cuțitul și se duce după un borcan de rillettes[14] proaspete pe care începe să le ungă pe niște felii de pâine prăjită. Credeam că vrei să fii pictoriță. Paula tresare: vreau să pictez, asta-i tot.

Desert popular

Preparat din carne gătit îndelung la foc mic, în grăsime

Vara își intră în drepturi, orașul capătă altă viteză, îmbracă altă acustică, apar goluri, zone plane, vacante, abandonate, soarele arde ca un disc alb, iar Paula freacă menta. Navighează pe rețelele sociale, se înscrie în grupul Facebook al foștilor elevi ai Institutului, coboară să lipească mici anunțuri la comercianții din cartier, își prezintă marfa la un studio specializat în amenajarea vitrinelor din marile magazine, la două agenții de arhitectură de interior, la niște ateliere de decoruri de teatru la Saint-Denis și Montreuil, dar peste tot buzele se strâng într-o strâmbătură taciturnă, nu avem nimic pentru moment, închidem săptămâna viitoare, va trebui să mai treceți pe la noi la redeschiderea stagiunii. Părinții tot încearcă să-și ducă de nas fata propunându-i să dea cu patină garsoniera unui prieten, șemineul altuia, să realizeze un placaj din gală de nuc pentru liftul coproprietății, ceva ce i-ar croi „drum în viață“, cum spun ei, fals binedispuși, însă Paula suspectează uneltiri necurate, bănuiește că o recomandă, ba chiar că finanțează pe la spate acele mici lucrări, și, supărată, se închide în sine. Cât despre Jonas și Kate, nu prea dau vești, decât ca să-și compare veniturile cu ale ei și să se informeze în privința marjelor de negociere posibile – până la cât crezi că pot urca? Jonas și-a găsit o slujbă la decorurile pentru Nepotul lui Rameau ce va fi montat la Théâtre de la Monnaie în noiembrie, Kate pictează o frescă a Marelui Canal din Veneția în fundul unei pizzerii din Glasgow și se pregătește să le renoveze pe cele ce acoperă pereții din Nautilus, unde și-a reluat locul de bodyguard de cum s-a întors, cerber sexy și neînduplecat la poarta abisurilor. Paula nu are nici o lețcaie, li se alătură părinților câteva zile în Charente, în rest, se irosește în camera ei, vara își face de cap. Mai rău încă, septembrie nu creează nici un contrast: e un amurg și nu un reînceput, fata stă sub linia de plutire, dincoace de avânt, de proiecte și planuri, în afara jocului.

Ecranul telefonului se luminează. E Alba, spanioloaica de pe rue du Métal. Propunerea e directă, lansată drept ca o rachetă: Muzeul de Antichități Egiptene din Torino pregătește o expoziție dedicată descoperirii mormântului lui Kha și Merit de către misiunea arheologică italiană a lui Ernesto Schiaparelli, în 1906, pricepi, au ba? Agenția de scenografie ce organizează chestia e condusă de-o verișoară de-a doua de-a maică-mii – e dură, te previn –, care recrutează de urgență o echipă de pictori pentru

panourile murale. Paula nu știe nimic despre Egiptul antic – dar își amintește că a văzut în copilărie sarcofage de faraoni și mumia unei pisici cu prilejul unei ieșiri în familie intitulate „o duminică la Luvru“ și a cărei urmă o vom găsi într-un album foto etichetat „1997“ –, nu a auzit niciodată de Kha și Merit și abia dacă ar ști să situeze Torino pe hartă, dar s-o audă pe Alba – debit rapid, voce răgușită, grosolănia eliberată de constrângeri a aristocratei – înseamnă să se întoarcă pe rue du Métal, iar Paula, care vrea să păstreze glasul acela în ureche, împrumută suma pentru biletul de avion de la părinți, își adună materialele, dă fuguța la Orly.

Torino e auster, elegant, are un fast rece. Paula traversează Piața Carlo Alberto în diagonală, cu picioarele înghețate în tenișii de pânză, dar nerăbdătoare să-și întâlnească prietena în cafeneaua Circolo dei Lettori, pe via Bogino. Cele două fete se pupă cu zgomot – Alba exagerează scandalos –, însă Paula trebuie să-și înghită orgoliul: în ceea ce-o privește, nu va fi vorba decât să realizeze fundaluri de panouri pe care alți artiști vor veni după aceea să picteze falezele văii Regilor și Deir el-Medina, satul lui Kha și al lui Merit, așa cum se vedea el în urmă cu trei mii de ani în zorii pierduți în praf ai regatului Egiptului. Paula încasează lovitura, încrucișează brațele și dă din cap, înțeleg, apoi se duce la muzeu într-o vizită a colecțiilor organizată special pentru echipa tehnică din care în orice caz face parte. Administratorul e un tip tânăr cu barba ca mătasea de porumb, cu un coc de mărimea unei nuci, îmbrăcat într-un costum de catifea neagră. De la bun început anunță: cea mai mare colecție de antichități egiptene din lume, din afara Egiptului, se află aici – cele două arătătoare îi sunt îndreptate spre podea, iar Paula începe să ia măsura locului. Apoi, fără să aștepte, bărbatul conduce micul grup în pas forțat prin sala unde sunt expuse obiectele găsite în mormântul lui Kha și Merit, cuplul îngropat în aceeași cameră mortuară, și se oprește fix înaintea statuetei unui tânăr, expusă pe un scaun. Acolo își freacă mâinile, se uită la ceas și spune: nu voi prezenta decât un singur obiect, acesta – arată statueta, iar gestul îi deschide relatarea: pe vremea Egiptului antic, cei care, precum Kha, arhitect regal sub domnia lui Amenhotep al II-lea, dispuneau de averea necesară pentru a-și construi mormântul, le comandau adesea meșteșugarilor din Deir el-Medina o statuie ce urma să-i întruchipeze așa cum voiau să apară sub privirea zeilor în momentul intrării în eternitate, și erau îngropați împreună cu ea – tânărul

administrator se exprimă pe un ton doct, fixându-i cu un ochi aspru pe cei care-l ascultă cu o ureche, ai căror ochi alunecă spre smartphone-uri; această dublură oferea sufletului defunctului un refugiu în cazul în care corpul mumificat ar fi pățit ceva; statuia nu era însă o reprezentare a omului respectiv: era el însuși. Paula tresare, sigură acum că vocea i se adresează ei, și doar ei, când încheie: dublura este înzestrată cu viață.

Administratorul își ritmează ultimele cuvinte înainte să plece discret de-a-ndărătelea, cu aerul că spune: bine, vă las să meditați la toate astea. Grupul se dislocă într-un freamăt dezorientat, se dispersează în jurul vitrinelor, Paula însă nu se mișcă și întârzie înaintea statuetei lui Kha pusă pe un scaun vopsit, prezentată așa cum o găsiseră arheologii în camera funerară în ziua aceea din februarie 1906, după ce muncitorii săpaseră valea Deir el-Medina mai bine de-o lună – la sfârșitul după-amiezii, Ernesto Schiaparelli, în costum trois pièces și pălărie colonială ecru, recunoscuse intrarea unui mormânt în grohotiș, un puț de aproximativ patru metri având fundul pecetluit cu un zid de cărămidă, în spatele căruia o galerie ducea la un perete ce a trebuit dărâmat, apoi într-o lungă anticameră deja mobilată cu un pat de ceremonie, și în cele din urmă la camera funerară, unde se aflau, retrași din lume de trei milenii, în inima unei încăperi unde privirea omului nici măcar nu a fost luată în considerare, corpurile și bogățiile râvnite, iar printre ele, figurina aceea în mers, având pieptul încins cu o ghirlandă de flori naturale ce traversaseră, intacte, o masă de timp și de întuneric pe care nimeni n-o putea concepe. Paula examinează ochii pictați ai statuetei, contemplă nasul modelat în lemn, gura închisă, palmele deschise pe lângă corp și picioarele decalate, ca încremenite într-un pas, și curând, tot privind, nu mai este atât de sigură că totul e nemișcat în spatele geamului, și dacă statuia ar înainta spre ea deschizând gura, în clipa aceea, ar lua-o de bună – iar tânărul administrator care o fixează cu coada ochiului ghicește că-i va lua ceva timp să decanteze întâlnirea aceea față în față, convins că e mai mult decât suficientă pentru a da o valoare inestimabilă oricărei vizite la Torino, oricât de scurte, aceasta fiind, de altfel, destul de săracă și foarte puțin profitabilă pentru Paula.

Pista italiană se dovedește fecundă. Funcționează ca un fir de care tragi și dă naștere unui șirag de oportunități, fiecare șantier ascunzând o bifurcație

înspre un altul viitor, conținând o șansă. Paula pune mâna pe ce apare, uneori in extremis, uneori fără să aibă prea multă încredere, acceptă lucrări mari, se învoiește și la proiecte modeste, care nu necesită mare calificare, la plăți rapide, cu bancnotele întinse de o mână adesea acoperită de diamante, dar reticentă, cu unghii ascuțite – un clește. După fundalurile de panou pentru scenografia expoziției din Torino vine patina piciorul-cocoșului într-un salon de coafură milanez, urmată, chiar la domiciliul frizerului, de o baie în marmură falsă – megaloman și sentimental, clientul va alege o candoglia, piatra Domului –, apoi pictează litere în stil vintage pe vitrina unui ciocolatier din Brescia, decorul la Conversație în Sicilia pentru trupa de teatru amator aparținând parohiei San Luca din Torino, realizează coloana din Vremea și camera jucată de aceiași șase luni mai târziu în cadrul Off-ului de la Avignon, fabrică trei panouri de eucalipt – o marmură gri – pentru niște dormitoare într-o fermă din Drôme transformată în hotel, un șemineu în sarrancolin[15] pe care trebuie să-l ia de la capăt, clienta preferând până la urmă un roz de Boemia ce i s-ar fi armonizat cu țesătura canapelei – lucrare mică, prost plătită, de o durată excesivă, operațiune dezagreabilă –, pictează pereții unei patiserii în marmură de Carrara la fel de sclipitoare ca zahărul candel, două coloane de turchin[16] și racorduri în cimișir fals pentru stranele bisericii din Mergozzo, în Val d'Ossola, pe care le execută sub comanda unui preot orb și chițibușar – doarme în prezbiteriu într-o cameră austeră, în prima seară se urcă pe pat, se ridică în vârful picioarelor pe tăblie și întinde brațul pentru a desprinde crucifixul agățat de perete, o cruce urâtă, cu Cristul din metal argintiu epuizat de suferință, cu fața enucleată, cu coastele la vedere, pe care îl așază în fundul sertarului scrinului înainte să se culce pe spate cu ochii în tavan; ultima dată când a ținut un crucifix între degete se afla aproape singură în luna august într-un mic cimitir de țară unde înmormântarea deraiase: fusese deschis din greșeală mormântul verilor, hohotele de râs puseseră stăpânire pe capătul convoiului, după care se răspândiseră în spate, cioclii reașezaseră la timp sicriul pe pietriș și răsuflaseră, lac de sudoare, împachetați în costumele lor groase de postav negru, în vreme ce copiii se aplecau deja peste groapă sperând să vadă schelete, atunci groparul satului apăruse în locul împrejmuit, slab să-i numeri coastele, cu perciunii rași pe obraji în formă de pumnal otoman, cu vesta de lucru deschisă peste un tricou, la dracu', jumate din morminte poartă același nume aici, răcnise, apoi se strecurase printre locurile de veci pentru a se duce să deschidă celălalt mormânt, cel bun de data asta, însă tot

așteptând în caniculă, bărbații își scoseseră sacourile și-și desfăcuseră cravatele, machiajul se scursese, picioarele se umflaseră în pantofii cu toc, bebelușii se treziseră în brațele surorilor mai mari, iar bătrânii începuseră să se așeze pe pietrele funerare, împrăștiați peste tot în jur ca niște corbi uriași, făcându-și vânt cu ajutorul carnețelului de misă, dezaprobând din privire cuplurile tinere plecate să aștepte în mașinile cu aer condiționat; odată sicriul coborât la locul său, fiul cel mare al defunctei, foarte roșu, copleșit de acea debandadă, intonase un imn întru slava Fecioarei, La noi fii Regină, câteva voci slabe îl urmaseră, însă preotul, care avea altă slujbă la zece kilometri, fușerise finalul și fiecare se închinase în viteză înainte s-o șteargă la pomana mortului; Paula, întârziind lângă mormânt, îl privise pe groparul ce umplea groapa, mirosul cimentului proaspăt din găleată i se urca la cap, după care așezase crucifixul la loc în picioare pe stelă; atunci, să vezi și să nu crezi, groparul o fixa din ochi sprijinit în lopată, cimitirul era pustiu, ușile mașinilor se trânteau înapoia zidului, și apoi bărbatul a dat la vale un litru de Fanta călâie, cu capul răsturnat pe spate, cu ochii închiși.

S-a alăturat cohortei de muncitori nomazi, cei care se deplasează cât e anul de lung, câteodată departe, în voia contractelor, aceia fiind diferiți de starurile de pe Twitter sau Instagram aduse pe bani mulți pentru seara de lansare a unui telefon mobil, a unei linii de machiaj ori a unui sorbet de crevete – coafori și coloriști, patisieri de cinci stele, fotbaliști, chirurgi cu dinții albi, agenți de toate felurile, cronicari la modă – și cât se poate de diferiți și de proletariatul angajat în flux continuu pe șantierele ce proliferează pe suprafața globului, mâna de lucru inepuizabilă și prost plătită care circulă prin hrubele mondializării. Cât despre Paula, ea funcționează într-o categorie intermediară, freelancerii, cei care sunt angajați cu contracte pe durată determinată și care sunt plătiți prin onorarii; deși a lucrat în Italia după absolvire, pe șantiere variate și mereu pentru finanțatori italieni, nu e încă înregistrată în La Maison des Artistes. Freelance, o nebuloasă, există starurile care înlănțuie proiectele, cu carnetul de comenzi înnegrit pe mai mulți ani înainte, și ceilalți, care nu lucrează destul, nu au nici o vizibilitate dincolo de trei săptămâni. Cei de calibrul Paulei au tendința să accepte tot de frică să nu fie uitați, de frică să nu fie pe blacklist dacă sunt indisponibili, își cumpără ei înșiși biletele de avion sau de tren, facturează camere de hotel low-cost ori garsoniere mobilate pe care

turnoverul locatarilor le-a transformat într-o investiție cu rată mare de rentabilitate – odăi funcționale dotate cu Wi-Fi de calitate și dulapuri montate în grabă pe pereți, însă a căror chirie e majorată pentru un șervet de bucătărie sau o față de pernă în plus – și recreează oriunde s-ar afla, în doar câteva ore, celula intimă în care vor locui pe timpul sejurului. Vorbesc prost multe limbi și nici una curent, dar au urechea exersată și în mai puțin de cincisprezece zile timbrul vocii li se schimbă, preiau accentul țării în vreme ce o gestică nouă le însoțește relatările, iar pielea începe să le lucească la unison cu cele care-i înconjoară. La Roma fă ca romanii, așa se încurajează. Sunt buni la orice și polivalenți, se adaptează la toate practicile, la toate protocoalele, la toate ritmurile, de altfel prin asta sunt utili, pentru asta sunt angajați. Iar printre ei Paula are de-acum o mică experiență, cei care au lucrat cu ea o recomandă bucuroși, numai să fie întrebați: este o fată de încredere, o tehniciană bună care lucrează repede, e cunoscută ca fiind capabilă de improvizație – într-adevăr, și-a stocat în memorie ce să facă în cutare situație apelând la cutare alta, analoagă, rezolvată altcândva și altundeva, ține întotdeauna carnete riguroase unde consemnează referințele cromatice ale nuanțelor rare și compoziția lacurilor specifice, un repertoar al vocabularului folosit în diferitele bresle, cu definiții și traduceri incluse, de asemenea o cartografie progresivă a rețelei clienților.

Șantierele modeste se țin lanț, îi asigură Paulei o continuitate de invidiat în aceste împrejurări și o autonomie materială, fragilă, dar reală. Îmbătată, închiriază o cameră la Torino, aproape de gară, într-un apartament lugubru de pe via Giotto, învață italiana, se descurcă din ce în ce mai bine, chiar atât de bine, încât poate negocia un onorariu, o zi suplimentară, o rambursare. E limba țării marmurei, nu? îi scrie lui Kate, care o bate la cap că stăpânirea englezei ar fi mai eficace și că în privința asta trebuie să persevereze.

Dobândește călcătura suplă a fetelor descurcărețe, pragmatice, a celor care sar în trenuri, iau autocare pe distanțe lungi, se fardează în vitrine și oglinzi retrovizoare, beau apă de la robinet și intră fără greutate în conversație cu necunoscuți, fetele agile care își croiesc ușor un drum prin mulțime, nu lâncezesc niciodată mult într-un loc și spală putina surâzătoare, fără să privească în urmă, deja departe, deja altundeva. Dar această efervescență nouă, pe care îi place, de altfel, un pic prea tare s-o pună în scenă, întrecând

măsura cu efortul susținut, dându-și aere importante, strigând în gura mare „nu-mi văd capul de treburi!“ la tot pasul, exagerând numărul de ore petrecute fără să doarmă sau dificultatea intervențiilor, îi perturbă luciditatea: nu e în măsură să înțeleagă că precaritatea a devenit condiția existenței sale, iar instabilitatea, modul său de viață, ignoră cât de vulnerabilă a devenit și nu-și conștientizează singurătatea. Sigur, se întâlnește cu oameni, da, mulți, lista contactelor i se lungește în smartphone, rețeaua i se îndesește, însă, prinsă într-un raport economic în care este somată să satisfacă o comandă pentru un onorariu, pe de o parte, înrolată pe șantiere cu durată limitată, pe de altă parte, nu creează relații care să dureze, acumulează pasiunile de mare intensitate ce ard ca niște focuri de paie fără să lase vreo urmă, stinse în câteva săptămâni, praf și pulbere. De exemplu: prietenă la cataramă cu o fată angajată pe același șantier ca și ea – o scară din onix galben-auriu de Algeria îngrozitor de dificilă pentru sediul unui armator din Milano –, cazate ambele într-un apartament pus la dispoziție de către directorul companiei – un tip cu mustață fină îmbrăcat într-un palton drept de cașmir camel căruia i se părea foarte fermecător să le găzduiască pe aceste două franțuzoaice drăguțe în salopetă –, intime dintr-odată, împărțind totul, povestindu-și pe larg inclusiv sexualitatea, apoi, odată scara pictată, drumurile li se despart, și se desprind brusc, amândouă, în trei zile totul se închide, pe urmă nimic, un smiley din când în când, o informație prin SMS, și nici una nu-i lipsește celeilalte. Iar Paula, deși se proclama nomadă, electron liber, adaptată perfect acestui mod de viață, gustând amorurile de scurtă respirație, disprețuind conjugalitatea precoce și considerându-i pe sedentarii de vârsta ei niște comozi, este încetul cu încetul destabilizată de discontinuitatea vieții sale afective, de înflăcărările fără continuare, de curentul alternativ care-i seacă inima. Învață să păstreze distanța, să nu se entuziasmeze, să se retragă întotdeauna, va avea trei amanți și atât în primii doi ani ai perioadei italiene, împreunări-fulger ce se formează întotdeauna în interstițiile șantierului ori în ajunul livrării decorului, ca și cum în momentul plecării dintr-un loc s-ar învoi să o lase mai moale. Într-o duminică de martie, Paula izbucnește în plâns într-un Frecciarossa între Milano și Roma.

Din Glasgow, pe de altă parte, veștile nu-s deloc bune. Lui Kate îi merg toate pe dos. Se fac în curând trei luni de când nu s-a atins de o pensulă, și

nimic nu se arată la orizont. Când au vorbit ultima oară pe Skype, lucra tot la Nautilus, dar era atât de lefteră, încât acceptase niște ore de babysitting – fetița visa să se prezinte la audiția Britain's Got Talent, pornea karaokele de cum venea de la școală și sărea prin sufragerie fără întrerupere, un iad. Ultima lucrare ieșise prost: când s-o plătească pentru o simplă frizură, clienta în jachetuță de piele roșie o anunțase că-i reducea din onorariu cu pretextul că podeaua fusese murdărită, Kate negase vehement, își ceruse banii și se apropiase de clientă cu fruntea înainte și capul coborât, fără să-și descleștеze caninii, atât de aproape, încât cealaltă se panicase, urlând: dar sunteți nebună, aruncându-i în cele din urmă banii în față, iar Kate, albă de mânie, ridicase teancul, apoi i-l plasase înapoi în podul palmei, pretinzând ca suma să fie completată și să-i fie oferită amabil, cu scuze, please, ceea ce clienta refuzase să facă, încolțită lângă o consolă de sticlă, își scosese telefonul ca să-și sune soțul, repetând întruna: sunteți nebună cu totul, o nebună periculoasă, astfel încât, pierzându-și controlul, Kate își înșfăcase într-o clipită spalterul, desfăcuse cutia cu vopsea și trăsese dâre mari de trafalet peste frunzișul elegant de inspirație Grand Siècle pe care îi luase trei zile să-l picteze pe tavanul antreului, mânjise tot, proiectând picături de vopsea întocmai pe podea, după care ieșise pe ușă sub ochii uluiți ai femeii și-și încălecase mica motocicletă chiar înainte să apară frumosul Audi Q5 argintiu al soțului. Na, sunt persona non grata, se amuzase Kate, ar trebui să mă car. Paula încuviințase: hai! Da, sigur, îmi plătești tu biletul? îi replicase Kate posomorâtă, adăugând confuz, am un iubit, ai uitat? Și de atunci, silenzio stampa.

Tăcerea lui Jonas, în schimb, vine dintr-un cu totul alt motiv. Jonas e asaltat. Hiperactiv și secretos, întotdeauna departe. Lucrarea pentru Nepotul lui Rameau montat la Bruxelles i-a adus un contract de doi ani pe lângă un scenograf sloven de prim-plan, cu nume impronunțabil, iar sfera lui profesională a căpătat din start o dimensiune europeană, producții prestigioase despre care nu spune nimic, superstițios și câinos, Paula ofensată să-i vadă din întâmplare numele într-un articol elogios despre o adaptare după Macbeth la Teatrul Regal din Namur, sau mai târziu într-o punere în scenă cu Othello la Schaubühne din Berlin, rănită auzindu-l cum își minimalizează proiectele cu o voce detașată în timpul unei convorbiri pe Skype, cu chipul pixelat pe ecran: calmează-te, Paula, toate lucrurile astea nu sunt până la urmă pictură. Evită subiectul lucrărilor, spune-mi despre

tine, e mai interesant, apropiat brusc, toată distanța abolită, lumea retractată, rămasă fără geografie, cunoști oameni noi în toată povestea asta? Atunci este rândul Paulei să răspundă evaziv, să creeze niște zone de imprecizie artificiale, când, peste puțin timp, ecranul se stinge, se simte goală pe dinăuntru, are mâinile reci, n-ar putea spune dacă și-au vorbit cu adevărat, simte că se îndepărtează unul de altul, se întreabă când o să-l revadă, cu umbra de pe jumătatea feței și jarul țigării la nivelul obrazului.

Marmură roșie cu vine albe (din munții Pirinei)

Varietate de marmură albastră

Paula deschide ochii și privește în jur. Recunoaște locul, dar îi trebuie un timp – un timp neobișnuit – să revină la suprafață. Se lasă invadată de conștiință și de ziua ce crește, reconstituie încet înlănțuirea zilelor anterioare. Totul s-a petrecut foarte rapid. O lucrare de cinci săptămâni anulată în ultimul moment – zugrăvirea unui apartament de trei sute de metri pătrați în centrul Torino-ului –, și mica organizare i s-a prăbușit ca un castel din cărți de joc: și-a predat cămăruța de pe via Giotto, și-a strâns lucrurile care abia umpleau două genți mari de sport, cutia cu vopsea, computerul, încărcătoarele, a lăsat cheile și chiria cash pe consola de la intrare, după care, cu o geantă pe fiecare umăr, astfel echilibrată, s-a pus în mișcare spre gară ca să ia autobuzul 68 către aeroport – în coada de așteptare de la check-in a observat îndelung o fată de vârsta ei care-și împingea bagajul cu câte un șut, fără să-și scape din ochi telefonul. Câteva ore mai târziu a deschis ușa imobilului de pe rue de Paradis, iar în hol s-a oprit, intrigată de patina de marmură falsă ce acoperea pereții – un roșu de Verona aproape incredibil: nodulii erau prea groși, iar fosilele de amoniți prost repartizate pe panou – și pe care a privit-o într-adevăr pentru întâia oară.

Paula ascultă zgomotele din apartament, părinții ei s-au trezit, pâinea sare din prăjitorul din bucătărie. Va trebui să joace strâns – atenție, nu mă mut înapoi, nu e decât temporar – și să înainteze spre ei cu fruntea sus: hei, voi doi, gata cu distracția, Paula s-a întors.

Aici are camera ei. Singura pe care a cunoscut-o până la vârsta de douăzeci de ani. A dormit acolo bebeluș într-un coș de paie cu garnitură de vichy[17] roșu pus pe un scăunel de ratan, apoi într-un pat de copil așezat sub un carusel din lemn care înfățișa călătoriile extraordinare ale lui Nils Holgersson – o gâscă sălbatică pe care o călărea un băiețel în cămașă cu volănașe și costum albastru țipător –, apoi într-un pat de fier forjat revopsit în albastru-deschis de către mama ei, și în sfârșit în patul acela dublu pentru care trebuise să se lupte la începutul ultimei clase de liceu și care, e adevărat, ocupa destul de mult loc. Camera fusese atunci renovată, își amintește, instalarea unui pat nou oferind prilejul de a zugrăvi pereții în alb, de a schimba mocheta, de a înlocui perdelele înflorate cu jaluzele cu stinghii și de a scăpa de tot ceea ce amintea de copila care fusese, micul

birou lăcuit cu alb, duzina de cutii cu tot felul de chestii, cariocile cu paiete, plușurile fanate, carnetele, talmeș-balmeșul de imagini pe care-și petrecuse atâtea ore să-l compună, descompună, recompună – poze cu colegele câte trei-patru în cabina pentru fotografii instant, cărți poștale după tablouri de Rousseau Vameșul, reclame la parfumuri sau fotografii de modă, Sărutul din fața primăriei de Doisneau, Leonardo DiCaprio. Paula fusese fără milă cu jucărioarele ei, cu rămășițele acelea de copilărie, afirmându-și fără să clipească autoritatea asupra locului, gustul propriu și o maturitate nouă. Supraviețuiseră doar un caiac în miniatură tăiat într-un mesteacăn, un colier tahitian, câteva cărți – printre care Povești și legende din lumea greacă și barbară, un volum cartonat, cu spatele alb și marginile paginilor tivite cu auriu – și Uma Thurman pe afișul Kill Bill 2, cu sabia însângerată și combinezonul galben-auriu, războinică sexy în mărime naturală. După plecarea ei, alte imagini și alte obiecte se infiltraseră în cameră, dar nimic nu reușise să altereze sobrietatea decorului, epurarea atât de dezirabilă în ochii tinerei liceence radicale de atunci, Paula aceea de șaptesprezece ani care golea sertarele, smulgea de pe perete pozele și paginile de revistă și umplea sacii de gunoi cu hotărâre în timp ce mama ei împăturea perdelele în cutii de plastic, iar tatăl ei, în picioare pe o scară pliabilă, deșuruba vergeaua evitând să se gândească la cursorul fermoarului dintre sânii Umei.

Nelocuită precum ale copiilor care au plecat de acasă, camera Paulei se disociase încetul cu încetul de restul apartamentului, se deconectase de funcționarea lui organică. Fără s-o excludă complet din spațiul lor cotidian, părinții o dezactivaseră, totul era în ordine, fiecare lucru la locul său, iar mocheta purta încă urmele aspiratorului, însă devenise o încăpere inertă, tăcută, retrasă într-o zonă unde nu se mai aprindea lumina, care nu se mai aerisea. Pentru cine împingea ușa, era limpede că se intra rar acolo, doar pentru a merge la dulapul din perete după o haină impermeabilă, o pereche de cizme, un troller, un sac de dormit. Paula o simțea încă din secunda când pica neanunțată pe coridor, întoarsă într-un răstimp dintre două lucrări, iar asta o scotea din fire, voia să ocupe în continuare întreg locul, să facă să existe spațiul ce-i fusese dedicat din prima ei zi pe pământ. Rămânea în pragul camerei, țipa: nu-i un loc sfânt aici, pe urmă intra înăuntru, făcea zgomot, aprindea becurile, deschidea larg fereastra.

*

Paula se întinde, se întoarce pe-o parte, ochii i se opresc asupra unui alt chip la mai puțin de un metru de ea. Este un copil de șapte-opt ani care zâmbește în soare, o fetiță în sandale, slăbuță și aurie. Stă în picioare pe o pajiște, îmbrăcată cu niște pantaloni scurți din pânză plușată portocalie și într-un tricou cu submarinul Le Triomphant; în jurul său iarba e arsă, cerul, gol, se vede un colier din sâmburi de pepene împodobindu-i gâtul, iar ochiul stâng îi este acoperit cu un pansament gros. Fotografia se sprijină de cărțile de pe etajeră, e un polaroid ale cărui culori s-au schimbat, iar sub imagine, pe marginea albă, cineva a scris atât: Pola. Se miră că părinții ei au așezat acolo fotografia asta, singura vizibilă în încăpere, înfățișând-o nu pe fetița dulce pe care o știe – o puștoaică vioaie și drăgăstoasă, deși prea înaltă pentru vârsta ei, neîndemânatică, împiedicată, o ditamai prăjina, se zicea, dar incapabilă să-și perceapă talia ca pe un atu fizic ce i-ar fi permis, de exemplu, să-i impresioneze pe cei mai mici –, ci pe o copilă al cărei chip vădește o problemă și, dacă nu o infirmitate, cel puțin o bizarerie.

În picioare și goală în mijlocul camerei, Paula frământă vechiul polaroid, ca și cum degetele ei ar putea să culeagă tot ceea ce emană din el, s-o restituie pe fetița care zâmbește în fața aparatului foto, plantată într-un câmp ars de căldurile din august. Motivul pentru care fusese pozată în dimineața aceea, își amintește acum, cu respirația accelerată pe măsură ce scena se desfășoară, este acel tricou de bumbac albastru-deschis cu mâneci scurte, având imprimat cu litere de catifea sintetică numele unui submarin nuclear a cărui putere era cu atât mai mare cu cât era reținută, controlată, intimidantă: Le Triomphant. Nașul ei, ofițer superior al navei, i-l expediase prin colet poștal la întoarcerea dintr-o misiune prin niște mări cunoscute numai de către el și ale căror nume nu le putea divulga fără să comită un act de trădare, astfel încât nimeni, nici măcar soția lui, nu știa în ce ape își tăia drum bastimentul – se scufundă într-o bună zi în rada din Toulon, Brest sau Lorient, reapare după mai multe săptămâni într-o jerbă de spumă, cu chioșcul perforând suprafața pentru a redeveni o stinghie pe care se pun păsările, iar membrii echipajului aliniați pe punte au de acum tenul palid, ochii scânteind și corpul mai greu cu câteva kilograme. Paula dezlipise plicul mare în timp ce camioneta galbenă a poștei făcea stânga-mprejur în

fața porții, în mijlocul unei mulțimi de copii veniți în fugă să vadă, și luase imediat pe ea haina aceea venită de pe fundul mărilor. Trei dintre verii săi se iviseră atunci cu bicicleta și începuseră să descrie cercuri în jurul ei fixând-o din priviri, cu fețele arse de lăcomie și gurile deschise – niște coioți tineri –, iar Paula nu se sinchisise de ei, conștientă de privilegiul său, fericită că stârnea invidia acelor băieți pe care îi venera ca pe niște semizei în vreme ce ea pentru ei nu era mare lucru – o fată –, deoarece tricoul acela nu se găsea în comerț, ci numai în magazinele Marinei, în fundul arsenalelor militare, în sălile austere cu acces controlat unde se găseau de asemenea bluze de marinar și uniforme de luptă, chipie, impermeabile din gabardină, bocanci, butelci de tablă de un sfert de litru și ceaprazuri. Prin urmare, un muritor de rând nu l-ar fi putut stăpâni dacă nu era legat intim de domeniul submarinelor, și tocmai lucrul acesta isca bucuria micuței Paula de opt ani, cu pieptul bombat pe niște picioare lungi: faptul că era desemnată în ochii lumii ca o ființă conectată cu mările clandestine, cu adâncimile întunecate, parte integrantă dintr-o ordine planetară invizibilă, străbătută de torpile, încărcată de amenințări.

Paula trage pe ea niște chiloți, un tricou, împresurată de cocile negre ale submarinelor ce patrulează chiar în acel moment în jurul atolilor din Polinezia, în largul Coreei de Nord, pe fundul Mării Negre și sub canalul Sein, se gândește la tot ceea ce circulă sub suprafața lumii, la pasiunile extrem de puternice și secrete – dragostea – și, e ciudat, însă exact în momentul acela primește un selfie de la Jonas, cu capul descoperit, grav și cu cravată, încrustat într-o marmură verde-închis ce amintește maiestuozitatea porfirului antic, serpentinit, se miră Paula, care recunoaște numaidecât una dintre marmurele cele mai cunoscute ale planetei, marmura emblematică a tribunei Adunării Națiunilor Unite, de la New York.

Pânză de bumbac în carouri

E vară din nou – însă care vară? 2010? 2011? Se pierde când povestește, doar înlănțuirea locurilor îi ordonează ultimii ani, doar anotimpurile îi jalonează memoria, și e văzută din ce în ce mai des scoțându-și marile agende negre pentru a-și reconstrui trecutul – și Paula pleacă să picteze un vestibul în paonazzo într-o vilă Art Deco de pe înălțimile din Portofino. Este o marmură dificilă, statuară, o varietate de Carrara cu un fundal de alb pur, presărată cu picățele violete și străbătută de vinișoare galbene de-a lungul crăpăturilor, ca și cum o rugină portuară s-ar prelinge din fisurile pietrei. Se dă pe spate să o picteze în primele călduri din iulie, când aerul marin împinge înapoi în antreul vilei mirosurile de rășină și praf ce stagnează în straturi fierbinți în inima pădurii de pini, umerii îi lucesc, un firicel de transpirație i se scurge pe spate și îi udă mijlocul, subsuorile picură pe costumul de baie pe care-l poartă pe sub șorț, picioarele i se lipesc de tenișii pătați cu vopsea, bea ceai rece dintr-un termos în timp ce casa murmură de conversații toropite, de clinchete de cuburi de gheață pe fundul paharelor de whisky, și când vine seara, cleioasă, coboară pe plaja pustie pe un drum îngust unde animăluțe epuizate se trag iute din calea ei, șopârlele cu burta albastră, scarabeii negri ca vinilul, ploșnițele portocalii înarmate cu o mască umană, toate în fuga lor fac desișul să foșnească și frunzele înțepenite să șuiere sub un văl de pudră; apoi, odată ajunsă pe țărm, își afundă picioarele goale în nisipul cenușiu în timp ce în fața ei, lentă, densă, marea revarsă acel albastru Majorelle în care tânăra fată pătrunde cu delicii, în care intră fără o singură stropitură, ca și cum ar fi fost vorba doar să spintece apa, să-i simtă puterea, contactul deplin, după care se scufundă încet, își înclină mai întâi în penumbră capul și coboară să mângâie solul încrețit, cu pielea goală de pe abdomen excitată de plăcere, apoi urcă înapoi spre transparență, se privește îndelung pe dosul apei, în oglinda ei internă, și, odată suprafața străpunsă din nou, înoată departe, în larg, se alungește pe hula liniștită și face pluta cu ochii spre cer, se gândește la ultimele luni, dezlânate, însingurate, mici salturi dintr-un loc în altul, ricoșeuri de pietricică plată, la locurile unde nu stă niciodată mai mult de patru-cinci săptămâni, la zilele topite într-o singură mișcare, cea de a găsi următoarea lucrare fără ca pauza de la Paris să fie prea lungă, fără să trebuiască să le ceară părinților un mic supliment pe care ei s-ar grăbi să i-l dea, se gândește la picturile care se înlănțuie fără timpi morți: asta să fie viața? Cerul se întunecă încet deasupra ei, se strânge spre est într-un albastru pierit pe care

l-ai putea crede aplicat în două straturi de guașă, iar Paula își aduce aminte de acoperișul de sticlă de pe rue du Métal, de luminozitatea atât de aparte din atelier, și atunci, ca și cum ar proveni din imaginea asta, ca și cum i-ar fi însăși continuitatea, Jonas îi apare înaintea ochilor minții, cu mutra lui Rembrandt, cu chipul pe jumătate ascuns de cozorocul șepcii, cu privirea furișată, pielea de iguană, pupilele de un negru bătând în albastru, albul ochilor cu reflexe de perlă, cearcănele de cenușă. Plutește în voia apei, acum întunecată, o sticlă colorată: nu-i mai răspunde la mesaje, trei săptămâni de la ultimul mail, Jonas, te iubesc, se aude spunând în mijlocul mării.

Paula termină paonazzo-ul în ziua stabilită, desface baticul pe care și l-a înnodat în formă de turban în jurul capului, se șterge pe frunte cu dosul mâinii, închide ochii. Pictura este remarcabilă, marmura, atât de bine stăpânită, încât proprietarii resimt numaidecât răcoarea minerală a pietrei, o complimentează pe Paula folosind cuvintele miracoloso, incredibile, magico. Tinerei pictorițe i se toarnă un Campari portocaliu într-un pahar suflat, i se oferă o țigară de foi Dunhill prinsă într-un inel de aur, e luată de mijloc pentru a i se propune o baie într-o piscină pavată cu gresie, presărată cu fragmente de aur, apoi e plătită cu bani gheață. Puțin după, sezonul atinge apogeul pe coasta ligurică, la Rapallo, Portofino, Savona, de-a lungul coastelor abrupte din golful Genovei, cuplul din vilă primește lume, invitații se minunează de paonazzo, pun palma pe el și ochii li se măresc. Un producător de film râde aflând că a fost tras pe sfoară și dintr-o pocnitură de degete cere să fie sunată Paula: vreau să vină la Roma. De îndată ce solicitarea este formulată, tipul, fără îndoială, uită de Paula și paonazzo-ul ei, își mai toarnă un pahar de vin alb, își trece mâna prin păr, dă jos o frunză de dafin de pe pantalonii de vară, însă mașinăria s-a pornit, iar săptămâna viitoare, într-adevăr, Paula e la Roma.

Gata cu micile lucrări private, cu eșantioanele neplătite, cu mostrele de culori delicate pe care trebuie să le valideze bărbați absenți, femei ezitante, cu atât mai exigente cu cât graba lor e prefăcută: Paula este angajată pentru trei luni la atelierele Cinecittà, unde devine signorina Karst – iar la auzul acestor cuvinte se vede într-o fustă corolă galbenă ca soarele și încălțată cu o pereche de balerini. Ceea ce o așteaptă nu se rotește însă deloc: i se cere să reproducă fațada Bazilicii Sfântul Petru. Ah. În picioare, cu brațele încrucișate în atelierul pictorilor decoratori, Paula nu e sigură că a înțeles bine ceea ce tocmai a spus tipul care mai întâi a bătut din palme țipând: silenzio! În jurul ei, nimeni nu se miră, băieții se bat ușor peste buzunarele blugilor și ies la aer indiferenți, mâinile lor au construit lucruri și mai nebunești, mai mari, mai delicate decât Bazilica Sfântul Petru, nu se lasă impresionate. De altfel, unii fac haz în tăcere, cu burta scoasă în față, și fumează în cerc, cu palma lipită de gură: să dea corp visului cineaștilor, să îmbrățișeze patima lor megalomană, să le materializeze fantasmele e munca lor, tocmai pentru asta sunt acolo. La fabbrica dei sogni, ăsta e adevăratul nume pentru Cinecittà, știai, franțuzoaico? Un tip cu dinții stricați se apleacă spre ea, are ochi albastru-marin, foarte închiși, și fire de păr negru la încheietura mâinii, îi vorbește la câțiva centimetri de față și-i relatează în chip de bun venit anecdota cu decoratorul de film care i se adresase regizorului prin cuvintele: „Maestre, puteți începe, cosmosul este pregătit!“ Iată, cam asta suntem noi. Paula se amuză. Cosmosul. Nu-i de glumă.

Pauza se încheie. Șeful decorator detaliază sarcinile cu glas mai apăsat: este vorba despre secțiunea centrală a fațadei, adică logia papală, cele două ferestre laterale și patru coloane din cele opt câte există; aproximativ douăzeci de metri din cei o sută treizeci cât măsoară în lățime bazilica. Partea pentru întreg. Care va rezuma locul așa cum apare el lumii în serile de alegeri, luminat, în momentul când suveranul pontif nou-ales vine să binecuvânteze mulțimea adunată în piață, vocea sa de bătrân mormăind în microfon în timp ce cardinalii cu berrette roșii se agită pe balcoanele laterale. Purpură vaticană, așadar, și travertin! Apoi anunță cu delectare: ultimul lucru, Capela Sixtină va fi reconstituită integral în studio. La cuvintele astea, câteva voci izbucnesc, doi tipi tineri și veseli se pun în poziții ca să imite scena Creării lui Adam, cu arătătorul omului și cel al lui Dumnezeu orientați unul către altul, pe punctul de a se atinge cum s-ar

atinge două corpuri conductoare prin care s-ar transmite viața, pozează printre bancurile de montaj, se moleșesc și se îndreaptă, se extaziază ca niște puști – Capela Sixtină, pfoai! –, în vreme ce Paula, la simplul nume de Sixtină, o revede pe doamna cu guler rulat negru periind în tăcere celebrul trompe-l'œil care se întinde, repetat, de-a lungul pereților laterali ai capelei, pe latura inferioară, un fald damascat cu ghinde, frunze de stejar și blazoane pontificale, asta e partea secundară a compoziției, preciza ea cu o notă de perversitate în glas, e bucata josnică, dacă-i putem spune astfel; părea să picteze gândindu-se la altceva, ochii pe jumătate închiși abia privind panoul în timp ce anunța că aveau să înceapă cu partea inferioară, că se petreceau multe lucruri captivante acolo, că va fi vreme pe urmă să ridice privirea înspre înălțimi, înspre fresce, că aveau să progreseze încet și în etape, da, vă sfătuiesc să vă mișcați ușurel cu Sixtina, murmura ea, aproape amenințătoare, când vocea șefului de atelier a răcit brusc atmosfera: oh, artiștilor, nu vă entuziasmați, de frescele lui Michelangelo se ocupă Big Image! Tipul circulă acum prin atelier ca să distribuie o primă fișă de lucru, înălțând umerii și precizând cu un aer batjocoritor că producția a optat pentru tiparul digital în format mare: noi facem finisajele. După care stă locului: un ultim amănunt, lucrăm pentru filmul lui Nanni Moretti, Habemus Papam.

În fiecare dimineață la opt și jumătate, Paula coboară la stația Cinecittà, pe linia A, intră în tunelul ce trece pe sub via Tuscolana – mirosuri de urină și de excremente, își trage eșarfa peste nas și bagă viteză –, apoi, ieșită din nou la aer curat, se îndreaptă spre intrarea în studiouri, își prezintă badge-ul, după care urmează un gazon întins pe care-l înconjoară în direcția atelierelor, legănându-se sub greutatea unei traiste purtate de-a curmezișul pieptului în care se freacă pensulele, cârpele, carnetele, un șorț curat făcut ghem; părul împletit într-o parte într-o șuviță groasă îi atinge sânul stâng, în contragreutatea rucsacului. Ziua a început, clădirile se luminează cenușii, apoi mov, aerul miroase a câmpurile care se întindeau odinioară acolo, e la Cinecittà, pentru Dumnezeu, și cinci minute mai târziu, în halat și la datorie.

Descumpănită în primele zile însă, dezamăgită. Se aștepta să intre într-un castel baroc, strălucitor și dezordonat, și pătrunde într-un complex

arhitectural conceput pentru a răspunde necesităților producției cinematografice, organizarea modulară a locului repartizând studiouri, cabine, ateliere și depozite conform imperativelor logicii industriale. Geometrie a formelor și a perspectivelor, sobrietate a liniilor, rigoare ortogonală a planului, straturi de gazon și pini umbrelă plantați drept, la prima vedere cadrul este strict, omogen ca și cum ar fi ieșit întreg din adâncurile solului, născut din voința unui singur om, demiurg, care ar fi lovit de trei ori în pământ – în cazul de față, Mussolini, Paula știe bine, chiar dacă în ce privește crearea sitului și istoria sa cunoștințele ei sunt lacunare și vagi. Spanioloaica Alba – care postează regulat pe Instagram poze de pe șantierele unde se află – a prevenit-o: nu se mai întâmplă mare lucru acolo, n-o să vezi nimic, îți pierzi vremea, și Paula începe prin a-i da dreptate. Mare lucru nu e de văzut. Cele douăzeci și două de studiouri ale sitului sunt niște chesoane gigantice la fel de tainice ca niște cufere, la fel de închise precum containerele de metal ce se îngrămădesc pe cheiurile securizate ale terminalelor portuare, iar extravaganța promisă a tărâmului „fellinian“, artificialul ostentativ, creaturile cărnoase, bufonești, metafizice, stucaturile și plasticul, mariajul farsei cu poezia, nimic din toate astea nu se arată. Or, tocmai această întrețesere strânsă dintre vizibil și invizibil stimulează puțin câte puțin privirea Paulei, care în fiecare zi merge de-a lungul clădirilor fără ferestre și-și lasă vârful degetelor să treacă peste zidurile lor până când pielea, julită, se acoperă cu o pulbere portocalie pe care o duce la nas și o inspiră ca pe mirosul cinemaului. Există o viață secretă în spatele acelor incinte închise, o viață la care vrea să ajungă. Acele de pin îi trosnesc sub tălpi ca un foc de lemne uscate.

Parașutată acolo de o mână puternică, uitată numaidecât, Paula își dă rapid seama că lumea nu prea știe la ce s-o folosească și descoperă ce înseamnă să fii o variabilă de ajustare, pasageră și flexibilă, în locul unde arta și industria încearcă să coabiteze. Află ierarhia posturilor, se familiarizează cu nuanțele aristocrației muncitoare, își colorează italiana cu niște inflexiuni romane și asimilează vocabularul studiourilor. Pictorii pe lângă care se mișcă sunt pricepuți, franci și tehnici, mai ales fetele o impresionează, ingenioase, rezistente, cu egoul dinamic și bune de gură, negociindu-și pas cu pas orele suplimentare. Faptul că lucrează pentru cinema nu-i impresionează mai mult, sunt blazați, etanși în fața mitului la a cărui

întreținere contribuie, indiferenți la vedete, puțin amatori de anecdote picante, de bârfe jenante, iar cei mai mulți măsoară zeflemitor candoarea Paulei, pentru care toate astea sunt mai degrabă de dorit.

Pentru început, este trimisă în mod sistematic după ceea ce lipsește, un accesoriu pentru a verifica un racord, un plic la curier, un telefon uitat la cantină – Kate, cu părul portocaliu tuns castron și bluziță turcoaz: nu te duce, dă-i în mă-sa, nu ești sluga lor! –, însă Paula profită de asta și explorează terenul, cu planul în mână și halatul deschis, cu cocul banană prins cu o pensulă. Curând e văzută îndepărtându-se de la traseele directe, dibuind diagonale, găsind căi ocolite, învârtindu-se pe lângă studiouri, unde scenele pe care le surprinde îi aduc aminte că totuși încă se întâmplă lucruri acolo: un tip în costum cu buline cărând în brațe o Iunonă din rășină; animatoare de jocuri televizate, cu tocuri ascuțite și sânii bombați, cu obrajii fardați excesiv cu terracotta, țipând la telefon – Il Grande Fratello?; figuranți de serie încălțați cu sandale din curele de piele și îmbrăcați în togi romane fumând în timpul pauzei – Familia Borgia?; siluetă de femeie îmbrăcată într-un palton alb lung care se năpustește într-o limuzină agitându-și la spate o cascadă de păr auriu – Julia Roberts pentru clipul Lavazza?; trio de adolescenți căutând decorul pentru U-571 – un „film cu submarine“, cu distrugătorul american contra bastimentului german, cu mașina criptografică Enigma de capturat, cu ofițeri care ascultă și torpile lansate în lumina neagră a abisurilor; iar Paula, flatată că poate fi privită ca una de-a locului, ca o cunoscătoare a studiourilor, îi ghidează pe cei trei liceeni până la decor, în sala de control a navei, unde se apropie și ea de cadranele ce pâlpâie în penumbră, lângă sonar și periscop, resimte brusc atmosfera chesonului de un înalt nivel tehnologic lansat în mare viteză în oceanul sălbatic, absența luminii ce abolește reperele temporale în vreme ce doar intensitatea neonului, virând spre roșu când vine noaptea, ritmează timpul la bord, reverberația zgomotelor, suflul și tăcerea, percepțiile umane ce reconstruiesc o lume ciudată, își ține respirația, cuprinsă de emoție – copil al Triomphant-ului.

Viața se prelinge pe la îmbinările studiourilor. Priviri rapide din culise atacă pragul ușilor. Acolo calitatea aerului e diferită, agitată, vibratilă – bâzâitul unui stup activ cu trafic intens înaintea orificiului negru, albine în zbor

staționar, coadă de așteptare, du-te-vino, intrări în forță, izgoniri –, și cu cât se apropie mai mult, cu atât Paula devine mai iscoditoare, mai promptă în a intercepta ceea ce intră și iese din acele clădiri ca urme indiciale a ceea ce se joacă înăuntru; pândește aprovizionările – dozatoare de apă și cutii cu vin, porcării destinate cabinelor, câteodată un jambon de Parma livrat în blister cu un fund de lemn, câteodată croasanți calzi –, observă livrările de material – kilometri de cabluri, computere, sisteme de sonorizare în piese detașate –, și nu se poate împiedica să nu scruteze fețele celor care au trecut prin fața camerei și pe care-i distinge acum între toți numai după textura pielii când reapar dintr-odată în aer liber, cu ochii scânteietori, cu trăsăturile feței îngreunate de fard, simplificate prin ultimele tehnici de contouring sau pur și simplu răvășite de emoția unei scene filmate, de adrenalina unei emisiuni unde s-au împăcat cu mama, unde și-au iertat un soț infidel, unde s-au consumat, unde au dansat, cântat, plâns, unde au frecventat vedete, și tocmai transformarea asta o tulbură pe Paula, ideea că, înăuntrul acelor hangare, ceva are puterea de a le modifica pe ființele care se aventurează acolo, că paralelipipedele acelea mari conțin mijloacele pentru a declanșa aceste metamorfoze. Așteaptă să se deschidă un loc de trecere, să se lărgească o crăpătură – semănând aici cu speologii care merg de-a lungul falezelor, atenți să capteze un suflu ce ar semnala un schimb termic și ar anunța existența unei cavități în piatră, o grotă poate –, dar ciudat e că nu s-a hazardat să exploreze capătul sitului, unde se întind, juxtapuse, marile decoruri exterioare – nu încă.

Făcută fată la toate, mutată încontinuu de la o sarcină la alta, și nu doar la cele două decoruri pentru Habemus Papam – logia papală și Capela Sixtină –, Paula este integrată pentru o vreme în echipa de pictori afectată muncii de bază: șlefuire, tencuire, patinare – dă-o-ncolo, asta-i zugrăveală, nu ești formată pentru așa ceva! rostește Kate răspicat din Glasgow, cu chipul deformat în video, simplistă în clipa asta. Însă Paula, dornică să fie acceptată, se supune fără să crâcnească, îi face plăcere să picteze în afara cadrului, eliberată de panou, să realizeze acele suprafețe fără grosime pe suporturi mari, acele vaste monocromii. Mă simt bine, mă-ntorc la actul fondator al picturii: acoperirea unei suprafețe! – mimează cu gesturi largi lucrul cu trafaletul înaintea ecranului unde Kate își lăcuiește unghiile în ghereta de la Nautilus, consternată. Într-o duminică, Paula se alătură batalionului de urgență venit să transforme o mie de metri pătrați de lemn

pentru a simula un beton și se așază pe pământ în mijlocul oamenilor aflați în pauza de masă, uimită să stea printre ei, cu umerii între ai lor, să fie în sfârșit un braț, o mână, o persoană competentă, o energie inserată în a altora, desprinsă din singurătatea breslei pentru a intra în cercul lor – se abține să le dezvăluie că ar fi preferat, dimpotrivă, să picteze lemn pe beton, că e exact meseria ei.

Într-o dimineață are întâlnire pe platoul de filmare al unui serial de televiziune pentru a-l asista pe pictorul însărcinat cu retușurile de lumină – decor de salon burghez, tapet cu ghinde și parchet Versailles, mobilier Knoll –, Paulei i se transmite că este o promovare. Ajunge mai devreme, dar greșește lo teatro, intră în cel de alături, aruncă pe furiș un ochi printre canaturi, apoi deschide dintr-o lovitură de umăr și rămâne în prag, căzând din picioare de oboseală: platoul e cufundat în beznă, lumina zilei din spatele ei trasează pe podea o rază de lățimea ușii în care i se proiectează umbra, clară la început, apoi estompată pe măsură ce raza aleargă spre întuneric – îi vine în minte imaginea unui țărm luminat în noapte și marea din față. Paula înalță ochii spre șinele spoturilor ce se încrucișează pe tavan pe o rețea de grinzi metalice. Proporțiile locului îi scapă complet, probabil e imens, poate e sasul ce duce spre altă lume. Face câțiva pași înăuntru, nevăzută de nimeni, ascultă spațiul făcându-i corpul să rezoneze și își spune atunci că i-ar plăcea mult să-și trăiască viața acolo.

Femeia care vine să se așeze în fața Paulei în metrou răspândește un miros puternic de tutun rece. Mică, spătoasă, guler de vulpe argintie, buzele groase și negre, părul ca lâna de oțel. Paula o recunoaște, n-are stare, până la urmă se apleacă spre ea și-i șoptește grăbită: coborâm la aceeași stație, și eu lucrez la Cinecittà. Cealaltă tresare, apoi surâde mecanic, întoarce privirea în altă parte fără să mai adauge nimic, astfel încât Paula se dă înapoi pe banchetă, își strânge rucsacul pe burtă și-și îndreaptă privirea înspre tunel. Câteva minute mai târziu, odată depășit controlul de la poarta studiourilor, femeia aprinde un cigarillo și așteaptă ca Paula să ajungă în dreptul ei pentru a se repune în mișcare. Încurajată, tânăra se avântă: ce faceți aici? În licărul razant al zorilor, gazonul marii esplanade centrale e un lac de lumină, pașii celor două femei scârțâie, rumoarea de pe drum s-a stins, și pare că spațiul formează acum o cameră de ascultare, sunt machieuză, de treizeci de ani sunt machieuză aici, mă cheamă Silvia – treizeci de ani de machiaj, se gândește Paula în timp ce în minte îi apare imaginea lui Liz Taylor în Cleopatra, cu ochii violeți înconjurați cu khol, ochii exagerați care-i ajungeau până la sprâncene, îi invadau fruntea, și o arătau mai puțin pe regina Egiptului cât pe actrița de cinema, starul hollywoodian care nu trebuia ascuns, ci, dimpotrivă, scos la iveală sub fard, se plătiseră bani grei pentru asta; după care tac, înaintează împreună, trec de marele cap de femeie pus direct pe pământ, rămășiță din Casanova lui Fellini, înspăimântătoare, de asemenea cu pleoapele pictate, naivă și totemică, zeiță a cinemaului, apoi vine zona studiourilor și a atelierelor, și spațiul prinde contur. Paula aruncă ocheade înspre profilul femeii, întunecată, caută o ieșire laterală ca să continue singură, dar împotriva oricărei așteptări machieuza o reține: dar tu, tu cu ce te ocupi pe-aici? Paula face ochii mari, răspunde: sunt pictor decorator, lucrez pentru următorul film al lui Nanni Moretti, am un contract pe trei luni – mândră să dea cărțile pe față, să dețină titlurile care-i legitimează prezența. Femeia scoate un râs trist, dar s-a sfârșit aici, fetițo, cinemaul și-a făcut bagajele de mult, regizorii pleacă să turneze aiurea pentru bani mai puțini, echipele de artizani se reduc, oameni care cu toate astea știu să facă orice, oameni cărora le poți cere orice, luna, orice – apasă pe ultimele două silabe. Astăzi, studiourile înseamnă reality show-uri și spoturi publicitare, gale, spectacole de spart gura lumii pentru lansarea vreunei mărci de ochelari sau a noului album al vreunei trupe rock, și se readuce magia studiourilor pentru o seară

cu sonorizare bubuitoare, fete dezbrăcate și raze laser. Nu mai sunt filme, ci evenimente – Silvia se înecă de mânie, apoi își încetinește mersul pentru a trage din cigarillo, ceea ce dă un nou avânt frazei sale, îi crește viteza, acum e-n discuție o operațiune funciară prin care vor să pună mâna pe cele patruzeci și patru de hectare ale domeniului, pe cei șaptezeci și cinci de kilometri de străzi, pe cele aproximativ douăzeci de platouri, să strămute turnările, să scape de cei două sute de salariați, să transforme Cinecittà în parc de distracții, să șteargă memoria, să vândă mitul. O bucată de furie, asta e ea acum, o bucată compactă. Cuvintele „rușine“, „Fellini“ și „pornografie“ rulează înaintea lor până la răscrucea unde o clipă mai târziu femeia își strivește chiștocul răsucindu-și pe el tocul, îl ridică, îl vâră în buzunarul ce joacă aparent rol de scrumieră, după care spune înălțând capul: nu ne lăsăm fraieriți așa de ușor. Dar în clipa când drumurile li se despart fața i se luminează, o prinde pe Paula de bărbie: treci pe la machiaj, îmi plac mult ochii ceacâri și-n plus te uiți cruciș, o să-ncercăm ceva.

*

Te uiți cruciș, te uiți cruciș. Paula o privește pe machieuză îndepărtându-se în timp ce cuvintele ei i se depun în lobul temporal stâng, acolo unde se păstrează glasurile din copilărie, acolo unde răsună frazele familiare pe care timpul le transformă în enigme. Te uiți cruciș. Coboară capul și o ia pe alee. Puștoaica din vechiul polaroid se întoarce ca un bumerang, cu picioruşele de pui de căprioară, pantalonii scurți din pânză plușată portocalie și mâinile în șolduri, în vara Triomphant-ului. Te uiți cruciș. Or, la momentul când a fost făcută poza, pe figura micuței Paula de opt ani există ceva bizar, dezaxat. O anomalie. Are o cochetărie în privire, are un ochi care-i urează celuilalt noroc. Verii ei se uită cruciș așezându-se la masă și izbucnesc în râs zgomotos: semeni cu Dalida. Își răschiră întruna mâinile sub nasul ei: câte degete am? Lucrul acesta n-o face să râdă pe fetiță, care ar prefera de o sută de ori să fie conformă canonului anatomic, cu ochii paraleli și privirea dreaptă. Părinții se înverșunează să corecteze defectul prin ședințe ortoptice epuizante, în care copilul își fixează mica bărbie într-un sinoptofor și vede tot felul de figuri pe care trebuie să le numere, să le ordoneze, să le descrie. Cu puțin timp înaintea verii, ca să reeduce o dată pentru totdeauna ochiul

acela stâng abătut de pe axa lui, ochiul acela neascultător, ca să-l facă să lucreze întrucât a fost decretat leneș, chiulangiu, de felul celui care-i lasă toată treaba colegului – o expresie pe care Paula n-a înțeles-o –, ortopticianul prescrie purtarea permanentă a unei acoperitori pe ochiul drept. Copilul se agită, dar ceea ce-ar fi trebuit să fie o vară de necaz este cea a unui triumf – vara triumfătoare. Acoperitoarea pentru ochi îi conferă o aură de eroină. Devine copilul aparte, copilul ciclopic, pirat, fără un ochi, suscitând atenția oamenilor mari, intrigându-și verii, speriindu-i pe cei mai tineri. Beneficiind de un regim protector, i se permite să rămână în preajma adulților la ora cafelei, primește mici cadouri drept compensație pentru bălăcelile interzise și oricine o necăjește este dojenit. Când vine momentul să-și schimbe pansamentul, care, pe de altă parte, nu trebuie nici atins, nici udat – mai ales! –, Paula se retrage în baie cu o mutră caraghioasă, urmată de unul dintre cei mici, pe care l-a însărcinat să o privească făcând-o, un spectator supus căruia să-i arate bogăția de tifon și comprese sterile, rulourile de leucoplast. Se așază atunci în fața oglinzii și oficiază cu grijă, își spală mai întâi ostentativ mâinile, apoi scoate pansamentul ciupindu-l cu vârful degetelor în timp ce micul martor de lângă ea își ține răsuflarea, excitat la ideea că apare ochiul bolnav, supurând, cu genele coagulate într-o pastă verzuie, cu pleoapa bășicată ca o ciupercă veche, dezamăgit că nu vede în cele din urmă decât un ochi închis, și dintr-odată mult mai puțin atent la spectacolul marii Paula care își continuă maimuțărelile, se unge în jurul ochiului cu o alifie albastră, după care aplică o nouă compresă pe care o lipește încet formând o stea. Paula ajunge să-și îndrăgească acoperitoarea pentru ochi, întrebările pe care le provoacă, precauțiile pe care le cere, chipul pe care i-l dă, și cu cât trec zilele, cu atât mai mult o afișează, cu o îngâmfare manierată ce sfârșește prin a-i enerva anturajul – pentru Dumnezeu, obositoare mai e! Puțin înainte de începutul anului școlar, pansamentul este scos într-o ședință destinată să celebreze victoria științei ortoptice și a metodei acoperitorii pentru ochi. Dar în cabinetul medical cu storurile lăsate, iată că sub compresele albe, sub pleoapa închisă, ochiul stâng deviază în continuare, recalcitrant. Ortopticiana își deschide deja agenda pentru a nota noi ședințe de reeducare – „o salvă“, anunță ea, marțială –, însă atunci, contrar oricărei așteptări, mama Paulei se ridică de pe scaun, își apucă blând fata de bărbie și-i șoptește în fața ortopticienei buimăcite – Paula își aduce aminte de o femeie matură, solidă, cu cărnurile tremurânde, cocoțată pe tocuri mosorel care păreau că suferă susținând-o

toata ziua și se lăsau la contactul cu solul: ajunge așa, o să lăsăm în pace ochiul ăsta, o să-și facă el treaba. Paula își ia cardiganul și își urmează mama afară din cabinet, dezorientată. De-a lungul anilor, se convinge că ochiul acela exotropic – un cuvânt care o umflă de importanță și pe care adoră să-l pronunțe – îi permite să aibă întotdeauna un ochi ce privește în altă parte când celălalt se uită pe axă și că, da, e ceva de dorit, e un fel de putere magică și mai ales e un farmec – al ei.

Paula se freacă la ochi. Machieuza e departe. Înaintează ferm, cu pasul îndărătnic, fesele strânse, micile picioarele musculoase presate în blugii albi strălucitori. Soarele strivește pe pereții studiourilor o pulpă de culoarea caisei, iar mirosul pinilor încarcă din nou atmosfera, tonic. În depărtare atelierul este deschis, câinele șefului de echipă și-a reluat locul, culcat înaintea ușii, iar motoarele scuterelor se răcesc pe trotuar.

Scusi miss! Un glas se înalță în spatele Paulei, aplecată pe pragul atelierului ornamentiștilor. Bărbatul împinge o roabă încărcată cu saci de ipsos, iar Paula se îndepărtează dintr-un salt pentru a elibera trecerea în timp ce câteva capete dinăuntrul sălii îi aruncă o privire, fără să se oprească din lucru. Bărbatul are ochii în formă de bob de cafea, bulbucați și despicați, părul roșu, poartă peste halat un jerseu cu guler încheiat până sus și un fes marinăresc rulat deasupra urechilor. Paula se prezintă: mi s-a spus să caut aici, că ar fi nevoie de oameni săptămâna asta. Bărbatul o privește insistent, își pune o mână în șold, îndreaptă o bărbie prost bărbierită spre planurile logiei desenate pe foi mari de hârtie aranjate pe perete ca piesele unui puzzle și se uită la ceas: OK, atunci ai întârziat, facem în dimineața asta cornișele logiei, pune-ți lucrurile acolo.

E alb aici – un loc împroșcat cu lapte –, e frig, iar vocile răsună ca în holul unei gări. O chiuvetă mobilă și o cișmea, platforme lungi de lemn puse pe capre, și peste tot găleți de tablă galvanizată, albii, recipiente de toate mărimile, câteva plăci de zinc. Uneltele apar numaidecât, atârnate în cuie de scânduri. Mânerele lăcuite, roșii sau portocalii, sar în ochi, lamele scânteiază, și Paula se apropie curioasă: mistrii triunghiulare sau limbă de pisică, dalte concave, rindele, compasuri din lemn, spatule de toate felurile așteaptă mâna care apucându-le le va pătrunde misterul, le va revela funcția, sigură că forma lor, manevrabilitatea lor, masa lor vor induce o acțiune aparte, care va decurge din ele. Apoi bărbatul reapare cu capul descoperit, în tricou, îi azvârle Paulei un șorț pe care fata și-l înnoadă la spate repezit, apoi desfășoară pe masă forma de silicon – negativul unei cornișe sculptate ce va sta suspendată peste logia papală. Se uită la Paula și-i spune cu un zâmbet pieziș: Cinecittà e regatul ornamentiștilor, regatul șarlatanilor! Ceilalți rânjesc în colțul lor, Paula îi aude, dar rămâne impasibilă, se apropie de matricea de cauciuc, intrigată. Îți arăt, te uiți, și pe urmă începi.

Bărbatul a umplut o albie la robinet, apoi, după ochi, a turnat în ea ipsos ca și cum ar fi știut instinctiv proporția bună dintre apă și praf, după care a început să amestece la nivelul apei până când la suprafață au apărut insulițe prăfoase, atunci și-a scufundat antebrațul în recipient, a amestecat totul până când a obținut o pastă unsuroasă. Logia Sfântului Petru va fi atât de ușoară, încât un puști de zece ani o va putea duce la subraț! Pe urmă, a luat

o pensulă groasă lată cu peri lungi și flexibili, a înmuiat-o în găleată și a început să umble încet în lungul mesei proiectând ipsosul peste formă, până când a acoperit-o în întregime. Cât rămâi aici? Vorbise în timp ce ungea, distant, ca și cum ar fi trebuit să umple tăcerea. Paula a răspuns fără să ridice capul, nu știu încă, să vedem, și se concentrează pe ceea ce vede, mulajul, caracterul concret al ceremonialului – gândurile ducând-o apoi în sens invers, spre realizarea modelului inițial și a formei de silicon. Iată! Bărbatul și-a pus pensula jos. Iar acum o să-i punem armătura, o să facem o cornișă superrezistentă! A luat o legătură de fire, a strâns laolaltă fibrele, a format un pat gros pe care l-a întins în formă, apoi a apucat din nou pensula și găleata de ipsos pentru a impregna totul, liniștit, apropiindu-se și îndepărtându-se de masă, cu capul dat ușor pe spate, în așa fel încât să vadă bine ce face, cu gesturi precise, dar relaxate, aproape dezinvolte, ca și cum ar fi acționat fără să se gândească la nimic, nici măcar la Paula în picioare înaintea lui, cu cocul de balerină prins perfect și bărbia fermă, niște gesturi ce vin de departe, și cu același ton calm a continuat: n-ai nici o bază pe undeva? S-au privit o secundă, Paula a observat două scântei de un albastru închis prin despicătura ochilor: nu, n-am nici una. Sala atelierului avea o asemenea rezonanță, încât auzeai conversațiile ornamentiștilor ca și cum ar fi fost dotați cu microfoane la purtător, însă ea, Paula, nu asculta decât foșnetul pensulei pentru cornișe. Bărbatul o privea din când în când, îi măsura corpul cu compasul în ochi, integrându-i coordonatele anatomice cu o precizie de cartograf, dar își păstra mișcările încheieturii atât de perfect ritmate, încât pensula părea că lucrează singură, totul în același timp foarte simplu și foarte enigmatic. Ești în pom atunci? Bărbatul și-a pus pensula jos pentru a termina de îndesat fibrele cu mâna, înlăturând și cea mai mică bulă de aer prinsă în material, a frământat pasta cremoasă care deja începea să se întărească. Apoi și-a clătit îndelung mâinile sub jetul de apă rece în vreme ce Paula privea cornișa solidificându-se pe masă. Și cât așteptăm acum? Bărbatul și-a scos pachetul de țigări. O să mergem la o cafea. A adăugat, cu ochi jucăuși, o să vezi, și eu sunt un șarlatan.

În loc să se îndrepte spre metrou la ieșirea din atelier, Paula a lăsat în spate sectorul ordonat al studiourilor și a luat-o la dreapta în direcția decorurilor exterioare. Peisajul se deformează, drumul devine pământos, pietricelele se rostogolesc sub tălpi, iar băltoacele de apă aduc musculițele de la sfârșitul după-amiezii. Lumina scade, dar după aversă cerul e senin. Lumea tocmai a apărut.

Șarlatanul a venit s-o vadă în ajun, când ea lucra în studio la finisajele Capelei Sixtine, folosind pentru asta o mică pensulă rotundă din păr de zibelină. Spera să-l vadă pe Nanni Moretti, despre care se spunea că se află prin zonă. Logia papală e-n picioare, a fost montată ieri în platoul din Roma pentru probele de lumină, ar trebui să mergi să-ți vezi cornișa – își dau târcoale, e tangibil acum, au simțurile atât de ascuțite, încât nu mai trebuie să se zărească pentru a ști că împart același perimetru, câteodată vast, câteodată populat de zeci de persoane, și chiar dacă le vorbesc altora și își întorc spatele, chiar dacă îi despart treizeci de metri, fiecare știe că și celălalt se află acolo, și te întrebi ce așteaptă ca să se tragă amândoi mai încolo și să se atingă în sfârșit; Paula s-a ridicat și și-a pus mâinile în șold, sigur, o să merg să văd.

E o verandă, apoi o esplanadă vastă lucioasă de la ploaie: o biserică, un turn, palate, case de lemn. Totul la scară umană, reprezentând un loc din istorie, un colț de timp: Firenze medievale, indicau panourile. Platoul, construit înainte cu vreo zece ani, era însă destinat să înfățișeze un alt oraș, Assisi, pentru turnarea unui serial de televiziune despre viața sfântului Francisc, Francesco, iar cei care îl concepuseră au căutat cu grijă referințele și au lucrat în detaliu pentru a satisface exigențele poveștii – Paula reperează rozeta bisericii, platforma în formă de semilună, dungile orizontale de marmură, forma pătrată a campanilei, acoperișul plat și ferestrele în ogivă –, dar de atunci a fost reciclat, elementele au fost refolosite, sustrase. Astfel că nu mai e tocmai Assisi aici, la fel cum nu e Florența, Padova sau Bologna, ci un oraș din Italia de Nord de pe vremea Evului Mediu, oricare, toate, un Meccano[18] ce îmbină acțiunile și timpurile, un creuzet în care ficțiunile cinemaului se îngrămădesc în straturi sau se înlănțuie. Este un loc bun la toate. În curând, la niște filmări viitoare, va fi

Verona, vara, șoimul călător, balul și săbiile, un balcon în noapte, iubirea și durerea, atât de fragedă e ziua? Ori poate Ferrara, ori Mantova, ori Siena, pentru vreun nou James Bond, și l-ai vedea pe Daniel Craig alergând, escaladând turnul sub bombe, o ascensiune pe stâncă în smoching, o traversare a esplanadei cu tiroliana, cu Walther PPK-ul[19] între dinți și pantofii lustruiți lună.

Paula a înaintat în mijlocul pieței, impresionată de volum, de liniște, de pustietate și de aspectul împrejmuit al platoului, o insularitate ce recrea numaidecât o lume în sine, o colivie de scenă. Este spațiu aici, poți aduce macarale, camere, șine de traveling, o echipă de filmare, o sumedenie de figuranți, cai, trăsuri, jongleri și scuipători de foc; poți să dai o bătălie, să organizezi petreceri, să execuți un trădător, să dănțuiești farandole, și poți de asemenea să arunci nisip, cum s-a aruncat în zorii lui 7 februarie 1469 în Piața Santa Croce din Florența în așteptarea apariției tânărului Prinț pe cal, puternic și calm, cu privirea plutind peste mulțimea venită să-l vadă, cu capa lungă de mătase albă cu ornamente din blană de hermină, cu haina de catifea tighelită cu perle, cu mazzocchio-ul împodobit cu un diamant pur, au venit să-i vadă pe el și pe cei doisprezece bărbați tineri de spiță aleasă care-i formează suita, seniorii Florenței, stăpânii, sănătoși, în putere, care curând vor schimba îmbrăcămintea de sărbătoare cu armuri de fier și vor galopa urlând, își vor sfărâma lăncile, dar care deocamdată ies cot la cot la paradă, controlând cu o mână sigură înflăcărarea animalelor care îi poartă, și lumea se miră să le vadă spatele așa drept după noaptea de desfrâu pe care au avut-o, cu fete și băieți puși la comun, răsturnați, întorși, frământați, ciupiți, pălmuiți, supți, fetele luate în picioare cu fustele trase pe șolduri, cu șiretul corsajelor tăiat, cu lama pumnalului plimbată încet pe burtă, vârâtă între sâni, apoi ridicată dintr-o lovitură, clac, și sânii rostogolindu-se afară, moi și calzi, umărul gol modelat îndată în clarobscur, o piatră de râu, și în acest caleidoscop de rumori și răsfrângeri, de râsete și țipete, de sudoare și răsuflări, de gâfâieli de tot felul, apare câte un gât alb întins de plăcere, cu carotida umflată vânjos, câte o gură de pe care picură sânge, câte o bărbie de pe care se prelinge alcoolul, câte un sex întunecat și cleios, trepidând ca un furnicar, luminat într-un pod cu lucarnă unde în cele din urmă se prăbușiseră odată cățărați acolo, sprijinindu-se unul de altul la fiecare treaptă pentru a nu cădea pe spate, unde în cele din urmă se prăvăliseră pe

un pat de paie, vegheați de o rază de lună, sătui, ghiftuiți, niște imagini pe care le alungă acum tinerii cavaleri treziți din beție, cu capul cufundat într-un hârdău cu apă înghețată la cel dintâi cântec al cocoșului, cu trupul încins într-o bluză de in ușor, apoi împodobit cu grijă, acești derbedei care se dau în vânt după plăcerile costisitoare și violente, gata să ucidă, gata să moară, cu privirea goală și bărbia groasă, toți la pas în spatele Magnificului a cărui ciudată deviză o poate fiecare citi vopsită pe steagul de luptă, „le temps revient“[20]; atunci deasupra pieței s-au adunat în valuri niște nori aurii frumoși, lumina a devenit galbenă, sau mai degrabă de un verde Chartreuse[21], ceva înțepător și metalic, Paula s-a repezit spre biserică, a urcat treptele platformei, s-a oprit înaintea ușii de lemn ornate cu cuie de fier bătute cu ciocanul, dar pe măsură ce se apropia, senzația de relief se ștergea: pictura își reintra în drepturi – Paula a bătut în ușă, care i-a întors un sunet dogit, de butaforie, și a putut fi văzută zâmbind. Ajunsă la turn, a examinat zidul cu un deget trecut încet peste joanta blocurilor din fibră de sticlă care, văzute de aproape, aveau o patină cât se poate de grosolană, o patină pe care doamna cu guler rulat negru sigur nu ar fi tolerat-o, s-a gândit ea palpând asperitățile materialului, dar peste câțiva metri s-a oprit dintr-odată: un curent de aer i-a înghețat chipul, zidul se destrăma în locul acela, întredeschizându-se aidoma cortinei unui teatru, lăsând să se vadă prin despicătura lui o altă lume, o lume care Paulei i-a apărut subit la fel de misterioasă, la fel de onirică precum decorul în care se afla: în prim-plan, marginea unui teren viran, desiș de muri și iarbă săracă, niște fier vechi, iar mai departe, peste zidul ce împrejmuia Cinecittà, periferia Romei, zgomotul motoarelor și claxoanelor de pe străzile învecinate, și acele imobile unde ferestrele începeau să se lumineze, unde se deschideau un radio, un computer, televizorul, unde se aprindea gazul sub o cratiță cu apă, unde se aprindea o veioză pe o noptieră, unde se trăgeau alte perdele ce menajau alte despicături în spatele altor geamuri, unde se coborau storurile pe un balcon cu mese de plastic și fotolii rabatabile ude, uneori câte o bicicletă de copil, o minge, și întotdeauna, lâncezind în colțuri, îmbibate de apa de ploaie, frunze și ace de pin, câte un dop, un elastic roz, un chibrit ars. Paula și-a lipit ochiul căprui de fisură, apoi ochiul verde, cu pupilele contractate una după alta în frig, a privit multă vreme prin spărtură, exteriorul acela ce îngloba decorul, culisele acelea care dădeau naștere platoului. De care parte este lumea adevărată? Timpul se întoarce. Paula iese din piață.

Să vadă celelalte backlots înainte de lăsarea serii, să meargă un pic mai repede. În spatele orașului medieval se află un cartier newyorkez din secolul al nouăsprezecelea, în spatele palatului de piatră se află drumul de lemn, un continent se revarsă în altul, epocile se ciocnesc, scenele concurează, se îmbucă, se destramă, și Paula merge înainte, ea leagă lumile, ea are ochi pentru asta, ea vede violența carnasieră a luptelor călare cu lancea virând în încăierări ale bandelor, catifeaua preschimbându-se în boarfe, turnirul devenind o ceartă cu bătaie, o luptă cu pumnalul ce va sfârși în duel, ca și cum doar o încăierare de pomină soldată cu moartea ar putea să-i transforme pe oameni în eroi și să nască o legendă, dar pentru Paula e tot aceeași violență.

În depărtare, în bătaia soarelui, niște construcții înalte de lemn formează un zid instabil, iar vântul ce se ridică face eșafodajele să se clatine, prelatele să fluture, scândurile desprinse să șuiere, un vacarm asemănător celui din porturile de agrement când marea se înalță dincolo de dig și curenții izbesc în coci, fungile țiuie, normal, își spune Paula, e un țărm aici, un port, și își mijește ochii în timp ce se deschide decorul pentru Gangs of New York, turnat aici cu zece ani înainte, întins pe trei platouri distincte: Broadway, Five Points și cheiurile portului. Un șantier colosal pentru a reproducere o lume, luni de muncă, echipele tehnice pline de entuziasm, pentru o vreme Cinecittà redevenise ceea ce aspira să fie, Hollywood-pe-Tibru. Cei din atelierul de pictură care lucraseră acolo foloseau cuvântul „faraonic“ pentru a-l evoca, vorbeau tot timpul despre asta, se loveau pe burtă și se băteau pe umăr, adu-ți aminte, adu-ți aminte, îl imitau pe Scorsese, cu vocea lui nazală și debitul de pistol-mitralieră, rejucau filmul, iar Paulei îi plăcea să-i asculte povestind cum recreaseră Five Points, cartierul din Manhattan, două-trei răspântii, câteva străzi, câteva pogoane de pământ, locul unde veneau să se adune buluc, pradă panicii interioare și agitației generale, irlandezii pe care foametea îi alungase din satele lor, niște ființe care se luptaseră pentru un loc în măruntaiele unei nave pornite la drum din Cork și scuipau sânge în șube jerpelite; locul unde se înghesuiau, liberi, cu moralul la pământ, abia ieșiți din coșmarul sclaviei ce durase mai bine de cinci secole, negrii care voiau să termine cu Sudul și urcau spre Nord și mulțimea celor pentru care smârcul acela era o promisiune, pentru care cocioabele acelea înăbușitoare vara, înghețate iarna, golite la prima epidemie, străduțele acelea suprapopulate unde foamea ținea loc de raport cu lumea,

unde viciul făcea legea, mahalaua aceea din care ieșeai călit pentru totdeauna – toate acestea reprezentau o înscăunare în America, un sas din care să-ți iei avântul spre o viață posibilă.

Decorurile învălmășesc imaginile ce formează trama lumii, se suprapun și se amalgamează, iazul asanat din Cinecittà – piscina – scoate la iveală mlaștina spurcată pe care se clădise Five Points, o cloacă drenată în 1820, dar mereu jilavă, astfel încât solul din suburbia New Yorkului se preschimba în noroi de la primele averse, te împotmoleai acolo, alunecai, de altfel, Paula alunecă, e pe punctul să cadă înainte, se restabilește dând din mâini, coboară ochii spre bascheții murdăriți de pământul ce fusese nivelat acolo, întors, desfundat, pentru a face filme, și totul se întâmplă acum de parcă ar fi încorporat decorul, merge pe solul poros din Cinecittà, dar o altă mlaștină îi vine în minte, un câmp de-a lungul Senei, un pic înainte de Le Havre, estuarul devenit larg în locul acela, podul din Tancarville înalt și roșu pe cerul alb, enorm, și părinții săi mici de tot dedesubt, forfotind, un decor de cinema, murmurase tatăl ei care o fotografia pe mama ei în rochie cu bretele – rochia ta cu hobane –, el răsucindu-se în toate părțile, făcând pe profesionistul, rostogolind „r"-urile, draga mea, draga mea, privește-mă, ești frumoasă, draga mea, și ea făcând pe actrița pentru întâia oară, stângace și unduitoare, radioasă, ridicând un cot în spatele capului, fumând o țigară, exagerând poza, și privind în larg, înspre port, și pe urmă ea, micuța Paula, mergând spre mal cât ei își vedeau de film, hipnotizată de agitația ierburilor, amețită de aciditatea aerului, captivată de moliile-zidurilor violet și de râmele roz – animăluțe ce respiră prin piele, coboară în profunzimea solului pentru a aera pământul –, înaintând într-o zonă de hățișuri semi-acvatice, cu picioarele în apă, și apoi, fleoșc, o gaură, e aspirată în nămol, mâinile se agață de tufele de iarbă fără să reușească să-și facă din ele o frânghie, brațele nu sunt în stare s-o ridice îndeajuns de sus cât să-și pună coatele, apoi un genunchi pe marginea gropii și să se scoată de-acolo, așa încât cade iar, își stropește cu noroi tricoul nou, ochelarii noi, și toate imaginile ce pun stăpânire pe ea, imagini în alb-negru cu o mână izolată înghițită treptat într-o mocirlă pâcloasă, dar și imagini în culori unde Pierre Richard se împotmolește în nisipuri roșii, spunând: „Dacă fac ceva, mă afund și mai rău, se știe, nu trebuie să te zbați în nisipurile mișcătoare" – adora scena asta, tatăl ei și cu ea știau pe de rost replicile din film –, așa că încetase să se miște, închisese gura și ochii, terorizată la ideea de a dispărea în timp ce

părinții săi se hârjoneau pe un câmp de pe drumul spre Le Havre, la ideea de a fi înghițită fără să lase vreo urmă, de a dispărea fără alt martor decât pescărușii în zbor împrăștiat pe deasupra fluviului, fiindcă nici un șofer care traversa podul în mașină nu o putea zări, nici unul, era o fetiță care întindea mâna spre cer, o fetiță într-un spațiu monumental absorbită cu totul, aspirată de adâncurile pământului, până când părinții se întorc, cercetează peisajul din priviri și încep s-o strige pe nume, Paula!, Paula!, reperează în hățiș micul cap cu păr auriu, după care se năpustesc îngroziți, ajung la groapă, mama a coborât prima în acel soi de buzunar plin cu noroi în timp ce tatăl striga: nu, stai acolo, mă duc eu, mișcându-se în curând toți trei în tină fără să gândească, la strâmtoare, nervoși, părinții chinuindu-se să găsească gesturile pentru a-și trage copilul din nămol, apoi potrivindu-se ca s-o ia de subsuori, ca s-o țină de mijloc, hop, și odată ieșiți afară din glod se prăbușiseră în iarba caldă, gâfâind, trăgându-și sufletul, strânși grămadă, cele trei inimi tresărind la unison în piepturi, Marie dându-și în cele din urmă seama că fetița își pierduse sandala, e ca-n film! țipase Paula holbând ochii, fascinată, ca Pierre Richard în Capra, iar mama sa, calmă, metodică, își ridicase încet rochia plină de noroi pe picioarele splendide ca să coboare din nou în groapă, să-și vâre brațul în ea și să scormonească până ce scosese, triumfătoare, mica sandală – nouă și ea.

Se lasă seara, aerul se umple de indigo, este ora când animalele nocturne ies din vizuini, trec pe lângă împrejmuiri, estompează spațiile dintre lumi, iar Paula se strecoară în decor, descifrează numele pe fațadele din scânduri, numele acelea de birturi și de buticuri pe care gerul le-a scorojit, pe care ploaia le-a decolorat, pe care soarele din Roma le-a înălbit, nume pe care le vânează ca pe niște bogății sau prăzi, numele acelea care populaseră New Yorkul și se afișau chiar în acel moment pe ecrane de computer în sălile înghețate de pe Ellis Island, listate în baze de date pe care le consultau cei care doreau să știe ce se întâmplase, ce avusese loc, și reconstituiau parcursuri pline de găuri, nume printre care le caută instinctiv pe cele pe care le-ar fi putut cunoaște – Seamus O'Shaughnessy, Duane Fisher, Finbarr Peary, Svevo Krankowicz, Theodora Dawn[22] –, printre care îl caută instinctiv pe al ei, Karst, un nume de peisaj, un nume care te face să vezi eroziunea timpului, scobirea pietrei, râurile subterane, galeriile întunecate și camerele decorate dintr-un sol calcaros, Paula Karst, își pronunță numele cu

voce tare, trei silabe ce explodează în aer, întredeschid noaptea din Cinecittà și o conectează cu cosmosul, în vreme ce ea împinge cu piciorul resturile adunate printre maghernițele din Five Points, evită ochiurile crăpate ale ferestrelor tip ghilotină și vâră capul prin ușile sparte cât să vadă în spate, caverna întunecată cu podea nisipoasă, cu miros de praf, carcasa de lemn și metal înălțată pe treizeci de metri, eșafodajul șubred, însă curios de solid, în care scârțâie, fragile, punți și pasarele, paliere și trape, totul asamblat cu bare și prăjini prin manevre asigurate cu carabiniere, de meseriași cărora li se strigase de jos să se miște mai cu talent.

Să se grăbească, să se întoarcă în timp, să revină la Roma. Paula sare pe pavaj. Ultimul platou, monumental, juxtapune pe aproape două hectare locurile însemnate din istoria romană pentru nevoile serialului Roma – ficțiune înecată în sex și sânge, care declanșa în rândul celor din atelier înălțări din umeri, ba chiar o mimică îngrețoșată cu mâna pe burtă, ca și cum numele serialului le-ar fi întors stomacul pe dos. Paula reperează Rostrul, Forumul, bazilica și, mai departe, înălțată în dosul unui zid grosolan, izolată, logia din Habemus Papam, modelată ciudat. Trei ferestre, trei coloane, un balcon, perdele purpurii ce se încrețesc în lumina serii, o încadrare strânsă peste o deschizătură întunecată. Paula se apropie, logia e reală, împodobită pentru cinema și atât de perfectă din punct de vedere tehnic, încât fumul țigării ei, răsucindu-se domol spre balcon, se condensează într-un semnal alb ce anunță apariția iminentă a papei nou-ales.

Meșterii au lucrat aici în marea tradiție a studiourilor, și și-au demonstrat priceperea – la naiba, bine măcar că serialul ăsta s-a turnat la noi, bombănise pictorul-șef însărcinat să pună la punct culorile decorului, printre care roșul acela închis ce acoperea pereții, un roșu nu trebuia să fie nici prea galben, nici prea albastru, ci între cărămiziu și sânge-de-bou, filmele sandaloni sunt baza meseriei noastre! Acum, acest platou le depășise pe toate celelalte, devenise punctul de atracție al parcursului turistic, ultima etapă a unei vizite la capătul căreia ghidul striga: „Întoarcere la Roma, cercul s-a închis!“ Cât despre turiști, dintre care unii vizitaseră vestigiile Forumului Roman în aceeași zi, și merseseră printre ruine înainte de a sosi la Cinecittà epuizați, buimaci, se delectau să regăsească orașul antic

aproape intact la câteva stații de metrou de centru: recunoșteau locurile din serial și, subit entuziaști, făceau poze și se imortalizau reciproc, încadrați în lumi încastrate.

Dar pentru Paula, care își suflă acum peste degetele înghețate, orașul legislatorilor, al cuceritorilor și al trădătorilor nu este aici decât un impresionant catalog de perspective pictate, de coloane din rășină sintetică, de statui din ghips și din celuloid. Din mijlocul esplanadei cercetează în amănunt decorul în baleieri lente, și fiecare imagine ce se formează poartă lumea în ea, însă lumea asta nu e Roma, e Hollywood-pe-Tibru, suntem acolo, fabrica de vise, imensul decor, unealta de propagandă – „il cinema è l'arma più forte" –, un peisaj de carton presat convocând paradele pentru Il Duce și sutele de filme turnate aici întru gloria fascismului, chemând apoi peplumurile[23] din vârsta de aur a studiourilor, citând secvențele kitsch sau legendare, mii de fotograme topite într-o singură imagine ce defilează încontinuu.

E noapte deplină. Paula și-a scos telefonul pentru a-și lumina pașii, s-a gândit că paznicii nu aveau să întârzie să-și înceapă rondul, să îndrepte în penumbră lanterne mult mai puternice decât mobilul ei, ale căror fascicule cu bătaie lungă ajung și în unghiurile moarte ale decorului. Acum e artera unui cartier foarte populat din Roma, o stradă rău famată de-a lungul căreia se întind case joase, dughene de meșteșugari, ateliere. Niște grilaje încuiate cu lacătul închid pasaje unde zac rămășițe din filmările anterioare, fragmente de capiteluri sculptate, amfore, roți și care, osii ce ruginesc, niște statui de ghips și un maldăr de scânduri și pietre, de pistoane și pari – obiecte care călătoreau de la o ficțiune la alta, remaniate. O stradă ce seamănă în noapte cu un sit de săpături arheologice, sau cel puțin cu ideea pe care și-o face Paula despre un asemenea loc, așa că se îndepărtează de șosea, plimbându-și lumina slabă a telefonului peste resturi, scrutând solul ca și cum s-ar gândi să culeagă de ici-colo te miri ce comoară, vreo bucățică de sticlă, vreun căpețel de teracotă, vreo monedă de aur. Sunt ruinele false ale ruinelor adevărate, ruinele adevărate ale ruinelor false, Paula înaintează ca prinsă în ușa rotativă a unui hotel de lux, și în această învârtire un cerc de imagini pentru care ea constituie axa de rotație își desfășoară bobina, o bandă continuă, mixaj de porți și de eșafodaje, de moloz de orașe și deșeuri

de camere, de macarale, de hornuri gigantice, de faleze mortale și de țărmuri presărate cu cadavre, de câmpuri deformate, un peisaj vulcanic și calcinat, unde nimic nu se mai poate ridica la loc. Apoi ușa rotativă își încetinește mișcarea, vârtejul își slăbește strânsoarea, iar Paula se apleacă să-și tragă răsuflarea cu mâinile în șolduri – o alergătoare scuipându-și plămânii la capătul pistei cenușii. Se reazemă de o coloană. E finalul, se gândește ea, finalul traseului. Finalul marelui cinema. Frigul nopții începe să-i apese pe umeri, iar în lumina slabă a telefonului apar mușchi. Mușchi răspândiți în forme aleatorii acolo unde credea că merge pe un pământ desfundat, pe pete de funingine, mușchi vârâți printre fragmentele de pavaj, strecurați în cavitățile din micile ziduri, împinși în spațiile goale dintre scânduri, o armătură vegetală din ce în ce mai întinsă pe măsură ce Paula o înviorează fascinată cu lanterna, o peliculă țesută la nivelul solului, densă, suplă, asemănătoare blănii unui animal, mușchi ce supraviețuiesc. Numai locurile rămân la final, la finalul tuturor lucrurilor, își spune ea pe punctul de-a izbucni în lacrimi, numai locurile continuă, ca ruine, ca mușchi, persevorează, o prelată ce flutură peste o bară de metal, camere goale în spatele unor schele, o dală de beton pe care o fisurează ierburile. Pantofii îi sunt plini de noroi și ochii îi sunt istoviți.

Joc de construcții cu piese metalice

Pistolul fetiș al personajului

„Timpul se întoarce“

De la lichiorul omonim

Personaje din romanele anterioare ale autoarei

Ca și apelativul sandaloni de mai sus, denumire pentru filmele italienești cu temă istorică sau biblică

Reputația Șarlatanului instigă la prudență, lumea are grijă s-o avertizeze pe Paula. Se arată peste tot precedat de fama celor care umblă după plăceri, de reprobarea și de invidia pe care o suscită ființele epicuriene – dacă este alcool, beau, dacă este muzică, dansez, dacă este vreo femeiușcă frumoasă, vreau să fac dragoste cu ea. Fii atentă, Paula, fii atentă cu el, e un tip pe care nu poți să pui bază, un bărbat ușuratic – machieuza e aplecată peste chipul ei și-i aplică un fard de pleoape diferit pe fiecare ochi, un mod de-a insista pe ochii ei de culori diferite în loc să-i mascheze, așa cum scoți în evidență un defect pentru a obține ceva unic. Paula îi mulțumește pentru sfat, însă avertismentele astea provoacă fără îndoială efectul invers, încât tânăra se duce la diversele întâlniri pe care i le dă Șarlatanul, care puțin câte puțin o introduce în decorurile de cinema. Fiu al unui maestru de lumini care a muncit mai bine de treizeci de ani la filmele lui Fellini și al unei coafeze care și-a pus primele bigudiuri pe părul lui Jane Fonda din Barbarella, este prințul regatului, cronicarul meseriașilor din studiouri. Pretinde că e singurul care știe ce conțin depozitele de accesorii unde se îngrămădesc obiectele din peste trei mii de filme, care poate localiza o Venus din Milo, un bust al lui Einstein, o cască de hoplit în atelierele familiei De Angelis – patru generații de sculptori la Cinecittà după cel de-al Doilea Război Mondial. Tutuiește pe toată lumea, le complimentează pe femei, îi îmbrățișează pe bărbați. Teatro 5 e într-un fel cabana mea, îi spune el țanțoș Paulei, care-l urmează îndeaproape spre backlots, tânăra fată fiind numaidecât derutată de decorurile ce i se par atât de grosolane pe lumină, complet false, atât de îndepărtate de trompe-l'œil-urile perfecte pe care le-a învățat la Bruxelles. Nu păcălesc pe nimeni! exclamă ea. Cum ar putea? Bărbatul i-a trecut un braț în jurul umerilor și a tras-o spre Forum: era o vreme când scufundau un pachebot adevărat cu câteva zeci de figuranți ca să filmeze naufragiul Titanicului, știi asta? Se turnau bătălii antice rechiziționând mii de figuranți care erau înarmați cu sulițe, cu lănci, și se-ntâmpla să se rănească de-a binelea, era chiar mai bine așa! – Șarlatanul lasă să se vadă niște dinți superbi, ascuțiți ca niște bricege; se subestima cinemaul, resursele lui, soluțiile lui proprii, se punea totul la bătaie pentru ca spectatorul să creadă ce vede: trebuia „să fie autentic". Paula ascultă, tăcută, își amintește cum în copilărie crezuse că figuranții care mureau pe ecran mureau de-adevăratelea, că se prezentau pentru a juca în film tocmai pentru că erau candidați la moarte și că să fii doborât într-un western – să

cazi de pe acoperișul unui saloon secerat de un glonț de Colt ori să ai inima străpunsă de săgeata unui apaș – era un bun mod de-a o sfârși, cinemaul având într-un fel grijă să le dea o moarte frumoasă, să-i facă să existe în moarte, și în timp ce simte mâna Șarlatanului întârziindu-i pe umăr, se gândește din nou la figura năucită a tatălui ei în seara în care-l întrebase despre asta; se tolăniseră unul lângă altul înaintea televizorului, cu o pătură pe genunchi, cu un ecran unde se trăgea cu pușca din toate direcțiile, probabil un western spaghetti cum se turnau în număr mare la Cinecittà în anii șaizeci – aproape patru sute între 1954 și 1963, totuși, producătorii profitau de cerul albastru aspru și de mâna de lucru ieftină plătită în lire –, și Guillaume fusese stupefiat: dar, Paula, până la urmă e o simulare, e un film! Iar în timp ce rememora seara aceea hotărâtoare, Șarlatanul continua, enumera regulile fabricării de iluzii învățate acolo, întinzând un deget la fiecare argument: un decor nu trebuie să fie autentic, ci adecvat, adecvat din punct de vedere tehnic, adecvat pentru cinema; sau: un decor natural este adesea artificial pe ecran, ilizibil, încărcat cu o grămadă de lucruri inutile, de asta le creăm în funcție de filmul ce urmează să fie făcut; sau: uite, nu se clădește în general decât ceea ce poate vedea spectatorul din decor, se evită părțile înalte, cele mai costisitoare, cel mai greu de construit, cele din care actorii sunt absenți – e cazul logiei din Habemus Papam. Mai târziu, s-au așezat cot la cot pe treptele unui templu din rășină ce supraviețuise căderii Imperiului Roman, iar Șarlatanul și-a dezlipit mâna de pe clavicula Paulei ca să-i arate peisajul din jurul lor: îți închipui că ochiul tău este asemănător obiectivului camerei, însă ochiul uman este un mic mecanism ultramobil, mult mai complex – și-a dus un arătător spre ochii bulbucați, întredeschiși, ale căror irisuri nu erau albastru-închis în clipa asta, ci de un căprui roșiatic –, ochiul nu vede clar decât o fracțiune de secundă, dar este capabil să memoreze această percepție și s-o integreze în următoarea în așa fel încât creierul să producă o imagine completă, nu distinge imaginea în plan larg, ci prospectează în interior prin tușe succesive, selecționează, organizează și reconstruiește ceea ce camera a înregistrat ca o totalitate, ca un întreg; la urma urmelor, natura imaginii, în cinema, este de a permite ochiului să sesizeze imediat elementele necesare înțelegerii filmului – s-a ridicat dintr-un salt, a făcut o piruetă: toate lucrurile astea nu sunt grosolane, miss, ci foarte tehnice, adaptate ochilor tăi.

Contractul Paulei intră în ultima lună, încă nu l-a zărit pe Nanni Moretti, dar dintr-odată lucrurile se conturează, prind avânt. I se cere să picteze o marmură pentru scenele de interior din Habemus Papam, turnate în Palatul Farnese, un panou de cipolin – dimensiuni însemnate și termen scurt, te descurci, puicuțo, parcă ești specialistă, șeful decorator o bate pe umăr, iar Paula roșește violent, apoi se îndepărtează pentru a închide ochii, pentru a chema rapid în minte imaginea pietrei și întreaga sa rezonanță. Pe rue du Métal și-ar fi dozat pe paletă verde englezesc, albastru peruzea, brun Van Dyck, ocru și negru, ar fi respectat fiecare etapă, ar fi „vălurit“ fundalul, ar fi realizat vinișoarele folosind pensula specială pe care ar fi încărcat-o cu negru, ocru și verde, apoi le-ar fi amestecat cu una plată și ar fi netezit totul cu coada-de-morun, ar fi executat un lustru în ulei, dar aici, reținând lecția Șarlatanului, procedează diferit, preferă să atenueze ansamblul, să dea impresia de paturi de mică și de mici încrețiri ale rocii în formă de migdală ce caracterizează marmura aceasta cristalină, deschisă, cu reflexe verzi – cloriții. Parcă-i de-adevărat, așa-i? îi spune Șarlatanul apărut lângă ea la sfârșitul zilei, cu fesul în mână. Așa-i, răspunde ea, și e ca și cum s-ar arunca în apă rece: face stânga-mprejur spre acel chip aflat la o distanță de treizeci de centimetri, spre acea gură la nivelul gurii sale pe care o sărută, purtată de elan, un sărut ce se continuă dincolo de buze, gura Șarlatanului deslușind sub limba Paulei, în răsuflarea ei, ceva întins și plin, de o asemenea simplicitate încât clipa capătă o profunzime neașteptată, atunci mâinile se deschid, degetele se întind, un fes și o pensulă cad pe jos, apoi palmele se îndreaptă spre trupuri, toate patru, se așază și se plimbă, din ce în ce mai rapid, degetele deznoadă la spate nodul șorțului, desfac fermoarul puloverului, desfac primii nasturi ai halatului, ridică tricoul, în timp ce picioarele își pierd și ele răbdarea, se pun brusc în mișcare afară din atelier, pe aleea îngustă unde pinii umbrelă, luminați de sus, trimit pe ziduri o rășină neagră ce strâmtează totul și mai tare, urmează ieșirea din incinta studiourilor, coborârea la metrou, Paula și Șarlatanul trec pe sub oraș, înlănțuiți pe peron în tunelul ce vuiește, înlănțuiți la geam în vagonul ce se leagănă – prinși cu brațele de bara orizontală, indecenți, și vorbindu-și, o nebunie, fără să-și dezlipească măcar buzele; ești bine? sunt bine; mergem la mine? mergem la tine –, înlănțuiți în micul lift de pe via del Bosco, apoi în minuscula cameră a Paulei, pe canapeaua rabatabilă ce îi trântește unul peste altul, înlănțuiți cu noaptea, întinși imediat sub fereastră, așa încât a doua zi au buzele tivite cu roșu, umflate, iar în ziua aceea, ca și cum în

același timp s-ar cristaliza totul, fiecare om din atelierul de pictură se apropie de cipolin pentru a-l vedea de aproape, se dă în spate, apoi înaintează, reîncepe, iar pictorii cu experiență, tipii chițibușari și fetele arogante, toți se strâmbă încuviințând din cap, nu-i rău, o privesc pe Paula cu alți ochi, dar ei nu-i pasă, a plecat înapoi în atelierul vecin ca să i se alăture Șarlatanului, ca să refacă porfirul pe o coloană căzută în ajun din remorca unui camion ce mergea mult prea repede prin Piața Senioriei din Florența, un element de decor pe care-l migălesc împreună, așa cum migălesc în zilele următoare modul în care fac dragoste, Paula zgâlțâită de trupul lui greoi și înflăcărat, de palmele aspre, de claritatea mișcărilor, el descoperind-o uimitor de frumoasă – ca și cum goală și-ar fi dat întreaga măsură – și mai viguroasă decât ar fi crezut, tulburat de privirea ei divergentă, de ochiul verde neținut în frâu, mereu în altă parte, astfel încât nu încearcă senzația că ar poseda-o în întregime, privește-mă, îi cere excitat, aplecat deasupra ei și punându-și mâinile pâlnie pe fața ei, privește-mă-n ochi. Iar Paula, care până atunci își proclama dezgustul față de relațiile fuzionale, pretindea că nu amestecă niciodată munca și afectele – ca și cum sentimentele nu ar fi fost peste tot, în fiecare moment, ocupând terenul existenței –, peremptorie în acest punct, sigură pe ea, fără îndoială pentru că nu i se întâmpla mare lucru, trebuie să recunoaștem – abia dacă observase atmosfera libertină ce impregna vila din vara cu paonazzo-ul, acele mâini ce i se puneau pe șold, modul în care insistau să-i împrumute un costum de baie, o îndemnau să se scalde, să bea alcool și să nu se împotrivească, nu poți lucra tot timpul, mai trebuie să-ți oferi și câte-o mică plăcere, îi repeta stăpâna locului, care cu toate astea nu făcea mare lucru, dar își zornăia cu grație brățările de aur în timp ce-o examina cu ochii pe jumătate închiși –, Paula amestecă totul.

Seara trece să-l caute pe Șarlatan în atelierul ornamentiștilor, așteaptă să termine privindu-l, așezată pe o cutie cu vopsea, cu un păhărel de cafea fierbinte între degete, hipnotizată, i-ar plăcea ca gesturile lui să se lungească, să încetinească timpul, să impună o imagine pe secundă, nu mai mult, pentru a putea fixa scena, și în curând fata care se răsucea pe călcâie la terminarea lucrării și închidea la loc trusa de pictură, clac, cu satisfacția concretă, dar cam scurtă, a lucrului bine făcut și plătit cum trebuie, în curând fata aceea este de negăsit: chiar înainte să părăsească Roma, Paula privește Roma peste umăr. Ești îndrăgostită, sau ce? – Kate, cu pleoapele

mărginite de gene false uriașe, cu o cruce celtică înghesuită între sâni – mută-te la lumină, hai mai aproape să te văd bine pe ecran. Paula se execută izbucnind într-un râs zgomotos în timp ce prietena ei, la Glasgow, o scrutează serioasă, cu un rid brăzdat pe frunte, după care anunță solemn: m-am hotărât să mă mut la Paris, trebuie să fiu cu ochii pe tine când te întorci, habar n-ai ce faci.

Într-o zi, când iese să fumeze și descoperă că a venit iarna, surprinsă de ninsoarea căzută în strat fin pe arbori, acoperișuri și capotele mașinilor, Paula remarcă un grup de turiști care vizitează studiourile, cărora li se alătură fără jenă, cu mâinile în șolduri. În centrul cercului, ghidul e un student înalt și slab, cu tenul galben și barba răsfirată, îmbrăcat într-o geacă de blugi mult prea subțire pentru acea zi geroasă, povestește istoria locului, deschide un timp mort între sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial și epoca de aur a filmelor de tip peplum, cinci ani, o perioadă în care Cinecittà devine un lagăr de refugiați, asemănător cu cele presărate astăzi pe suprafața globului, și fără îndoială asemănător cu ceea ce era Five Points la New York prin 1880 în ce privește promiscuitatea înțepătoare, osteneala și jegul, și anume o mie opt sute de persoane începând cu 1945, o mulțime de anonimi pe care războiul îi împrăștiase înainte să-i abată acolo, în cetatea filmului, iar printre ei, evrei întorși din lagăre, exilați din Dalmația, coloniști din Libia, claie peste grămadă în marele teatro 5 pe cadre de pat suprapuse, apoi în celule sumare de-abia compartimentate, locurile ficțiunii cinematografice transformate înapoi în locuri de trăit, te naști, mori, crești acolo, dai pe gât supe chioare, fără să-ți găsești vreodată odihna – prea mult zgomot ca să dormi: sforăiturile și plânsetele, câteodată gemetele sexului, și acele țipete de groază care țâșnesc din coșmaruri și trezesc pe toată lumea –, te plictisești, vegetezi, și asta, vreme de cinci ani. Numele de Cinecittà devine cel al unei gropi de gunoi umane.

Grupul de turiști se îndepărtează în tăcere, însă Paula nu se mișcă. S-au întâmplat niște lucruri aici, hm? Auzind glasul Șarlatanului ce-i vine în întâmpinare, văzându-l cu bascheții în zăpadă și mâinile băgate în buzunarele din spate ale blugilor, cu claia roșcată ciufulită, Paulei i se strânge inima. Să continui? Te-ascult. Atunci Șarlatanul încheie dintr-un foc: în 1950, ficțiunea își recapătă întâietatea, cinematografia se întoarce la

Cinecittà sub trăsăturile lui Deborah Kerr drept eroină romană pură, are loc turnarea lui Quo vadis, peplumul ce relansează studiourile, arhetipul, iar dintre refugiații de război care-și trăiesc încă viața de azi pe mâine în teatro 5, rebuturi ale unui conflict care se vrea uitat, însă bântuie spațiul, unii, angajați de către producători, intră în film și redevin siluete, figuranți ai istoriei.

Noi doi am putea forma o echipă frumoasă. E ultima noapte la Roma, Șarlatanul e gol, iar apa scoate aburi în cadă. Prin ușa întredeschisă, Paula îl observă din camera întunecoasă, cufundat până la gât într-o spumă excesivă, cu profilul filtrat prin aburi, dar cu aspect de moar sub lumina lustrei, strălucitor, cu ochii închiși. La cuvintele astea s-a răsturnat pe spate în patul desfăcut, cu degetele împreunate la ceafă, cu coatele ridicate, ieșite în afară, două aripioare dinamice, cu picioarele ei lungi încrucișate la glezne, după care, cu ochii în tavan, a replicat cu glas limpede: o asociație de răufăcători mai degrabă, nu? – jucăușă acum, actriță. Fără să-i răspundă, Șarlatanul se scufundă încet, fesele îi alunecă înspre partea din față a căzii, spatele i se răstoarnă înspre înapoi, capul dispare în bulbuci, spuma se diminuează în clipocitul curenților contrari, totul durează câteva secunde, apoi revine la suprafață, cu părul lins, în vreme ce ea spune gânditoare: am putea reconstrui ceea ce a dispărut. Acum, bărbatul se întinde pe verticală, masiv și spumos, cu burta enormă, cu pielea lustruită îndată de mici picături fine, cu părul de pe piept și pubis ridicat și din nou creț, trece peste marginea căzii și se întoarce în cameră, cu mijlocul încins cu un prosop, luminat din spate, placid, astfel că Paula continuă: am putea să aducem înapoi ceea ce a fost uitat. Raza de lumină ieșită din sala de baie, eliberată, cade peste pat și o străpunge pe Paula, sânii, pântecul și sexul îi apar în lărgimea liniei – sfere bombate, bazin convex și triunghi isoscel – și fata rostește încă o dată: am putea regăsi ceea ce a fost pierdut. Șarlatanul își desface prosopul, da, cam așa ceva, apoi începe să se îmbrace, își pune hainele în lumină pentru a desluși dosul de față, își ia chiloții, cămașa – nu a descheiat-o în ajun, ci a scos-o pe cap cu ajutorul Paulei, care, deja goală, i-a ridicat-o de-a lungul brațelor, înălțată pe vârful picioarelor, uitându-se pieziș la burta aceea dezvelită dintr-odată, spălăcită, cu abdomenul greoi, moale, buricul deformat în chip de foliolă neagră, sexul pal, după care țesătura planase prin cameră, aruncată –, adaugă: am fi niște falsificatori adevărați. Iar Paula, care îl privește îmbrăcându-se din pat, tulburată că scena e atât de reală, deși camera e lipsită de contururi, fibroasă, fantomatică, încheie calm: niște pictori adevărați.

În cele din urmă se întoarce. Petrece încă doi ani între Roma, unde Șarlatanul, posesiv și absent, o ține în șah, și nordul Italiei, unde își are șantierele. Se crispează, caută o ieșire. Restaurarea completă a unei reședințe situate pe insula Saint-Louis îi furnizează un prilej de întoarcere avantajos. Se luptă pentru a fi implicată în proiect cu o fervoare ce miră, își topește banii sunând de mai multe ori pe zi la agenția arhitectei rusoaice care coordonează lucrările și, de cum obține contractul, își lichidează imediat viața italiană – recunoaștem aici bruschețea actelor sale, ca și cum, la ea, nici o decizie nu putea surveni decât sub forma unei alunecări de teren. Va spune mult mai târziu, încercând să clarifice motivele întoarcerii în Franța, și gândindu-se la acea poveste de dragoste cu Șarlatanul care n-o putuse ține locului: nu mai credeam în asta.

Părinții ei, bineînțeles, îi pregătesc un pat proaspăt și îi deschid brațele. În prima seară îi gătesc un cușcuș regal cu caramel de ceapă galbenă, năut și stafide de Corint, desfac un vin bun. E fiica risipitoare, pe care întoarcerea neașteptată o face și mai prețioasă; a revenit bilingvă, pestriță, cu obrajii bronzați de arșița de afară, cea pe care o regăsesc ca pe o parte din ei înșiși, a cărei piele o mângâie în interiorul manșetelor, a cărei textură a vocii și al cărei colț al ochilor încrețit în formă de evantai japonez le recunosc numaidecât, dar despre care până la urmă își dau seama, trecând zilele, privind-o pieziș, că e o necunoscută. Invers, Paula e surprinsă să vadă că rue de Paradis nu s-a mișcat din loc, cu ceasul intern al apartamentului de-abia slăbit după cinci ani, îmbrățișând ritmul unei mișcări perpetue. Sigur, în cinci ani, Guillaume și Marie au îmbătrânit, au părul mai spălăcit poate, pielea feței întreținută cu mici riduri care văzute din față încă nu se disting, dar își scot la iveală relieful într-o lumină oblică, lentilele ochelarilor s-au îngroșat, șoldurile sunt mai grele, și probabil că amintirea ultimului sprint e departe. Armonia dintre ei însă, perfecționată în timp, a devenit la fel de tulburătoare precum o operă de artă: salut, artiștilor!, așa li se adresează Paula dimineața, când beau o ultimă cafea în picioare în antreu, aranjându-și reciproc ținuta de luptă, taior neutru, cravată închisă la culoare, sacou sobru, se privesc în ochi o ultimă dată înainte să deschidă ușa apartamentului și să se arunce afară, fiecare în direcția lui spre locul de muncă, salut, performerilor! De treizeci de ani durează asta, sunt priviți ca

niște animale ciudate, ca niște monștri, cunoscuții le cer fără jenă rețete de longevitate amoroasă, disprețuind totodată ceea ce în ei se mulțumește cu o singură viață când este posibil să duci mai multe simultan, îi compară cu o insulă pustie, cu plictisul, cu metalul inoxidabil, cu obișnuința, fac teorii, în vreme ce Paula îi abordează ca pe niște păsări rare, se învârte în jurul lor, mișcată de alianța asta pe care o știe profundă și misterioasă. Odată trecută bucuria reîntâlnirii, fiecare își reia marcajele și teritoriile din apartament, Paula profitând rapid de o intrare separată prin scara de serviciu, așteptând ca lucrurile să se miște.

Șantierul de pe insula Saint-Louis e perturbat în ultimele săptămâni de scoaterea la lumină a unei fresce din secolul al șaptesprezecelea de sub stratul de tencuială al unei restaurări anterioare, o pictură pe punctul să dispară și mai mult sub noul decor și care trebuie salvată. Este o premieră pentru Paula; își pune în fiecare dimineață o mască și o salopetă de protecție din polipropilenă, apoi se apropie foarte tare de zid, înarmată cu un cutter, diverse pensule groase și un pămătuf de pene „aripă de gâscă“, ca să răzuiască peretele și să aducă în prim-plan ceea ce nu e încă decât o prezență spectrală, ascunsă sub ghips. Apar experți care să dateze fresca, să identifice stilul, să elaboreze o narațiune posibilă, dramaturgie a pierderii și a întoarcerii, aprind lămpi Wood, scot lupe, prelevă pigmenți și prafuri, înarmați cu echipamente asemănătoare celor pe care le utilizează criminaliștii la scena unei infracțiuni, și, pe de altă parte, îi pun întrebări Paulei. Ea depune mărturie cu precizie despre momentul în care tencuiala s-a crăpat, în care aerul a năvălit sub crustă, mărind crăpătura și făcând să pice pe jos o bucățică de ghips nu mai groasă decât unghia unui sugar, o fărâmă de materie pe care nimeni nu a văzut-o căzând, dar care a creat o cale de acces minusculă, dar cât se poate de reală, la pictura de dedesubt. Pe urmă povestește cum a lărgit gaura cu un răzuș, ghipsul fărâmițându-se în forme aleatorii, până când a scos la iveală o petală, un trandafir, o grădină, și lumea s-a deschis treptat sub ochii celor care în fiecare zi treceau să vadă ce mai apăruse și stăteau în fața peretelui ca la spectacol, unii lansând pariuri, sperând la o femeie goală, de ce nu, o odaliscă de Boucher, culcată pe burtă între perne, cu fundul rotund și ademenitor, cu privirea provocatoare, o scenă atât de scandaloasă încât trebuise să fie acoperită pentru a o cruța de un asemenea păcat pe soția bigotă a proprietarului, sau,

mai bine, pe fata sa de paisprezece ani, deja foarte nerușinată, de unde să știu, Paula făcea presupuneri dezlipind încetul cu încetul marginile imaginii, descoperind alburi rozalii, verzuiuri smarald, în vreme ce lângă ea alții mizau acum pe o scenă de vânătoare într-o pădure regală, Fontainebleau, Compiègne, și prevesteau un cerb roșu imens atacat de câini care aleargă, oprit sub un stejar presărat cu ghinde de aur, cu greabănul, gâtul și coarnele întinse spre cer într-o mișcare în același timp demnă și disperată, în vreme ce la nivelul solului o haită îngrozitoare îl mușca de labe, o scenă ce nu-i va fi plăcut celui care cumpărase reședința pe la 1750, o scenă prea sentimentală pentru gustul său, capabilă să-i emoționeze copiii, să-i facă să plângă, să încurajeze sensibilitatea excesivă a fiicelor și lașitatea fiilor. La capătul a două săptămâni de muncă și de așteptare, se aduce la lumină, desfășurată pe o lățime de cinci metri și înaltă de trei, o compoziție animalieră situată într-un peisaj ideal, cu răsaduri de floricele, câmpuri cultivate, arbuști în lateral, promontoriu stâncos și fundal de coline împădurite – nici urmă însă de oameni. Varietatea zoologică ocupă întreg spațiul pânzei, în maniera unui catalog uriaș unde animalele domestice – cai, câini, vaci, tauri, miei, o pisică – apar împreună cu cele sălbatice – vulpe, cerb, maimuță, tigru –, printre care unele celebrități exotice precum pasărea Dodo din insula Mauritius, astăzi dispărute. În cadrul acestui eden animal, vântul umflă coamele, pe cea buclată a unui cal alb cu gene lungi și pe cea a unui leu roșu ridicându-și laba imensă peste o gâscă neatentă; în prim-plan, o țestoasă cu solzi suprapuși, cu ochiul întors către privitor, o face să tresară pe Paula, care îi face cu ochiul ca unei prietene bune. Întregul atelier aplaudă.

În seara când împlinește douăzeci și cinci de ani, Paula înalță paharul în jurul mesei de șantier instalate în marele salon al reședinței. Proiectoarele luminează plafonul pe care se usucă o boltă înstelată. Se bea vin alb, vin roșu, sunt roșii cherry și așchii de parmezan în farfurii de carton, pictorul-șef seamănă cu Willem Dafoe – neliniștitor și sexy, cu surâs de lup –, îi recită Paulei un poem de Baudelaire mergând în mâini, am mai multe amintiri decât dac-aș avea o mie de ani, suflă în niște lumânări înfipte într-o brioșă, o boxă cromată difuzează melodii bossa-nova, se aude Sena curgând în spatele zidului, clipocitul ușor, e iunie. Paula iese pe balcon să fumeze o țigară: mai devreme a văzut urme de pensulă în dosul unei cornișe la șapte

metri înălțime, o serie de mici tușe invizibile de jos, lăsate de către cei care, precum ea în ziua aceea, urcaseră pe schele cu trei sute de ani înainte pentru a-și etalona imaginea și a decora aceeași cupolă. Însemnele formau mostre de nuanțe, de reflexe, de contraste, însă ceea ce a tulburat-o a fost să observe căutările artiștilor și să le urmeze privirea, cum anume virase treptat eșantionul, cum anume se încărcase treptat cu negru albastrul de porțelan pentru a deveni gri de furtună – ce se-ntâmplase oare? În clipa asta, o femeie vine să o abordeze într-o franceză cu vocale întunecate și „r“-uri considerabile, îi strânge mâna cu o fermitate exagerată privind-o drept în ochi – având în vedere spațiul ce se crease în jurul ei atunci când se îndrepta spre bufet, Paula își dă seama că este șefa șantierului, rusoaica despre care vorbește toată lumea; în ultimul timp, agenția ei de arhitectură se bucură de favorurile revistelor de decorațiuni interioare, iar carnetul ei de comenzi, de un spectru larg, cumulând, pe lângă diverse dacea[24] de oligarhi în împrejurimile Moscovei, cottage-ul Victoriei Beckham din Lancashire, rolul de curator al unei expoziții consacrate Baletelor Rusești la Musée d’Orsay și, se șoptea pe la colțuri, biserica ortodoxă Sainte-Trinité de pe quai Branly, în Paris. O întreabă pe Paula dacă are proiecte, îi cere numărul de telefon, și fără îndoială ideile sale nu încremenesc în proiect, fiindcă un an mai târziu o sună pe „tânăra franțuzoaică sașie“ pentru a-i propune un contract pe trei luni la Moscova, în studiourile Mosfilm, unde o așteaptă Anna Karenina.

Paula cumpără romanul fără mare tragere de inimă, cu trei săptămâni înainte de plecare începe să-l răsfoiască, descurajată de grosimea volumului, apoi de abundența numelor ce umplu paginile – nume rusești care se rup în două și se încalecă, prenume care uneori sunt aceleași, porecle englezești –, ezită câteva zile, apoi începe lectura într-o dimineață, în camera cu storurile lăsate, găsind imediat poziția ideală pentru a intra în carte, încolăcită pe o canapea rablagită, cu capul ținut vertical, dar cu picioarele ridicate, aprovizionată cu apă și biscuiți – Oreo cumpărați anume pentru ea –, aranjând o iluminare ad-hoc, cu fasciculul becului orientat asupra paginilor în felul unui reflector ce urmăreşte actorii pe scenă, luminând un text căruia îi captează numaidecât natura de palat, cu exteriorul solid, cu interiorul imens și minuțios construit, atât de perfect creat, încât i se pare ivit într-o singură bucată, născut în urma unei vrăji puternice; dă încet paginile, pierde uneori șirul, reia paragraful în sens

invers până în locul din text unde atenția i-a slăbit, apoi se cufundă și se inserează din nou, uluită de modelarea treptată a iubirii, tăiată așchie cu așchie aidoma unei arme de silex din paleolitic, până când devine tăioasă precum o lamă și în stare să sfâșie o inimă în tăcere, până când devine firul acela de praf dicroic, fragmentul acela de mineral care-și schimbă culoarea în funcție de unghiul din care-l privești, enigmatic pentru totdeauna, și sfârșește prin a te face să-ți pierzi mințile.

În curând ajunge să gândească prin filtrul romanului, el îi luminează viața, i-l aduce în minte pe Jonas la sfârșitul acelei după-amiezi, la baza imobilului, în urmă cu câteva luni deja, lăsându-și greutatea pe un felinar – sau, mai exact, se gândește din nou la momentul în care-l detectase înainte să-l vadă măcar, ca și cum ceva neobișnuit, o prezență suplimentară s-ar fi strecurat în decor și l-ar fi modificat intrinsec –, cu țigara în gură și părul lung, cu cozorocul coborât, cu mâinile în buzunarele unui impermeabil bej-deschis, brăzdat în fluxul mașinilor, înălțat pe marginea trotuarului ca și cum ar fi urmat să traverseze direct în vreme ce ea se așezase la rândul ei pe marginea canalului de scurgere fără să-l slăbească din ochi o singură clipă, și răstimpul de care avuseseră nevoie mai târziu pentru a regăsi raportul potrivit de înălțime, de statură, modul potrivit de a sta față în față pe mijlocul trotuarului, Paula luase obrazul lui Jonas în palmă, ești tu, iar el zâmbea, cu capul vârât între umeri, ce faci?, bine, super, nu și-au spus altceva, cu irisurile rotindu-li-se ca niște camee din sticlă, iar odată în camera Paulei, se mișcaseră fără să se ciocnească, de parcă aptitudinea lor de a locui împreună, întoarsă, ar fi făcut pereții să se retragă, ar fi mărit încăperea, împărțiseră o doză de bere, prăbușiți pe o canapea, cu picioarele împreunate, cu ochii în tavan, fumând curând aceeași țigară, totul într-un elan atât de liber, cu niște cuvinte atât de pătrunzătoare – cum ți-e, sufletul meu?[25] –, încât lumea din jurul lor nu mai era decât un păienjeniș de minciuni. Se despărțiseră în ajun pe rue de Parme, la Bruxelles, iar ultima noapte durase cinci ani.

Cu toate astea, s-au schimbat după rue du Métal. Jonas mai cu picioarele pe pământ, deși tot slab, cu corpul mai aspru, cu gesturile precise ca și cum cea mai mică mișcare își datora frumusețea unui consum de energie calibrat, aproape animal. Ceva luminos în privire, limpezit, dinții șlefuiți poate, albul

ochilor mai strălucitor. Paula, de asemenea mai ascuțită, cu silueta mai naturală, cu profilul distinct – frunte bombată, nas lung și arcuit, buze subțiri, mică ridicătură a bărbiei. În plus, e bine înfiptă acum, cu șuvița aurie la locul ei pe umăr, cu vocea fermă, îți dai seama că a câștigat în rezistență, în îndemânare, că în prezent poate să ducă poveri grele, să monteze rapid o schelă, să picteze multă vreme. Însă cu cât Jonas o observă mai bine, în timp ce se ea învârte prin cameră, în timp ce-și atârnă paltonul, pune la încărcat telefonul, în timp ce aprinde becurile, totul într-o mișcare fluidă, cu atât se schimbă mai mult în ochii lui, evoluează în timp real cum virează o culoare la soare, cu atât se roșește mai mult la față, o vâlvătaie.

Ce faci la Paris, ai vreo lucrare? Paula i-a pus întrebarea direct, iar Jonas a luat aerul ofensat al celui căruia îi este subestimată forța sentimentelor: am venit pentru tine! A numărat ritos pe degete: cât a trecut, cinci ani?, iar râsul Paulei a creat un luminiș în jurul lor, i-a izolat laolaltă, pentru mine?, da, sigur că da, până când băiatul spune brusc: am terminat cu trompe-l'œil-urile, am terminat cu decorurile, sunt pictor acum, și Paula s-a încordat brusc, neștiind ce să răspundă, șovăitoare, ca și cum tocmai i-ar fi aruncat pe umeri un palton de gheață, ca și cum i-ar fi adus oficial la cunoștință o despărțire fizică și spirituală, abandonând-o pe malul murdar al falsităților pentru a înainta spre un adevăr de care ea era străină. A dat din cap ca o păpușă mecanică. Apoi el a precizat coborând vocea: tocmai am acceptat o lucrare, am nevoie de bani, va fi ultimul, cireașa de pe tort! – și a ridicat un pumn, exaltat. Mai târziu i-a povestit Paulei ultimul său an petrecut la Bruxelles, i-a descris cum avansase cu respirația tăiată în pictură, fiecare element din compunerea lumii fiind abordat din ipostază de pictor, fără deosebire, inclusiv cele mai fragmentare, cele mai triviale, cele mai evanescente sau microscopice, fiecare tratat ca o lume de sine stătătoare, un continuum de pictură care îl amețise de cap, dar un an încheiat într-o galerie rece și prost luminată unde expoziția lui nu atrăsese mulțimile, unde până și vernisajul fusese răsfirat, câțiva foști colegi de pe rue du Métal veniți și plecați la fel de sec, nu mersese bine – ah, asta ca să nu spunem altfel, chițăise fata de la galerie în timp ce vărsa în saci de gunoi negri chipsuri și alune ce nu fuseseră atinse, o imita pe mic-burgheza îngustă în șolduri și la minte, creatura aceea la modă, etanșă față de pictura lui, cu vocea sacadată de ciudă. În cele din urmă s-a trântit pe canapea, culcat pe spate, cu pielea de culoarea nămolului și genele lungi de pui de căprioară, și curând, între

două fumuri, a reluat: și ție, nu ți-ar plăcea să pictezi cu adevărat? Într-o mișcare precipitată, Paula s-a ridicat să deschidă geamul, și-a scăldat fața în gol, a simțit cum ochiul îi derapează în lături în vreme ce, înaintea ei, cerul colcăia, freamătul lui difuz acoperind glasul acela iubit care-i spunea înfrigurat: mă apropii de tine, vin să locuiesc la Paris, la cuvintele astea a făcut stânga-mprejur, niciodată ochii nu-i fuseseră atât de îndepărtați unul de celălalt, stângul rotindu-se la marginea orbitei, dreptul, ca înțepat de vârful unui ac, niciodată nu îmbrățișaseră atât de tare lumina, totul era limpede acum: a picta cu adevărat, a iubi cu adevărat, a fi iubit cu adevărat era același lucru. A venit să se întindă pe canapea, s-au întors amândoi pe o parte, față în față, cu ochii deschiși, primul care clipește a pierdut, și până la urmă ea a închis ochii.

Anna Karenina este un instrument optic numai bun ca să privești iubirea, își spune Paula închizând cartea, ridicându-se, îndepărtând cu degetele două stinghii din stor pentru a inspecta strada, intersecția, trotuarele, împrejurimile felinarului, pentru a-l căuta pe Jonas în locul unde a apărut ultima oară, deși îl știe în Dubai, plecat cu avionul primăvara trecută ca să decoreze o vilă destinată vărului emirului – o mie de metri pătrați integral în trompe-l'œil, o armată de decoratori internaționali și de artiști aleși pe sprânceană, și Jonas în mijlocul lor, cu zâmbetul ironic și încheietura genială. Atunci aruncă un ochi la ceasul de pe mână și verifică ora zborului către Moscova.

Casă de vacanță în Rusia

Parafrază după Romeo și Julieta, actul III, scena 5

în lumina începuturilor

Să o însoțim pe Paula, care grăbește pasul pe un peron din Gara Austerlitz. Palton lung de lână gri, fular galben, cizme îmblănite, mănuși de piele, gentuța de-a curmezișul pieptului și, târâtă în spate, valiza cu rotile portocalie ca flacăra pe care n-a avut timp s-o golească la întoarcerea de la Moscova. E noapte încă. Puțină lume aici, sărbătorile de Anul Nou s-au terminat, tânăra urcă în primul tren către Périgueux, abia dacă sunt douăzeci în vagon, este o iarnă geroasă. În urnirea trenului și a zilei care începe, fața i se luminează, iar ceea ce era încă imperceptibil atunci când și-a ocupat locul, ascuns, se dezvăluie acum, că a întors capul spre geam: ceva visător și arid, ceva solitar. Trenul taie curând un mărăciniș șters prin care Paula încearcă să tragă linii, ducându-și privirea cât mai departe posibil în profunzimile peisajului, atingând punctul de fugă al unei vâlcele, o mașină ce dispare într-o curbă, sau, la apropierea orașelor, pe cineva care se apleacă la fereastră și privește trecând trenul. Pădurea de ianuarie se lipește de geam, sub pelicula de chiciură ce rezistă. În patru ore suntem în Dordogne.

Facsimilul suprem. Așa i-a descris Jonas Paulei lucrarea pe care fusese nevoit s-o refuze, replica peșterii Lascaux. Era trecut de miezul nopții când sunase, iar Jonas era calm, pragmatic, a dat un interval estimativ de onorariu, a precizat că șantierul se afla la Montignac, în Dordogne, că trebuia să locuiască acolo și i se cerea un răspuns până a doua zi la amiază. Apoi și-a tras sufletul: e pentru tine. O cavernă deformată, picturi roșii și negre, tauri, reni, „Capela Sixtină a Preistoriei“, Paula a amestecat clișeele astea în timp ce privirea îi străbătea camera în diagonală, oprindu-se în cele din urmă pe valiza cu rotile în picioare într-un colț și zăbovind asupra stickerelor în caractere chirilice care barau fermoarul. Nu voia să plece iar, nu încă, se întorsese de la Moscova de abia trei săptămâni, voia s-o ia încet. Înțeleg, a răspuns Jonas după un moment de tăcere. Dar pentru a prelungi apelul, pentru a-l mai reține, Paula s-a răzgândit: ce-i cu lucrarea asta? Bineînțeles, Jonas va fi savurat clipa, însă n-a lăsat nimic să se vadă, ca și cum ar fi încercat s-o facă pe căprioara nemișcată pe care o descoperise pe pajiște să vină să-i mănânce din palmă. Nu s-a grăbit. Atunci Paula a dat la o parte plapuma pedalând cu picioarele și dintr-o săritură s-a pus în geam,

unde cerul era mat, fără stele, și l-a auzit aprinzând un chibrit: e ocazia să fii preistorică.

Se culcase la loc cu o decizie de luat, dar în cele din urmă se ridicase cu spatele sprijinit de pernă și își îndoise genunchii, deschisese laptopul pe burtă și navigase până dimineața, vânătă, palidă la față, cu venele de la tâmple întinse ca niște parâme, numele Lascaux devenind de-a lungul nopții un val, o hulă a cărei rostogolire savantă răzuise străfundul timpului, îl înălțase și-l propulsase în lumea aceea subterană unde ea nu se aventurase încă niciodată.

Tatăl ei, a doua zi dimineața. Rezemat de marginea chiuvetei, cu picioarele lungi încrucișate à la Gary Cooper, cu un bol de cafea în mână în timp ce Paula se mișcă prin bucătărie, imprecisă într-o pijama bărbătească dungată – ibric zahăr, dulap miere, frigider brânză, sertar cuțit. Își dă seama văzându-i părul zbârlit și pleoapele încreținte că n-a prea dormit. Paula se așază, rezumă din start propunerea lui Jonas, Guillaume își clătește bolul, apoi se întoarce: eu am văzut Lascaux, peștera adevărată. Paula tresare: a, da, ai văzut-o? când? Guillaume, cu ochii în tavan: în 1969, aveam treisprezece ani, ne-am dus acolo cu Simca 1100, căldură infernală, îngrozitoare zi. Însă Paula scutură din cap: imposibil, e închisă din 1963, n-ai putut s-o vezi. Descumpănit, Guillaume stă pe gânduri puțin, cu degetul mare și arătătorul apăsate la colțul ochiului, apoi reia cu glas încet: ba da, era în 1969, aveam aceeași vârstă ca puștii care o descoperiseră, îmi plăcea la nebunie povestea aia, câinele care descoperă gaura, tot. Însă Paula se strâmbă, a, nu, îmi pare rău, confunzi lucrurile.

Ceea ce se întâmplă în continuare în bucătăria de pe rue de Paradis se aseamănă cu ieșirea de pe drum a unei mici berline conduse până atunci cu respectarea regulilor de securitate, și doar apariția lui Marie în cadrul ușii, mare și monolitică într-un chimono de batic, a reușit să readucă locuința pe axa ei, refocalizând asupra chipului său privirile celorlalți doi. Fiindcă tonul Paulei – definitiv, tatatata, domnișoara-știe-tot – conjugat cu mica mișcare din bărbie, faptul că-i contestă tatălui său o amintire din copilărie, ba chiar i-o neagă, fiindcă așa trebuie s-o fi resimțit acesta, capacitatea de a rememora ceva, ca și cum brusc ar fi rătăcit printr-un trecut inform și n-ar mai fi făcut parte din aceeași lume ca și ea, toate lucrurile astea îl provoacă

pe Guillaume, care se umflă și se înfierbântă, ochelarii îi alunecă, pe gât îi apar pete roșii: am văzut-o, cobori o scară, pac, sala Taurilor, pac, o galerie în față, alta în lateral cu o vacă neagră imensă, animale peste tot, am văzut-o. Își semnalează relatarea ca și cum i-ar fi indicat calea unui călător pierdut, însă nici un gest n-ar putea devia ochiul Paulei, care privește mierea scurgându-i-se de pe linguriță pe tartină și repetă, categorică: ai văzut altceva, pe aia Malraux a închis-o în 1963, nu se poate s-o fi văzut după – distantă, nu cumva să fie asociată cu părintele ăsta căruia îi lipsește o doagă, vrea să-i pună în față ceva greu accesibil și vertical, e insuportabil, astfel încât vocea lui Guillaume a țâșnit, a perforat suprafața invizibilă dincolo de care nu se aventurase de pe vremea serviciului militar și a apelurilor din cazarmă – trebuia să răcnească „prezent“ când își auzea numele, și să răcnească tare –, atât de puternică și de agitată încât a făcut decorul să tremure, a creat câteva încrețituri la suprafața cafelei cu lapte.

Furia lui Guillaume a dinamitat blocuri de trecut, bucăți cu colțuri precise proiectate înaintea Paulei, ea însăși colțuroasă dintr-odată, descoperind dedesubturile tatălui său, partea sa instabilă și magmatică. Dacă își amintea de Lascaux era din cauza incidentului familial ce avusese loc în ziua aceea, memoria lui profundă recreându-și ierarhia proprie, șocul întâlnirii cu arta rupestră fiind concurat și înlocuit de un episod banal, cu siguranță, dar intens. Prinsă în fluxul unei sintaxe aiurite și presărate cu câteva insulte – „ticăloasă mică“ –, relatarea tatălui s-a organizat cu toată viteza, precum camera copiilor Banks la pocnetul degetelor lui Mary Poppins: deci mama poartă niște pantaloni de vară despicați la glezne, o bluză roșie cu buline albe, aduce cu o amanita muscaria, interiorul sânge-de-bou al mașinii miroase rău a plastic ars, ne e greață, ne vine să vomăm la curbe, tata decretează c-o să luăm câte-o înghețată cu lămâie după vizită, stăm la coadă toți cinci pe scara peșterii, apoi taurii, caii greu de observat, cerbul roșu, am văzut toate astea, dar fratele meu mai mare e prins asupra faptului când se pregătește să scrijelească peretele cu cuțitașul Opinel – existau, de altfel, niște graffiti pe-acolo, gen Marcel + Simone = Love, Robert a trecut pe-aici etc. –, tata îi trage o pereche de palme de față cu toată lumea, ghidul n-a văzut nimic, nu înțeleg, tata trece drept un nebun, las capul jos, mor de rușine, odată ieșiți afară frate-meu dispare, ne spunem că s-a dus să se ușureze, îl așteptăm în mica parcare, ne e sete, tata deschide portiera să urcăm în mașină, plecăm, nu-mi pasă, s-o descurca el s-ajungă acasă, să nu

mă facă de râs, se sumețește el, soră-mea e panicată, zice că nu poate să umble cincizeci de kilometri pe jos totuși, mama rămâne afară, îl acuză pe tata că e temperamental, trece vremea, până la urmă pornim în căutarea lui frate-meu, toți patru, tata, mama, soră-mea și cu mine, explorăm terenul, suntem ca niște vânători, mergem în linie la vreo zece metri unii de alții, ducem mâinile pâlnie la gură, strigăm, nimeni, se face noapte, peștera e sub noi, mi-e frică, atunci când ne-ntoarcem la mașină frate-meu e acolo, și-a sfâșiat pantalonii într-o sârmă ghimpată, sângerează un pic, mama nu știe dacă vaccinul lui antitetanos e la zi, vrea să mergem la Brive să căutăm o farmacie, tata răspunde: nici vorbă, n-o să ne mai calce pe bătături, bagă cheia-n contact, mama izbucnește-n lacrimi, cred că frate-meu o să moară, fredonează soră-mea la geam, nimeni nu îndrăznește să revendice înghețata cu lămâie.

Cu Marie apărută la finalul relatării, secvența se închide, amintirea se dizolvă, calmul revine, corpurile îndeplinesc din nou gesturile cotidiene, și Paula iese din încăpere cu sentimentul că a zărit un pește negru lung printr-o copcă tăiată în banchiză. Odată întoarsă în cameră, l-a sunat pe Jonas, cu voce sigură: accept. După care și-a pregătit coborârea spre Lascaux.

Să înaintăm în penumbră, să ne ghidăm după sunete, după curenții de aer, să mergem de-a lungul spatelui armăturilor metalice, apoi să ne îndreptăm spre zona luminată și să o surprindem pe Paula, cam firavă, în fața fragmentului de perete. Un bărbat cu bluză de marinar și pantaloni de camuflaj îi prezintă postul de lucru, un post temporar, precizează el cu o voce răgușită ce încinge vocalele, fiecare pictor trebuie să fie în măsură să muncească la toate panourile, poți să începi o bucată de perete și cineva s-o preia după tine, se evită astfel să se însușească vreo bucată din facsimil, să se facă simțită mâna cuiva într-un loc anume – Paula schițează un zâmbet, cunoaște discursul ăsta, îl cunoaște pe de rost: aici nu există interpretare, suntem copiști, personalitatea ni se șterge în fața Lascaux-ului.

Atelierele sunt situate în clădirea fostei gări din Montignac și acoperă un spațiu imens, în orice caz, suficient cât să adăpostească un șantier ieșit din comun: realizarea celor cincizeci și trei de panouri ce vor fi pe urmă asamblate într-o grotă artificială construită la poalele colinei, un puzzle gigant care va reproduce cvasitotalitatea cavernei originale.

Fragmentul de perete ce se înalță în fața Paulei e neatins și deformat. Întins, șapte metri lungime pe patru înălțime, își impune goliciunea stâncoasă și o impresionează pe tânăra femeie, care se apropie intrigată: e o nebunie! În spatele ei bărbatul comentează cu voce tare, ca și cum i-ar vorbi de departe: sutele de blocuri ce alcătuiesc relieful peșterii au fost mai întâi realizate prin frezaj digital conform datelor scanării 3D realizate în cavitate, un jet de apă foarte fin la presiune înaltă a sculptat polistirenul; pe urmă, fiecare bloc a fost finisat cu mâna de către sculptori-modelatori, care s-au bazat de asemenea pe modelul 3D, au utilizat pastă de hârtie pentru a lucra cea mai mică scobitură, cea mai mică asperitate a reliefului, înainte să incizeze cu stiletul cele o mie cinci sute de gravuri parietale care există în peșteră, o muncă enormă, precisă, delicată; apoi pe pereți a fost aplicat elastomerul de silicon menit să preia amprenta reliefului modelat, obținându-se astfel negativul cavității, iar fiecare panou a fost rigidizat cu un strat de rășină și întărit cu armături metalice. Tipul a încheiat, tutuind-o dintr-odată: iată, trebuie să știi pe ce-o să lucrezi, să cunoști natura suportului.

În timp ce bărbatul vorbea, Paula a mai înaintat un pic, cu fața la câțiva milimetri de panoul pe care-l scrutează, pe care-l atinge cu degetul. Asta e pânza de piatră – vocea își ia imediat un nou avânt în spatele ei, apoi bărbatul vine lângă ea –, a fost pus la punct un amestec special pe bază de pudră de marmură albă care a fost stratificat pe fundul formelor cu rășină acrilică și fibră de sticlă, pentru a obține, ca pozitiv, această membrană ultrafină ce restituie aspectul mineral al cavernei, textura, aspectul ei la atingere; este de asemenea un material destinat să reziste la condițiile climatice ale facsimilului.

Tipul măsoară acum din privire bucata de perete, cu mâinile în talie, apoi lansează înflăcărat: acum a venit vremea pictorilor! Paula se întoarce spre el: șaizeci de ani, înalt și gârbovit, cu ochelari mici cu rame de metal și vocea unui predicator de țară atunci când descompune munca așteptată de la ea: trebuie să reproducem aici pânza de fundal a picturilor paleolitice, să creăm patina înainte de-a picta figurile; trebuie procedat cu delicatețe, punct cu punct, fără a face pointilism, trebuie să fii precis la sfert de milimetru. După care încetinește: ambianța vizuală a cavității este în joc aici, o parte din atmosfera ei, asta e cel mai greu, să faci să se simtă uzura timpului – și își freacă degetele mari de celelalte pentru a exprima ceva inexprimabil, în vreme ce Paula, într-o străfulgerare, întrevede imensul travaliu de imaginație care-o așteaptă. Imediat, bărbatul adaugă sever: încă un lucru, realizăm un întreg, fundalul este la fel de esențial ca figurile, nu e nevoie să-ți fac un desen – nu, se gândește Paula, nu e nevoie.

În jurul ei, lumina filtrează un decor familiar: eșafodaj mobil, scară pliabilă, treaptă, lăzi și roabe cu material, taburet, și apoi cărți, poze, un computer pe o măsuță, un jerseu, un fes cu ciucure, o sticlă de apă, și din nou acele reflectoare de studio ce creează atmosfera de platou pe care o străbate încontinuu de șapte ani deja – ai crede că ești pe rue de Parme, s-a gândit ea în timp ce apartamentul belgian i se reînscria în neastâmpărul memoriei, pardoseala aceea intimă ce i se mișca sub tălpi, oriunde ar fi mers, oriunde ar fi locuit, și proiecta mereu umbra lui Jonas pe pereți. La fel, cei care intră acum în hangar fac să le răsune vocile și pașii sub șarpantă în felul unei trupe de teatru, cei care vin să-i întindă o mână viguroasă și se miră în tăcere de ochiul ei divergent, de frumusețea ei dezaxată, aceia, de la bun

început, îi sunt familiari: pantalonii stropiți cu vopsea, palmele uscate, privirea strălucitoare peste cearcănele brun-roșcate, importanța prânzului și mersul legănat al celor obișnuiți să umble pe creste, cei care înaintează pe linia dintre două lumi. Noi suntem neamul falsificatorilor, glumește o femeie înaltă cu păr acaju care tocmai s-a postat în fața Paulei, și o pupă pe amândoi obrajii prinzând-o de umeri înainte să-și scoată hanoracul: sunt o veche absolventă de pe rue du Métal, o să lucrăm la același panou.

Sunt poate douăzeci, iar Paula are sentimentul că-i cunoaște pe toți, că își regăsește gașca, sunt ei, copiștii, tâlhăritorii realității, traficanții de ficțiune, angajați la facsimilul peșterii deoarece sunt scenografi, specialiști în vitralii, costumieri, stratificatori, turnători de mulaje, machiori de teatru, acuarelişti, cineaști, restauratori de icoane, poleitori cu aur sau mozaicari. Se împrăștie ca niște actori pe o scenă înaintea ridicării cortinei, fiecare își ocupă insulița lui de lumină, în fața bucății lui de perete, curând concentrarea lor se lasă ca o plasă peste întreg spațiul și Paula e prinsă în ea, subit euforică.

Mai târziu, într-o încăpere fără ferestre ce ține loc de debara și laborator, trece în revistă găleţile de plastic alb și borcanele aliniate pe etajere, și-a scos carnetul și notează indicațiile, descifrează: calcar măcinat, praf de sticlă, argile și calcituri provenite din peșterile din Dordogne, apoi pigmenții naturali similari celor din cavernă, oxidul de mangan pentru negru, ocrurile pentru nuanțele de brun (limonit), roșu (hematit) și galben (goetit). Materia primă, pământul, duium. A pus pe masă cutii cu eșantioane realizate mulțumită prelevărilor efectuate de către arheologi, femeia cu păr acaju lucrează lângă ea, amândouă își prepară prafurile.

La Lascaux au folosit cincisprezece tonuri cromatice diferite, femeia acaju îi arată Paulei un tabel cu eșantioane de culori în acuarelă prins pe perete și gândește cu voce tare: trebuie să fi știut unde se aflau zăcămintele de mangan, iar pentru ocruri nu avuseseră decât să se lase în jos ca să le culeagă; singura necunoscută e pătratul ăsta violet pe care l-au pictat sub un picior al marii vaci negre, în Naos, pe peretele stâng, vezi? Apoi, fără măcar s-o privească pe Paula, continuă: trebuie să fi pregătit operațiunea, să se fi gândit din timp, să fabrice culorile, asta le lua mai multe ore, trebuia fie să încarce materialul ca să îngroașe, fie să vadă cu ce-l subțiau, poate că și încălzeau pigmentul; trebuie să fi făcut exact ce facem noi. Paula a încetat

să se mai miște, lucrurile i se încalecă un pic în cap, informațiile se învălmășesc, dar ceea ce o tulbură vine de altundeva, din interiorul limbajului, de la acel ei ce revine fără încetare și țopăie între pereții încăperii ca o bilă magică: au venit, au făcut așa și pe dincolo, pronumele personal subînțeles, fără referință exactă, încărcat cu toate semnificațiile, desemnând niște ființe apropiate și cu toate astea încredințate timpului. Ei, de parcă Paula ar fi știut despre cine era vorba. Femeia și-a ridicat părul cu piepteni de baga, are buze pline, obrajii plați, fruntea înaltă cu părul în V, gâtul puternic, irisurile asemănătoare cu două picături de whisky – un chip de zeiță romană. Continuă: în ce privește picturile, înainte să vorbim despre stil, trebuie să cunoaștem contrastele tehnice proprii lor, constrângerile mediului fizic, pe cele ale materiei, pe cele ale suportului.

Dar tu ai văzut peștera adevărată? Paula pune întrebarea, aspră ca întotdeauna sub efectul emoției, la care cealaltă, satisfăcută, răspunde: da, douăzeci de minute. Dar aceste douăzeci de minute îi schimbaseră viața. Făcuse parte din cei câțiva artiști plastici, cel mult cinci-șase, care coborâseră în cavernă, iar la întoarcerea la suprafață, nimic nu mai era la fel: coabitase cu pictorii preistoriei, se așezase în ochii lor; un contact ce durase douăzeci de minute înainte cu douăzeci de mii de ani. Paula ascultă, mâinile sale amestecă ocrurile selecționate cu lianți acrilici, și la fel se amestecă perforările în marmura de Cerfontaine, crapii în bazinele Versailles-ului, ochii pictați ai statuetei lui Kha din spatele vitrinei muzeului din Torino, și podeaua teatro-ului 5 din Cinecittà: totul coexistă – „trebuie să faci să se simtă timpul“, bărbatul cu bluză de marinar și pantaloni de camuflaj dăduse instrucțiunea asta, și își frecase degetele între care, tocmai, timpul nu exista, devenit translucid, nu mai gros decât o foiță de țigară.

Revenită la locul ei, Paula și-a dat seama că nu-i mai era frig; în plus, se obișnuise cu lumina de acolo. Femeia acaju a zâmbit: în atelier suntem cam ca ei în peșteră, aceeași temperatură, în jur de treisprezece grade iarna, aceeași luminozitate, lucrăm în aceleași condiții. În clipa următoare Paula a scos pensule evantai, pensule groase și bureți delicați, pensule rotunde extrafine al căror smoc l-a înmuiat în emulsiile de ocru, a aprins retroproiectorul și apoi s-a apropiat de pânza de piatră, iar acum pictează.

La ieșirea din Ateliere, Paula a deschis o hartă a Montignacului pe telefon, a introdus adresa și s-a dus pe jos până pe celălalt mal al râului Vézère – rotilele valizei, răsunătoare pe străzile pustii. A sunat la ușa unei case vechi unde se eliberase o cameră înainte de Crăciun, precedentul chiriaș, un tânăr sculptor angajat la facsimil, se întorsese în Spania. Un adolescent în trening deschis la culoare și tenișI negri i-a deschis ușa și a condus-o la etaj, i-a arătat încăperea, dulapul, întrerupătoarele și robinetele, rotofei și grav, cu obrajii roz și urechile clăpăuge, instrucțiunile fiind date cu intonația unui adult. Locuiesc în casa de alături, dacă doriți ceva, trebuie să mă chemați, eu sunt Valmy. Paula și-a pus valiza pe pat și, în timp ce o deschidea larg, a dat din cap, foarte bine, atunci te voi chema, mulțumesc, apoi s-a uitat pe fereastră și băiatul a spus: în față e colina Lascaux, peștera, cea adevărată, e înăuntru, iar Paula s-a apropiat de ochiul de geam ca să vadă curbura întunecată ce se înălța în depărtare. I-ar fi plăcut o cameră ca o cutie, un spațiu în care să stea ca într-un cuib, unul dintre locurile acelea standard în care te acomodezi repede, însă aceea o impresionează: parchetul vechi băițuit, pereții tapetați cu pânză de Jouy pe care, din nou, se înșiră scene de vânătoare – vânători și puști, câini, iepuri, cerbi la pândă, dar și ciobănași de pastorală, fluier, leagăn de lemn –, un cabinet de toaletă ca pe vremuri în spatele unui paravan cu lavoar în formă de cupă ornamentală, și patul de stejar ale cărui noduri le recunoaște de la prima privire; îl fotografiază și-i trimite imediat imaginea prin SMS lui Jonas – îți amintești? Un pat atât de masiv încât nu-l poate mișca un centimetru, dar atât de vast că-și despachetează pe el cărțile și broșurile, hărțile pe care le-a adus cu ea. A început să se învârtă prin cameră, s-a întors la fereastră, a deschis-o larg spre peisaj, un curent de aer rece s-a năpustit în încăpere, încărcat cu mireasma nopții, feroasă, dar Paula a rămas mult aplecată în afară – probabil i-ar fi plăcut să sesizeze murmurul radio care umple bolta cerească, lumina de la începuturi ce ne scaldă existențele de atâta amar de vreme, o lumină de treisprezece miliarde și opt sute de milioane de ani, lumina aceea eliberată de materie și împrăștiată în toate punctele cosmosului printr-o explozie fenomenală. A privit colina Lascaux, apoi a făcut dintr-odată stânga-mprejur, a închis fereastra la loc, s-a vârât așa îmbrăcată în pat.

La trezire, colina, drept în față, e mai înaltă și mai apropiată decât ar fi crezut. Paula aproape că ar putea-o atinge, și cuvintele băiatului i-au revenit în minte. Din clipa asta, cel puțin așa îi spune lui Jonas, sunat numaidecât, a început să simtă prezența peșterii, o emanație tangibilă, umflătura colinei asemănătoare unui capac ridicat sub efectul unei presiuni interioare. E normal, îi răspunde Jonas, peștera e acolo, nimeni n-o poate vedea, dar toată lumea se gândește la ea, toată lumea se gândește la ea tot timpul.

Mai târziu, Paula merge cu bicicleta pe străzile din Montignac, se îndepărtează pe malul râului Vézère, e frig, aerul e străpuns de minuscule așchii înghețate, șanțurile sunt pline cu apă, câmpia fumegă. Puține animale pe câmpuri, însă câteva urme: ierburi călcate la marginea pajiștii ca și cum vreo vulpe, vreun bursuc, vreun iepure s-ar fi strecurat pe acolo, mici smocuri de păr prinse în sârma ghimpată a gardurilor. De mult n-a mai urmat așa cursul unui râu, inserată în natură, de mult n-a mai mers cu bicicleta, gândurile ducând-o invariabil la Jonas, încet mai întâi, fără zgomot, ca atunci când le lași în voia lor, apoi convergând spre el din ce în ce mai repede. Frecvența apelurilor dintre ei crește de când a acceptat această lucrare, își dau semn de mai multe ori pe zi, intervalul dintre două convorbiri scade, este vorba să vină.

Drumul a străbătut o pădurice, și la primele zgomote de motor, amplificate de calmul zonei rurale, Paula a recunoscut sunetul caracteristic al motocicletelor de trial. Trei puști goneau printre copaci, derapau pe covorul de frunze în descompunere. A continuat să pedaleze, zgomotul a scăzut în spatele ei, dar imediat după curbă motocicletele și-au făcut apariția zbârnâind, aliniate ca niște animale de încălecat pe marginea pantei, dominând drumul. Paula a încetinit: pe motocicleta din mijloc, o mică Yamaha cu caroserie albastru-arctic, purtând o cască decorată cu flăcări, l-a recunoscut pe Valmy.

Merge, doamnă? Făcea pe șmecherul. Paula a pus un picior jos: merge, mă plimb, după cum vezi. Apoi a întrebat: pe-aici e peștera? Valmy s-a uitat la ceilalți doi și a chicotit, e mai sus, dar nu e nimic de văzut acolo, doamnă, e închis, v-am spus. Și-au izbit încheietura mâinii de acceleratorul motoretei,

s-o facă să trepideze, să scoată zgomotul acela pe care Paula îl găsea atât de atrăgător pe când avea doisprezece ani încât voia să se apropie cât mai mult de el, și pentru asta își urma verii în pădurea din spatele casei mari, aleasă și tăcută, în timp ce ei se ghemuiau în jurul motocicletei personalizate pe care o reparaseră și făceau pe oamenii mari, vorbeau despre piston și comprimare, cablu și disc, testau acceleratorul și frânele, ignorându-i prezența, până când cel mai mare spune stop, o iau, își pune pe cap o cască integrală și încalecă, se afundă în pădure, cu tricoul galben-auriu asemănător unei flamuri în vânt, ceilalți așteptau atunci să se-ntoarcă, neliniștiți că fratele lor mai mare se folosea de privilegiul ăsta pentru a se bucura după plac de vehicul și consuma toată benzina fără să lase nimic în urmă, iar Paulei i-a ordonat să urce pe șa împreună cu el, să i se lipească de spate, să-i înlănțuie mijlocul sub amenințarea de a cădea, cu picioarele întinse pe orizontală pentru a evita să-și ardă pulpele de toba de eșapament, mușcându-și buzele când motoreta începea să tremure, să facă zigzaguri ca scăpată de sub control după ce se poticnise în vreun obstacol, sufocată de aer vânt praf, de ceafa vărului pe care-l observa de aproape, o tunsoare recentă scoțând la iveală o margine de piele albă sub părul până spre gât, redus la mici puncte rase, dar strălucitoare, abținându-se să țipe când acesta se lăsa pe roata din spate și-i urla „ține-te“, abținându-se să plângă, în cele din urmă, când motocicleta s-a culcat la pământ, iar piciorul i-a fost acoperit cu hematoame mai multe săptămâni, obligând-o să șchiopăteze, îndepărtând-o pentru totdeauna de băieții aceia cu blugii stropiți de noroi, liberi cu motocicleta prin pădure.

Odată revenită în Montignac, urmându-și elanul, a luat-o la dreapta, înspre colină, și foarte repede șantierul Lascaux IV i-a apărut înainte. A încercat să vadă ceva din el pe deasupra gardului împrejmuitor, dar stadiul de avansare al lucrărilor îl făcea încă indescifrabil – acumulare de materiale și mașini în culori vii, componente de macarale –, astfel încât cu greu a reușit să-și închipuie lunga fațadă de beton și sticlă concepută după chipul și asemănarea adăposturilor sub stâncă, numeroase prin zonă, asupra cărora își făcuse o idee în ajun văzând desenele în perspectivă și planurile arhitecturale afișate în holul Atelierelor. După un moment, în stație, i s-a făcut frig. Ar fi trebuit să se-ntoarcă, însă, purtată de un impuls ce venea de

departe, a continuat, a cotit la stânga după curbă pentru a se afunda în pădure.

Ceața plutea pe drum, pădurea mlădioasă – pini, stejari, castani – devenea spectrală, aerul mirosea a mușchi, ciuperci și a tot ceea ce proliferează sub o saltea de frunze putrede, între rădăcini și copaci. A deslușit o poartă sigilată, barată cu logoul Monumentelor istorice, apoi un grilaj înalt, și s-a dat jos de pe bicicletă să vadă mai bine. Intrarea în peșteră trebuia să fie pe undeva pe acolo, la câțiva metri, tăcerea sporea lumina, cu toate astea Paula nu a reperat din primul moment scara ce cobora în pantă ușoară spre ușă, doar privind îndelung solul a remarcat pasajul, camuflat. A căutat un copac în care să se urce, doi metri ajungeau, voia să vadă ușa, însă trunchiurile erau încercuite cu sârmă ghimpată, și a trebuit să se ridice pe vârful picioarelor pentru a răzbi cu privirea până la lintou, ceea ce, împotriva oricărei așteptări – în sine, nu era mare lucru –, a zguduit-o. Există forme de absență la fel de intense ca niște prezențe, asta a simțit apăsându-și fruntea de grilaj, întinsă spre lumea aceea care se deschidea acolo, ascunsă, la mai puțin de zece metri, o peșteră unde fusese localizată nici mai mult, nici mai puțin decât nașterea artei.

Paula și-a imaginat peștera sub pământ, frumusețea ei izolată, cavalcada animalelor în noaptea magdaleniană, și s-a întrebat dacă picturile continuau să existe când nu mai era nimeni să le privească.

Între 14 iulie 1948 și 20 aprilie 1963, peștera Lascaux, amenajată de-acum să primească turiști în număr mare, este deschisă publicului. Biletul se lua, așadar, de la ghișeu, apoi se cobora scara spre poarta de bronz ce păzea caverna aidoma intrării unui templu. Numaidecât, s-au văzut mașini urcând colina bară la bară, și cozi de așteptare formându-se printre copaci. Cei care așteptaseră atât de mult să o vadă, locuitorii din regiune, nebunii după preistorie – câteodată erau aceiași –, au venit primii, apoi s-a produs o mare forță de atracție, vizitatorii au sosit repede din ținuturi din ce în ce mai îndepărtate, au trecut granițele, peștera Lascaux justificând cu asupra de măsură călătoria. Un loc de primă importanță al patrimoniului național pe care era obligatoriu să-l fi văzut, întocmai ca Mont-Saint-Michel ori castelul Versailles. Numărul vizitatorilor a crescut de la an la an – treizeci de mii în 1955, o sută douăzeci de mii în 1962, un flux zilnic de cinci sute de persoane cu vârfuri de frecventare de până la o mie opt sute de intrări pe zi în acea vară. Un entuziasm general. Ne imaginăm ușor turiștii de-atunci, familiile în vacanță din anii cincizeci, tații în cămăși cu mânecă scurtă conducând mașini în culori pastelate, un Renault Dauphine galben-pui, altul Frégate albastru-deschis, uneori o Simca Aronde verde-migdală, mamele cu brațele goale în rochii de percal, copii în espadrile și pantaloni scurți de pânză, driblându-se, atacându-se ușor, vicleni, împrăștiați, cu privirea iscodind spre pădure, uneori o bunică plângându-se de căldură, cu o pălărioară de pânză sau de pai, oameni cărora de cele mai multe ori nu le plăceau peșterile, neliniștiți la perspectiva de a pătrunde în spațiile acelea întunecate și în care se prelingea apa, în galeriile acelea labirintice, și încă și mai neliniștiți la ideea că primii oameni, cu care nu erau încă de acord că seamănă întru totul, ar fi putut trăi acolo – o idee falsă și încă larg împărtășită. Își înălțau puțin gâturile în timp ce stăteau la coadă, pronunțau cuvinte complexe, cuvinte în latină și greacă, sapiens, paleolitic, claustrofobie, făceau glume pe seama lui homo erectus închipuindu-și-l pe strămoș pe jumătate gol, viguros și bestial, râdeau nervos simțind că probabil vor fi în grupul următor, conjurau soarta cu voce tare – numai să nu rămânem blocați înăuntru! –, teama de o surpare ce ar fi astupat ieșirea, teama ancestrală de a fi îngropat de viu reapărând în clipa când își întindeau biletul ghidului peșterii, care, dacă aveau noroc, uneori era unul dintre cei patru descoperitori, Marcel sau Jacques de exemplu. Apoi intrau în cavernă, înaintau unii lângă alții, cu capetele aproape atingându-li-se, cei mici ținuți

în brațe la înălțimea picturilor. Nu trebuiau decât să deschidă ochii pentru a fi subjugați, cu emoția nestingherită, și coborau vocea ca într-un sanctuar, copleșiți de enigmă, asaltați de întrebări, și poate că le era chiar și frică, prinși în hora animalelor puternice pe care le simțeau trăind jur-împrejur. Erau de asemenea mândri, mândri că se aflau acolo, chiar dacă uneori fuseseră nevoiți să lase malurile râului, piscina municipală, umbra nucului, chiar dacă fuseseră „bătuți la cap“, pentru că trebuia să le arate chestii copiilor, pentru că era ceva ce ținea de cultură și voiau ca viața să semene cu ceva.

Se estimează că un milion de persoane au vizitat peștera Lascaux în acești cincisprezece ani. Un milion de persoane au văzut picturile. Dacă raportăm cei cincisprezece ani de deschidere la cei douăzeci de mii de ani de existență a operelor, obținem proporțional un minut și trei secunde din douăzeci și patru de ore. E mult, un minut și trei secunde, e cu totul altceva decât o străfulgerare, cu totul altceva decât un flash fotografic, mai degrabă un timp îndelungat de expunere, o impregnare lentă cu lumină. Durata de ardere a treisprezece chibrituri succesive. O încântare prelungită – o înminunare. Am avut timp să facem istorie cu peștera, pe bună dreptate. Să intrăm în legătură cu ea, să stabilim o relație, să-i conferim o legendă.

Paula alege latura legendară, și se mișcă fără întârziere. Lectura versiunilor despre descoperirea Lascaux-ului, adunate, alăturate, amestecate, cel mai adesea desfășurate într-o dramaturgie mergând de la întuneric la lumină, toate astea o stimulează: există relatările timpurii ale descoperitorilor înșiși, cele ale adulților care-i ascultă și le provoacă mărturiile, învățători sau preoți pasionați de preistorie, cele ale savanților, cele ale jurnaliștilor sosiți curând la fața locului, ale poeților, ale edililor locali, cele, târzii, ale alsacienilor intrați în grotă pe 13, dar pe care legenda le-a șters, în sfârșit, cea a tatălui său, Guillaume, care „adora povestea asta“. Paula își ocupă locul în șirul celor care duc povestea mai departe, iar în noaptea Epifaniei, revenită în camera ei, îndopată cu plăcintă cu cremă de migdale și un pic ametită – la finalul zilei fusese împărțită o galette des rois[26] într-o ambianță destinsă, lucrările avansau conform celei mai recente versiuni a planningului, nimeni nu mai știa a câta, iar doi reprezentanți ai consiliului departamental și unul dintre directorii de la Semitour, veniți să viziteze șantierul, însoțiți de un reporter de la Sud-Ouest, plecaseră plini de admirație –, îl sună pe Jonas. O să-ți povestesc – în clipa asta, are întocmai chipul și glasul cuiva care vorbește la licărirea unui foc.

De la bun început, își sincronizează relatarea cu un moment din istorie și reînscrie colina în lumea care o înconjoară: noaptea nazistă abătută asupra Europei, Franța umilită de dezastru, Mareșalul de la Vichy, linia de demarcație ce situează Montignac în zona liberă, refugiații instalați în micul burg, printre ei familia Coencas, niște evrei din Montreuil, și cvasi-totalitatea locuitorilor din Elsenheim, Alsacia – patru sute de mii de alsacieni dublează atunci populația din Dordogne. Apoi începe încet, cu microfonul foarte aproape de gură, cu sunetul vocii prelungit în noapte: prin urmare, e sfârșitul verii, iar patru băieți merg prin păduri.

Septembrie calcaros, urcă o cărare pe coasta colinei, pământul are o consistență granulară, mici pietricele se rostogolesc sub tălpi, se aud venind de departe – ecoul pașilor, chemările glasurilor. În jurul lor, desișurile trosnesc, cenușii, păsările dormitează în stejarii nemișcați, viperele așteaptă, furnicile se activează, spațiul e însetat. E într-o joi, pe 12 septembrie 1940. Cei care merg nu mai sunt copii, ci caută o comoară – așa insistă oare copilăria? Paula face o pauză. Se vede copiind neobosită materia, zgâriind

lemnul, brăzdând marmurele, răzuind lumea, și eu caut o comoară, își spune ea, comoara ce mi-e destinată și mă așteaptă undeva.

Reia: unul dintre ei e mai mare, se vede, înălțimea, lățimea în spate, bagajele incomode pe care le transportă – printre care lampa încropită dintr-o pompă de grăsime Tecalemit, cu un fitil bun și petrol –, și, în plus, știe unde se duc, el îi ghidează. Optsprezece ani, ucenic mecanic într-un garaj din Montignac, pe nume Marcel, poreclit Ocnașul pentru că seamănă cu Harry Baur jucându-l pe Jean Valjean într-o versiune a Mizerabililor din anii treizeci – numele se învălmășesc deja, cele ale actorilor și personajelor, cele din literatura basculată în cinema și regăsită în ochii locuitorilor din Montignac. El, Marcel Ravidat, deține rolul principal aici, el e șeful. Ceilalți trei sunt mai tineri: Georges Agniel are șaptesprezece ani, Jacques Marsal, paisprezece, iar Simon Coencas, treisprezece – niște copii? Pentru aceștia, e o răspântie: Marcel îi observă pe străzile din Montignac și îi recrutează, iar spunând povestea asta Paula se gândește imediat la Valmy și camarazii lui care se distrează la rândul lor în pădurile din Lascaux.

Marcel are o idee în cap, să se întoarcă la groapa pe care a „ascultat-o“ în urmă cu patru zile deja, pe 8 septembrie. În ziua aceea a pornit împreună cu alții pe colină, în spatele conacului din Lascaux, la un kilometru sud de Montignac, când câinele său, Robot, dispare într-o scobitură din teren năpădită de tufișuri, o excavație de aproximativ un metru adâncime, lăsată de un arbore înalt smuls într-o furtună de demult – o groapă deja cunoscută. Marcel se duce să-și caute câinele, și observă prezența unei alte gropi, de data asta mai îngustă. Aruncă o pietricică înăuntru, ascultă, evaluează adâncimea numărând secundele până aude drept răspuns sunetul pe care-l scoate piatra când atinge fundul; și probabil că ecoul proiectilului care a săltat, apoi s-a rostogolit pe conul de grohotiș dinăuntru i-a permis să-și reprezinte subsolul – e gol dedesubt, e mare și aerisit, și deja este loc, ceva, o aventură; și poate că tot ce a urmat, totul – e o ipoteză care o entuziasmează pe Paula – își are originea în reverberația acustică a unei pietricele ce cade într-un puț și vibrează fără întrerupere în urechea lui Marcel, vibrează într-un fel atât de persistent și de frumos, încât patru zile și patru nopți mai târziu băiatul e-n mișcare, echipat, însoțit – vocea Paulei reverberează și ea, aduce imagini în urechea lui Jonas, își aduce chipul și mâinile care-i exprimă cuvintele.

Urcă, toți patru, cu capul plecat înainte ca și cum fruntea le-ar trasa drumul, înaintează cu mers susținut, dar fără să se grăbească prea tare, au adunat bețe și lovesc frunzișurile cu gesturi largi, își vorbesc cu voce joasă, e vorba despre pumni și lovituri sub centură, e vorba despre scuipați și insulte, despre alsacieni, despre loreni, dar despre comoară încă nici un cuvânt, și, în timp ce și-i imaginează urcând poteca printre copaci, Paula se gândește la prologul unui episod din Faimoșii cinci[27], tipărit cu aldine și cu paginile cusute în coperta cartonată a Bibliotecii Roz – cunoști cărțile astea, Jonas? Paula întreabă brusc: îl știi pe câinele Dagobert care scheuna la picioarele unor copii curajoși? Îl știu, spune Jonas, continuă.

Ceea ce Marcel le-a zis celorlalți e că poate a găsit subterana conacului din Lascaux, informația asta singură ajunge pentru a-i deruta. Se vorbește de atâta timp despre un pasaj între sat și colină, că fiecare s-a obișnuit cu gândul existenței lui, și, la fel ca mai toți copiii din sat și mâna de erudiți cu beretă care consultă arhivele locale, cei trei puști care-l ascultă pe Marcel și pe care Marcel îi impresionează – cât despre Paula, ea știe exact ce impresie îți poate face un băiat de optsprezece ani când tu ai treisprezece, când e vară, vacanță, iar el îți propune un plan în vreme ce tu stai acolo, rătăcind ca un câine într-o curte încinsă – năzuiesc să-l descopere, iar pentru asta nu ezită să intre pe pământuri vechi, feudale și misterioase, apărate, înfruntându-i pe intendenții care le păzesc – aristocrați, „parizieni“, proprietarii, e adevărat, se arată puțin. Ca de cele mai multe ori, zvonul se potrivește ca uns cu logica sinuoasă și implacabilă a legendei: dacă există un conac, și există un conac, atunci există un subsol – se va fi săpat neapărat un tunel pentru a-i aproviziona pe ocupanți în caz că asediul durează și ajung să lipsească pâinea, apa și ceara, se va fi prevăzut o ieșire de urgență în caz că atacul pârjolește zidurile și inamicul invadează meterezele, pătrunde pe scara în spirală a donjonului, greoi în platoșă, dar grăbit să termine, se va fi conceput neapărat o modalitate prin care să scapi cu tatăl în spate, cu copilul într-o mână, cu torța în cealaltă pentru a lumina galeria cu tavan atât de jos, încât trebuie să cobori capul, să înaintezi în ciuda pereților umezi și agitației gângăniilor, în ciuda angoasei provocate de labirint, cu fundături dând în temnițe și răscruci identice, în ciuda groazei că se stinge flacăra, că se termină oxigenul și c-o să sfârșești prins în plasa unei capcane, îngropat de viu; dacă există un conac, se va fi forat ceva prin care să fugi, un coridor la capătul căruia se prelinge lumina de-afară, cea pe

care o deosebești dintre toate, soare șters ori noapte fără lună, suflu de aer proaspăt pe chip, mărăcini, noroi, și întoarcere în lume – imagini ce se luminează în căderea pietricelei ce se rostogolește prin urechea lui Marcel.

Așadar, niște adolescenți cățărându-se pe colină să vadă, așa cum pontezi la nivelul ultimei mize într-un turneu de poker, pentru a rămâne în joc, pentru a-ți menține la zi niște promisiuni ale vieții. Ajung în locul unde începe totul, și Paula vizualizează cele patru perechi de ochi coborâți la pământ, iscodind în tăcere mica prăpastie neagră prea îngustă ca să-ți vâri în ea capul, ca să strigi: hei, hei, e cineva aici?, destul de largă în schimb ca să lase să iasă mirosul pământului, la fel de intim precum acela pe care-l inspiri din pliurile unei piei omenești, apoi Marcel scoate o lamă de resort de mașină de care se folosesc rând pe rând pentru a lărgi trecerea, ceea ce-o să le ia o oră bună – stăruința celui mai mare a pus stăpânire pe ceilalți, care persevorează, găsesc astfel prilejul să-și arate forța. Apoi, odată gaura mărită, o să facă exact lucrul pentru care au venit: o să coboare – altfel spus, o să creadă.

Descoperirea e deja o rană – Paula se oprește, nu dă drumul telefonului, dar își scoate papucii, șosetele și urcă în pat: exteriorul și interiorul se deschid unul către celălalt printr-o gaură ce se lățește – în jur de douăzeci de centimetri în ziua descoperirii, e o deschizătură de cinci metri pe cinci o lună mai târziu –, iar prin acest contact ceva se pierde. Conul de grohotiș fiind distrus, cavitatea își pierde dopul climatic, hidric, termic, stabilitatea mediului interior al peșterii se modifică, raportul exact ce exista între aer, apă și rocă e dat peste cap, o continuitate de douăzeci de mii de ani se năruie.

Spre deosebire de spargeri sau de explorările speologice, unde, deseori, cel mai mic și cel mai subțire trece în frunte, joacă rolul de cercetaș pentru restul grupului, Marcel pătrunde primul, în timp ce camarazii săi ascultă în tăcere. Picioarele îi ating solul, aterizează în beznă, i se trimite lampa Pigeon împrumutată pentru ocazia asta, face lumină, se află în partea de sus a unui grohotiș pe care în curând se târăște, înghesuit între cei doi pereți, cu burta rănită de pietre, cu spatele amenințat de stalactite, înaintarea e destul de lentă – dar cum ține oare lampa? se întreabă Jonas. Coridorul se lărgește, devine o sală, Marcel îi cheamă pe ceilalți, care intră la rândul lor: umbrele

slabe pe flancurile peșterii, vocile ce coboară cu un ton, poate gemetele când îi rănește vreo pietricică, își imaginează Jonas, ceea ce își închipuie mai greu este curajul celor care se târăsc sub pământ în beznă fără să se întoarcă din drum. Odată reuniți, cercetează locul, relieful fantastic, movilele stâncoase, suprafețele uniforme de calcit: nu e subterana conacului, deocamdată e doar o peșteră, ceea ce într-o regiune unde se concentrează siturile preistorice e departe de-a fi deplasat. Înaintează cu precauție, pereții se strâng din nou în jurul lor, iată-i ajunși într-o galerie îngustă – în acest stadiu al coborârii n-au văzut încă nimic, n-au văzut picturile, iar ideea că ele stau în beznă, vii, oprite, gata să se pună în mișcare la cea mai mică licărire, ideea asta îl face pe Jonas să se înfioare. În clipa asta, Jacques a scos un țipăt și a arătat pe bolta albă niște forme atât de puternice, încât s-au desprins din tenebre și s-au făcut recunoscute la licărirea surselor de lumină improvizate, luminile acelea pâlpâitoare ce au sporit impresia de mișcare a cortegiului animal. Nu le-a fost frică și au ridicat lampa în fața imaginilor: un cerb, căluți, un taur. Apoi au însoțit procesiunea de-a lungul peretelui până ce s-au găsit la capătul coridorului, în fața unui cal răsturnat pe spate, cu picioarele în aer, ca un semn al căii întoarse pe care trebuiau să o facă, și pe bună dreptate, lampa cu grăsime începuse să se-ncălzească, în curând fierbea atât de tare, încât au fost nevoiți să ia hotărârea să iasă – iar Jonas, în fața acestei lumini care arde și scade, își imaginează că picturile au limitat timpul de privire al celor patru băieți, un interval de uluire după care întunericul se formează din nou peste o urmă mnezică, o prezență înscrisă în sine, și dorința de întoarcere ce decurge de aici.

Fața pe care o au la ieșirea din peșteră, cuvintele pe care și le spun, zgomotul papucilor uzați pe drumul ce coboară colina în timp ce se lasă seara, Jonas nu încetează să se gândească la toate astea. Totul e schimbat, îi spune Paula, peisajul familiar, căruia îi cunosc cea mai mică bucată de acoperiș, cea mai mică fereastră, cel mai mic pâlc de copaci, e de-acum diferit: nemodificat la suprafață, conține o lume ascunsă cunoscută numai de ei. Tânăra se întreabă în ce măsură cei care îi văd întorcându-se își dau seama că li s-a întâmplat ceva, că totul s-a mișcat, că centrul de greutate li s-a deplasat sub colină. Cu siguranță apar cu întârziere la masă, având hainele murdare și trupurile pline de vânătăi, ca după o încăierare, cu siguranță trebuie să fie obosiți, înmărmuriți poate, un pic distrați, retrași în

ceea ce au văzut, concentrați pe promisiunea zilei de mâine, dar nimic nu-i deosebește de ceilalți puști din Montignac, nici transfigurare, nici bâlbâială, nici înflăcărare, nici stigmat de vreun fel, nu vădesc nici o înrâurire, cel mult o rezervă neobișnuită, o tăcere. Crezi c-au intuit încă din prima seară importanța extraordinară a descoperirii lor? întreabă Jonas. Paula nu știe asta, își imaginează mai degrabă o emoție colectivă în același timp răscolitoare și confuză, și certitudinea că au pus mâna pe-o comoară. Aleg totuși să păstreze secretul, se consideră de-acum ca fiind apărătorii și păzitorii peșterii, iar în acest secret se formează un grup de patru nedespărțiți: Marcel, Jacques, Georges, Simon – tânărul mecanic din Montignac, ospătarul cafenelei-restaurant Le Bon Accueil, băiatul din Nogent-sur-Marne în vacanță la bunica lui, adolescentul evreu refugiat la Montignac.

A doua zi, pe 13 septembrie, sunt însă cinci urcând pe colină – Simon a venit cu fratele lui, mărind cercul deținătorilor secretului. Au adus lămpi de carbură, lopeți, sfori, sunt hotărâți să purceadă la explorarea sistematică a pereților. Pătrund în șir prin deschizătura îngustă, se strecoară prin laminorul în pantă, și nu emoția din ajun, nu amețeala uimirii domină acum, ci încântarea.

Pleacă în recunoaștere, uluiala le ține loc de metodă, iar Paula se gândește că se mișcă repede, că se împrăștie, se adresează unii altora, porniți într-o supralicitare exclamativă ce pare că trebuie să dureze pentru totdeauna. Acolo cel dintâi animal, ciudat, e un cal cu două coarne lungi, negre și subțiri, care din start desemnează o mișcare, dau o direcție, dincolo niște tauri, căluți negri, și de asemenea patru cerbi în galop, un muflon, acolo un cerb negru, apoi un urs în flancul unui taur, capete ivite printre două gâtlejuri, crupe decalate, coame ce se înalță, totul cald, mobil, viu, sonor, frumusețea nu are punct, frumusețea nu are capăt, și, scoși încet-încet afară din ei înșiși, o să mai mărească spațiul cavernei. Georges descoperă un pasaj lateral în prima sală la dreapta și îi anunță pe ceilalți, continuă!, intră în culoarul ce se întinde pe vreo cincisprezece metri înainte să dea în altă galerie, înaltă și atât de înclinată, încât trebuie să se cațăre pe cornișe ca să admire picturile, din nou cai, un bizon săgetat, o vacă mare, neagră și plină, niște bizoni spate la spate, patru capete de cerb – dar poate e același

deplasându-se? –, continuă, continuă încă, un alt coridor apare la dreapta, lumina piezișă scoate la iveală un plafon în formă de cupolă pe care se întrețes gravuri de animale, un ansamblu de o densitate și vânzoleală atât de mare, încât e greu descifrabil. Frumusețea continuă. Ești acolo, Jonas? întreabă Paula.

A treia zi, se întorc. Încă n-au zis nimic. Paula presupune că noile coordonate geodezice ale existenței lor le modifică înfățișarea acum, comportamentul, somnul, pofta de mâncare, dar uite, e război, marasmul din țară a întârziat începerea anului școlar, nu le are nimeni grija, iar atenția adulților se îndreaptă în altă parte, tânăra trage concluzia că sunt lăsați în pace. În ziua aceea însă, își vor lua riscuri. Marcel, iarăși el, se angajează să exploreze gaura la care au renunțat în ajun, de sub cupola acoperită cu gravuri, o gaură adâncă, de cinci metri, sfoara e prea scurtă, trebuie să sari în gol, să nu dai drumul lămpii, o nebunie, dar Marcel sare, iar când se ridică, și apoi luminează, o creatură apare pe perete, un om cu cap de pasăre, stilizat la extrem, are patru degete, sexul ridicat, e culcat pe spate în fața unui bizon rănit, în timp ce un rinocer se îndepărtează. Pe fundul acestui puț negru, atmosfera e alta, enigmatică, s-a ivit, pare-se, moartea, iar Jonas, care ascultă în continuare, își imaginează că Marcel a trebuit să se oprească, să tresară, mișcat de scenă, apoi că a trebuit să se repună în mișcare, repede, și să alunge neliniștea ieșind din groapă, înainte să sară și ceilalți trei. Este ultimul episod al descoperirii, acum vor să vorbească.

Trei zile în care explorează caverna, trei zile în care lucrează la extinderea lumii cunoscute – la extinderea spațiului și timpului cunoscut –, marea operă. O operațiune cu ranițe și sfori, cu lămpi încropite și haine sfâșiate, cu riscuri fizice, o coborâre ce pune numaidecât în lumină tinerețea, îndemânarea, imaginația și tot ceea ce consimte să bâjbâie în beznă.

Desert consumat în Franța cu prilejul sărbătorii amintite

Ciclu de romane de aventuri aparținând autoarei britanice Enid Blyton

În ziua când Kate a dat din nou semne de viață, ninsoarea cădea dintr-un cer jos, fără reflexie, fulgii moi se depuneau pe asfalt, apoi se ștergeau îndată, lovirea lor ușoară fiind absorbită în peisaj. Paula a simțit vibrația silențioasă a telefonului sub degete când ajungea în dreptul Atelierelor. Un șir de emoticoane – soare, bikini, pește – se afișa pe ecran, apoi un link video pe care a dat clic. S-a adăpostit sub un pridvor ca să se uite la filmuleț fără să mai aștepte, a recunoscut-o imediat pe Kate printre cei care luau pe ei niște combinezoane de neopren în vestiarul pavat cu gresie al unui club de scufundări, numai picioarele, partea de sus atârnând în jurul mijlocului. Mai târziu, aceiași erau strânși laolaltă sub tenda unei șalupe Boston Whaler oprite în largul mării, opt-zece fețe roșcovane, opt-zece abdomene albicioase, Kate purta de fapt un sutien de bikini triunghiular – o formă inadecvată greutății sânilor ei – și deja cetaceele i se însuflețeau pe brațe. Îl asculta, concentrată, pe tipul care detalia sfaturile de securitate, un instructor în slip negru cu șnur și un tricou alb vechi, vorbind cu accent de Marsilia în timp ce în ochelarii Ray-Ban Aviator i se reflecta un cer în așteptare. Imaginea se lăsa în jos, apoi se ridica la loc sub efectul ruliului, iar Paula, căreia începea să-i fie greață, a înălțat ochii spre colina Lascaux-ului cât să-și vină în fire: Kate plecase să înoate cu balenele în Réunion. Ridica degetul mare în fața obiectivului rostind let's go to the real world!, inspira exagerat umflându-și toracele și umerii, așezată pe bordajul ambarcațiunii, apoi se lăsa să alunece în apă ținându-și cu două mâini masca, urmată de ceilalți pasageri, fiecare salt creând puncte de perforare între cer și mare, cratere de spumă. Continuarea filmării era submarină, abisală, mitologică: o vedea pe Kate înotând la zece metri deasupra unei balene cu cocoașă ce manevra încet într-un volum de catedrală, se făcea nevăzută în densitatea albastră, apoi reapărea mai târziu din altă direcție, tenebroasă și masivă. Atât de colosală – douăzeci și cinci de tone și paisprezece metri lungime, o clădire de patru etaje –, încât reconfigura scara lumii, Kate fiind o nimica toată acum, de-abia o umbră luminată de undeva din spatele plafonului translucid, de-abia o algă. Animalul locuia oceanul în toate dimensiunile lui, se îndepărta și venea într-un calm desăvârșit, prezența sa scoțând la iveală o lume fără rest, o continuitate fluidă unde totul coexista – regatul timpului. Uneori, balena urca la suprafață, iar spatele ei ocupa dintr-odată întreg câmpul vederii lui Kate, care nu-și pierdea capul, respecta instrucțiunile, se mulțumea să miște picioarele cu

labele unite, devenind o sirenă. Atunci creatura își clătea pielea la soare, stropea tuberculii crescuți pe maxilar, respira, iar în mișcarea aceea lăsa să i se vadă abdomenul palid înainte să treacă din nou sub mare, abdomenul acela impresionant. Paula, prinsă de filmuleț, înghițea în gol de groază când balena se profila în față, iar din umbra spectrală devenea clară în mai puțin de-o secundă, mortală, dar pe ecran, purtată în plancton, Kate continua să se desprindă de înfățișarea ei umană, continua să înceteze să mai fie Kate pentru a se apropia de acea făptură imensă care o fascina. Iar când în cele din urma balena a început să cânte, când a lăsat să se audă sunetul acela de frecvență joasă capabil să parcurgă distanțe nebunești – poate chiar să traverseze oceanul de la un țărm la altul, cum și-au imaginat unii –, capabil să repereze prin ecolocație o pradă ori un obstacol aflat la mii de leghe, aburul a invadat geamul măștii, iar Paula și-a spus că poate Kate plângea.

La suprafață, lumea începea să se impacienteze, ceilalți scufundători urcaseră la bord și deja își comparau filmările și pozele, își arătau posibilitățile tehnice ale gadgeturilor, enumerau capacitățile de stocare și numărul de pixeli, totul într-un entuziasm zgomotos, în timp ce acolo, jos, scufundată, Kate pândea întoarcerea animalului care tocmai dispăruse acolo unde oceanul stă întors înspre el însuși, nebunesc de întunecat. O vedeai pe urmă ridicându-și masca pe puntea Boston-ului, scuipându-și tubul respirator și sărutând pe gură un tip pe care Paula l-a identificat numaidecât ca fiind administratorul de pe avenue Foch – golfurile roz de pe cap, șevaliera de pe degetul mijlociu, gesturile meticuloase în momentul când descheia închizătoarea dorsală a combinezonului lui Kate. La finalul filmulețului, Kate stătea așezată pe o bancă la prora vasului, cu mâinile în șold, cu coapsele marmorate, și depunea mărturie cu fața la cameră într-o engleză sacadată din care Paula n-a înțeles detaliile, doar esențialul: lumea se redimensionase, marele, micul, ordinea proporțiilor, totul era diferit, ochiul balenei se ridicase spre ea sub pliul pleoapei, urcase înspre orbită, în vreme ce ea trecea cu cinci-șase metri mai jos, un eye contact ce schimba totul. Kate avea pupilele dilatate, iar combinezonul negru îi zăcea la picioare, gol și dezarticulat, asemănător pieii unui șarpe după năpârlire.

Replica integrală, copia perfectă. Se vorbea chiar de clonarea peșterii, iar Paula se gândea deseori la cuvintele lui Jonas din noaptea când o sunase pentru a-i propune să candideze pentru slujba de la Lascaux IV: facsimilul suprem – lucrarea unei vieți, adăugase el. Însă Paula n-a copiat niciodată fără contact cu originalul, n-a reprodus niciodată un subiect de care nu poate dispune, n-a făcut portretul a ceea ce n-a văzut niciodată – și pe care n-ai nici o șansă să-l vezi, țin să te anunț, îi aruncă femeia acaju cu care formează echipă și pe care privilegiul de-a fi văzut peștera cea adevărată o cam face să se umfle în pene. Paula înalță din umeri, se bazează pe faptul că va intra și ea în caverna aceea, va aștepta, are tot timpul, un minut și trei secunde înăuntru e tot ce cere.

Clona, aici, este mai întâi digitală, îi explică Paulei bărbatul în bluză de marinar și pantaloni de camuflaj, făcându-și timp să-i explice funcționarea software-ului grafic care a realizat macheta 3D ce a servit mulajului panourilor și de care ea va dispune pentru a picta. Niște oameni descinseseră, așadar, în cavitate, echipați cu scanere ultraperformante, înregistraseră poziția a trei sau patru miliarde de puncte pentru a reproduce însuși țesutul epidermei, pielea cavității. Pe urmă realizaseră acoperirea fotografică integrală, inclusiv cea a cămăruței Felinelor, îngustă, care nu avea să fie copiată – adică douăzeci de mii de negative la rezoluție înaltă. Bărbatul în bluză de marinar și pantaloni de camuflaj își suprapune apoi mâinile, pentru a-i da de înțeles cum au fost reunite datele volumetrice ale scanărilor și imaginile fotografice pentru a obține modelul 3D al Lascaux-ului. Subit, vorbirea îi accelerează și își pune mâna pe stern: dintr-un punct de vedere, facsimilul va fi mai adevărat decât originalul, va fi mai precis, va recrea, de exemplu, gaura inițială și conul de grohotiș de la intrarea în cavernă, panta pe care s-au târât descoperitorii, care nu a putut fi scanată, desigur, dar a fost reconstituită de un arheolog și apoi realizată de către artiștii plastici. Încheie: în fond, intrarea în facsimil este singurul loc din lucrare ce ține de imaginar. Paula, tăcută, coboară ochii peste planuri, în timp ce bărbatul în bluză de marinar și pantaloni de camuflaj adaugă mângâindu-și barba: de fapt, artiștii plastici care vin să lucreze la Lascaux IV trebuie să facă într-un fel arheologia facsimilului, trebuie să urmeze pista imaginilor.

Prima imagine a fost probabil desenată pe o foaie împăturită în patru și vârâtă în buzunarul din spate al pantalonului unui băiat care coboară din nou colina pe 16 sau poate 17 septembrie 1940 și fuge la Léon Laval, fost învățător, personalitate marcantă din Montignac și pasionat de arheologie, se gândește Paula. Jacques i-a adus la cunoștință descoperirea peșterii, dar, pentru a crede, Laval i-a cerut lui Georges Estréguil, prieten cu cei din gașcă și bun desenator, să meargă să vadă și să aducă o schiță; imaginea care i se întoarce își face efectul, încă de a doua zi Laval coboară în peșteră și iese răvășit. A doua imagine, bălăngănită în coșul unei biciclete, pleacă spre Brive pe 20 septembrie. Cel care pedalează, Maurice Thaon, este un tânăr de treizeci de ani care a intrat de asemenea în peșteră să deseneze; se grăbește să-i ducă lucrarea abatelui Breuil, specialist în preistorie, somitate a vremii și expert internațional în arta parietală, un văr îndepărtat de-al familiei lui. Imaginea face din nou lucrurile să se miște, pe 21 septembrie Breuil se află la Lascaux și autentifică peștera. A treia imagine este o hârtie aproape opacă – un ambalaj de florar – pe care Breuil, după o metodă pe care a perfecționat-o în peșterile din sud-vest și în cea din Altamira, calchiază o felină din cămăruța Felinelor și un cal din Diverticulul axial. Însă vederea sa e proastă: în iulie s-a lovit la ochiul drept cu o creangă de alun pe când mergea prin pădure, și pe de altă parte ochiul stâng îi e șubred, prin urmare ce poate vedea? – Paula își pune o mână pe ochiul drept, știe despre ce e vorba. A venit timpul ca Lascaux să fie omologat, iar calcul acesta dă poate greutate raportului pe care Breuil îl adresează Academiei de inscripții și limbi clasice o lună mai târziu, în care botează peștera „Capela Sixtină a Perigordianului“.

Imaginile aleargă în întâmpinarea peșterii, se înlănțuie, iar Paula le urmează. Vestea descoperirii se răspândește cu o viteză nebună, retransmisă de vocile radioului, nazale, un pic aspre, vizitatorii sosesc în număr mare. Tot Montignacul și împrejurimile urcă pe colină, unde în unele zile din octombrie 1940 se adună o mie de persoane, curioși, prieteni, bătrâne sătence, crema specialiștilor în preistorie, canonici și preoți, notabilități locale, o procesiune escortată de câteva animale, insecte, polenuri, microorganisme și alte prezențe infime invizibile cu ochiul liber. Descoperitorii s-au instalat la fața locului pentru a proteja cavitatea, sunt ghizi pentru doi franci vizita. Presa e acolo, primele articole vorbesc despre

un „Versailles al Preistoriei“, iar fotografiile alb-negru ilustrează deja legenda: pădurea din Lascaux este bivuacul unor tineri aventurieri ce trăiesc în libertate, dorm în cort, vorbesc de la egal la egal cu savanții și poeții, cu șuvița peste ochi, cu țigara în gură. În curând cei patru descoperitori nu mai sunt decât doi, „parizienii“ pleacă: Georges revine în capitală la începutul lui octombrie pentru începerea anului școlar, în vreme ce Simon a părăsit deja Montignacul pentru a se întoarce la Montreuil – sora sa și cu el vor fi singurii supraviețuitori din familie, întemnițată la Drancy, deportată, apoi asasinată la Auschwitz.

Peștera este acolo, splendidă, intactă, prospețimea ei miraculoasă abolește timpul și oamenii preistoriei sunt acolo, apropiați, dar necunoscuți – ce poate fi mai pasionant? Pentru desenatori, fotografi, reporteri, documentariști, cineaști, perioada care precedă deschiderea publică este un dezmăț. Începând cu luna octombrie 1940, toate aceste personaje sunt la ele acasă la Lascaux, intră înăuntru cu echipamentele lor, se contorsionează pentru a fotografia frescele, luminați din nou de lămpi de carbură. Se află acolo cei care lucrează la copii, deseori la cererea lui Breuil – Maurice Thaon este însărcinat de secretariatul Academiei de Arte Frumoase să efectueze cele dintâi copii științifice, Fernand Windels, editor și fotograf refugiat la Montignac, coboară în cavitate cu camera lui mare cu burduf; se află acolo cei care filmează legenda – în 1942, un film, Noaptea timpului, îi pune în scenă pe Laval și pe descoperitori în propriile roluri; se află acolo cei care lucrează pentru presă – în ianuarie 1941, un prim reportaj fotografic de Pierre Ichac, publicat în L’Illustration, îl arată pe abatele Breuil în fața pereților, foarte „papă al Preistoriei“, cu bereta pe cap și bastonul în mână; în 1947, fotograful Ralph Morse și soția lui, Ruth, instalează în cavernă un generator electric importat din Anglia pentru a lumina picturile cu niște proiectoare puternice care vor restitui pentru prima dată strălucirea culorilor picturii paleolitice, reportajul publicat în Life extinde renumele Lascaux-ului în străinătate, e momentul de glorie; în 1948, un reportaj de Maynard Owen Williams, publicat în foarte apreciatul National Geographic Magazine, consacră situl, e momentul de învestire. În euforia generală, abia de se remarcă faptul că lucrările începute în vederea exploatării turistice a cavității de către proprietarul său – Lascaux, din nou, în mod curios, „aparține“ cuiva, familiei La Rochefoucauld – alterează locul într-o manieră

ireversibilă – montarea unei uși de bronz, sas de intrare, scară, nivelul solului coborât pentru a cimenta un traseu de vizită, instalarea unei surse de iluminat, apoi, doi ani mai târziu, a unui sistem de ventilație. Drept ultimă mărturie a revelației inițiale, Georges Bataille se instalează acolo în 1954 pentru a-și desăvârși marea carte Lascaux sau nașterea artei: fotografii din ședințele de lucru subterane îl înfățișează princiar, stând la masă în sala Taurilor împreună cu editorul Albert Skira și soțiile lor, Diane și Rosabianca, pozând singur în fața pereților sau împreună cu Jacques și Marcel, ca să regăsească locul din care aceștia au văzut pentru prima oară picturile, ca să fixeze locul exact unde le-a apărut arta în fața ochilor, locul nașterii sale; acolo se cugetă, se scrie, se face lumină, se fotografiază, se fumează chiar, peștera locuită de poet redevenind brusc ceea ce era cu douăzeci de mii de ani mai devreme, un atelier.

De la descoperirea sa, peștera produce imagini. Paula o vede asemănătoare unei fabrici magice: se deschide și din ea ies imagini, se închide și din ea mai scapă încă imagini prin îmbinările ușilor. Imagini-vehicule concepute să-i poarte în afară prezența. Paula își descarcă în computer fișierele digitalizate ale copiilor efectuate la Lascaux începând din 1952 și vreme de mai bine de zece ani de către abatele Glory – încă un abate! Chiar dacă și-l imaginează bănuitor, monoman, dificil, Paula își spune că i-ar fi plăcut să-l observe în actul muncii lui nocturne, deoarece trebuia să aștepte plecarea vizitatorilor ca să lumineze pereții, să-și așeze calcurile și să redea fiecare linie, fiecare semn în tăcerea cavernei, înainte să iasă pe la trei dimineața și s-o ia prin pădure spre o casă din preajmă, frânt – îl chinuie un șold. Noaptea, se târăște și copiază, ziua, tot în patru labe, în șosete, își transportă, își asamblează calcurile ca pe un puzzle, le lipește pe un panou, o ia de la capăt, face poze, verifică precizia la fața locului înainte să mai corecteze cu creionul, apoi micșorează calcurile cu ajutorul unei camere luminoase. Totul obsesiv, scrupulos, pătimaș. Mii de ore de lucru. Copia picturii parietale, mai puțin spectaculoasă decât pictura, dar la fel de magistrală, va fi, așadar, opera acestui om subteran, care asistă neputincios la degradarea sitului provocată de frecventarea sa de către turiști – într-o fotografie din 1957 făcută în sala Taurilor, patru muncitori dau cu picamărul, solul e spart pentru a se face niște șanțuri prin care să fie introduse teci electrice, și îl recunoști în stânga pe abatele Glory, copleșit.

În 1963, sărbătoarea se sfârșește. Cavitatea s-a încălzit, vaporii de apă s-au încărcat cu aciditate, pereții s-au oxidat, algele au proliferat, maladie „verde“ urmată curând de o maladie „albă“ – vălul de calcit ce amenință să opacifieze operele: miile de vizitatori au infectat, poluat, distrus peștera. André Malraux, ministru al culturii, îi impune proprietarului închiderea – iar cei care își făcuseră rezervări pentru vara lui ’63 scriu atunci în semn de protest: și noi cum o să facem s-o vedem? Ca să-i mulțumească pe acești călători rămași pe dinafară și să păstreze în oraș fluxul turistic, primăria organizează o primă vizită în imagini a cavității: o diaporamă comentată de Ravidat și Marsal. În ce-l privește pe proprietar, pe care închiderea îl privează de o mană financiară, se caută de asemenea o soluție. Un prim proiect apare în 1971, ciudățenie ce amestecă falsul și adevăratul, ar folosi niște cavități naturale pentru a pune în scenă niște copii, proiect abandonat când, după vânzarea peșterii către stat în 1972, proprietarul păstrând însă dreptul de difuzare, intră în joc facsimilele. Lascaux II, creat la câteva zeci de metri de situl original, redă peșterii natura sa inițială: nici copie științifică, nici fotografie, este vorba despre o operă de artă. O operă realizată de sculptori și pictori, iar printre ei Monique Peytral, care, departe de-a fi o simplă „umbră“ a pictorilor din preistorie – Paula se încruntă –, se străduiește să intre în pielea lor, să le încorporeze arta, pictează repede după tehnicile lor, la atingerea lor, în prezența lor, utilizează pigmenți înrudiți cu ai lor, dispune de perioade lungi de cufundare în peșteră, astfel încât devine specialistă în preistorie. Finanțarea este retrasă, șantierul se întrerupe, se reia, copia e parțială – doar o axă a peșterii, sala Taurilor și Diverticulul axial sunt copiate –, lucrarea este chiar și așa extraordinară, astfel că până și descoperitorii se înclină în ziua inaugurării, din iulie 1983, plini de admirație, apoi vizitatorii sosesc din nou în număr mare, parcările se umplu, cozile de așteptare se lungesc, colina e din nou invadată. Oamenii sunt numaidecât de acord să facă drumul pentru a veni să admire un fals, de altfel, nu prea le pasă, nu prea se gândesc la asta, vin la Lascaux pentru că numele acesta e asociat de câteva decenii cu miracolul, iar la sfârșitul primului sezon numărul biletelor vândute îl depășește pe cel al vizitatorilor anuali ai adevăratei peșteri.

Până atunci se mai păstra speranța de-a o vedea pe cea adevărată: era deschisă în fiecare zi pentru cinci persoane înscrise la minister pe o listă de așteptare, ființe răbdătoare și robuste care aveau încredere în stat și își făceau planuri pe termen lung; primise chiar și mici grupuri de turiști în timpul verilor din ’69 și ’70 – iar Paula se gândește din nou la tatăl ei, care putuse, așadar, să o vadă, care, așadar, o văzuse, și își promite să-l sune ca să-i spună. Lascaux nu dispăruse cu totul, era numai marginea prăpastiei, nu neantul absolut al distrugerii. Dar în 2001 s-a terminat, gata: locul a fost închis, transformat în sanctuar. Peștera și-a generat propria ciupercă, pereții se acoperă de pete albe, bolțile, de pete negre, e momentul panicii. Procesiunea animalelor este închisă sub pământ, și, cu excepția rarilor savanți, a câtorva artiști plastici angajați la facsimile, a inginerilor însărcinați cu scanările 3D și, conform unui ritual stabilit, a președintelui Republicii – care dispare înăuntrul cavernei într-un țăcănit de aparate foto, devenind pentru o clipă martorul național, cel căruia i se va scruta la întoarcere chipul, strălucirea din privire, atestând faptul că picturile sunt tot acolo, că gravurile există în continuare –, nimeni nu mai coboară.

Se crezuse probabil că e veșnică, indestructibilă, insensibilă la trecerea timpului, ca și cum pereții săi nu ar fi suferit, ca orice suprafață stâncoasă, acțiunile fenomenelor atmosferice și cele ale organismelor prezente în orice biotop, nimeni nu-și dăduse seama cât e de vie, altfel spus muritoare, vulnerabilă. De atunci, istoria peșterii se confundă cu cea a conservării în mediu subteran, ritmată de crize, apoi stabilizată, cu cavitatea convalescentă după ultima alertă din 2007, când a fost foarte aproape de catastrofă. Singurii ei ocupanți sunt de acum înainte oamenii de știință și agenții care efectuează operațiunile de conservare, măsurare, prelevare, fiecare incursiune fiind strict limitată, realizată conform unui protocol drastic destinat să protejeze caverna – purtare de salopete, botoșei, măști și bonete bufante.

Însă peștera este cu atât mai dorită cu cât e mai invizibilă, replicile se succed: Lascaux III explantează cavitatea din colină pentru a o divulga lumii întregi, prin care călătorește sub formă de pereți mobili, iar Lascaux IV, vizând replica integrală, artă parietală și decor mineral inclus, va fi, așadar, cea supremă. Încetul cu încetul, caverna nu mai este doar obiectul copiei, ci a devenit laboratorul unei arte a facsimilelor, dând naștere unor

tehnologii din ce în ce mai fine, o lume de puncte de trasat, de date de preluat, de picturi de copiat, de mirosuri de reprodus, de lumini de simulat, o lume în formă de puzzle, fie că panourile asamblate sunt de hârtie sau de rășină sintetică. Specialiștii în preistorie devin artiști, artiștii plastici devin savanți, arheologii imaginează scenografii, fiecare se descentrează, fiecare se deplasează în peisajul celuilalt. A replica peștera înseamnă să o faci vizibilă pentru a-i realiza portretul. Înseamnă să o faci să se întoarcă. Înseamnă de asemenea să o resimți, așa cum resimți o replică la un timp după zguduitura seismică.

*

Cu respirația tăiată privind imaginile, Paula nu și-a auzit telefonul, care vibra totuși fără încetare de la prânz. Când a înălțat fruntea, ora albastră se răspândise în cameră, avea amețeală, ochii grei, abia distingea desenele, pozele, toate documentele acelea adunate la întâmplare și îngrămădite pe pat nemaiformând decât un continuum în același timp iradiant și întunecat. Telefonul i s-a luminat în tăcere, o singură vibrație, și a descoperit duzina de mesaje ce se înghesuiau pe ecran – unul de la Kate, cele mai multe de la Jonas, toate marcate cu punctele de exclamație ale urgenței. Paula a sunat înapoi fără să aprindă lumina, Jonas a răspuns, dar nu l-a auzit deslușit, era zgomot în jurul lui, ca și cum s-ar fi aflat în mijlocul unei mulțimi compacte. Ce se-ntâmplă? Din sunetul vocii Jonas și-a dat seama că ea nu știe nimic, că era încă în altă lume, și și-a luat avânt pentru a-i aduce la cunoștință ce se întâmplase chiar în acea dimineață, pe rue Nicolas-Appert, atentatul împotriva Charlie Hebdo, cei doi teroriști care s-au ivit brusc în redacția ziarului, înarmați cu pistoale-mitralieră, cei doisprezece morți. Asasinarea desenatorilor.

Jonas a ajuns dimineața, la ora când noaptea se destinde și dă drumul cântecului păsărilor. Paula, anunțată printr-un mesaj, pornise să-l aștepte în piața de lângă casă, coborâse strada în pantă, înfășurată într-un șal alb cu paiete, desculță în cizme, cu pielea chipului înăsprită de aerul înghețat, cu părul electrizat. Farurile mașinii au găsit-o fără întârziere în semiîntuneric, adăpostită lângă un zid, apoi, odată motorul oprit în parcare, a auzit portiera, portbagajul, și atunci Jonas a apărut. A mers către ea cu același pas legănat, cu aceeași canadiană caramel pe care o purta la Senzeilles, în ziua de la cariera Beauchâteau, și pe măsură ce se apropia, tânăra a simțit că spațiul se forma din nou în jurul lor, că deveneau treptat centrul său, asemănători axei de rotație a unui disc fixat pe o placă de pick-up. S-au sărutat pe față, pe tâmple, în colțul ochilor, peste tot, pe urmă Paula l-a luat de mână ca să-l conducă la ea, îl trăgea pe coastă, spre casă, hai, pe-aici e.

În cameră, Jonas și-a lăsat rucsacul, a aruncat un ochi pe geam spre colina ce tocmai începea să se distingă, și-a stropit fața și ceafa cu apă rece, apoi s-a culcat pe spate, a închis ochii. Condusese toată noaptea. Îi scrisese: vin, și venise. Paula îl privește: prezența lui, ca altădată pe rue de Parme, desăvârșea camera, încorona locul acela de unde nu lipsise însă niciodată. S-a întins lângă el, dar abia își pune capul pe pernă, că Jonas deschide ochii și se întoarce spre ea. Se privesc uluiți, cu răsuflarea tăiată, înregistrează fiecare micromișcare a trupurilor lor, tot ceea ce coboară, se ridică, se adâncește, accelerează. Timpul se scurge, dar nu se mai pune problema să-l stăpânească, ci să-l ajungă din urmă. Atunci au clipit brusc în același moment, și tot ce stătea reținut s-a revărsat.

Se dezbracă repede-repede, abia dacă se ridică, hainele alunecă, și, deși înghesuit, concentrat, momentul acesta se dedublează și el, două viteze ies la suprafață: îmbrățișarea terestră, legată de șocul veghii, de dorința de-a face corp comun, ca o poftă de sex după o înmormântare, și îmbrățișarea cosmică, a rezonanței, născută din cercurile verticale descrise de avioane pe un cer de cristal. Uimirea producând transparență, sunt transparenți, de o transparență violentă, și unul și celălalt, noi și șlefuiți, explorându-și plăcerea ca pe un perete sensibil, folosindu-se de tot corpul, de piele, de palme, de limbă, de gene, și ca și cum s-ar pieptăna unul pe altul, ca și cum ar fi devenit pensule și s-ar estompa, freca, răzui, calchia, scoțând la iveală

venele albastre și alunițele, pliurile inghinale și interiorul genunchilor; se conturează și devin una, cu pielea aureolată rapid de aceeași lumină, lustruită de aceeași moliciune, și ei îi impresionează acum pe micii vânători cu nasul roz desenați pe tapet, cerbii îndepărtați, câinii ce adulmecă tufișurile de măceș – fac dragoste ca și cum s-ar îndepărta din galeria unde se află printr-un pasaj lateral și ar descoperi o galerie și mai vastă, ca și cum lucrul acela n-ar fi trebuit să se întâmple decât o singură dată, ca și cum ar fi fost niște descoperitori.

Când au ieșit din cameră, la începutul după-amiezii, vremea se încălzise, aerul era umed, cerul de un gri perlat. Paula s-a uitat la Jonas pe deasupra capotei mașinii, nu lucrezi azi, te duc să vezi o chestie. Au luat-o în direcția Eyzies, au mers fără să asculte radioul, fără să-și consulte telefoanele unde continuau să sosească mesajele – Kate trimitea emoticoane de inimă frântă, de chipuri în lacrimi și de furie, voia să știe dacă aveau să fie la Paris duminică –, în timp ce cutreierau în tăcere tărâmul oamenilor preistoriei, al peșterilor și adăposturilor sub stâncă formate în straturile calcaroase, al malurilor abrupte scobite, al carstului. Un tărâm căruia Paula îi cunoștea de puțin timp numele miraculoase: Bernifal, Font-de-Gaume, Combarelles. Ai zice că-s nume inventate, a spus Jonas, care conducea repede, nume de eroi de roman. Iar Paula a continuat: când le rostești cu voce tare ai impresia că dansezi cu cineva. Mai târziu au oprit în fața unui restaurant de la Laugerie-Basse, Paula l-a rugat pe Jonas s-o aștepte, a intrat în restaurant, și când a văzut-o întorcându-se, însuflețită, cu șalul alb înconjurându-i umerii, cu o legătură de chei în mână, i-a venit imediat să o tragă spre el. Mergem în vâlceaua Gorge d'Enfer[28]! a spus ea urcând înapoi în mașină.

Lumea părea să se despice înaintea lor, nu era nimeni pe drum, erau singuri în peisaj. Curând, au parcat pe un drum lateral și, de cum au coborât, a început să plouă, o ploaie intensă și rece al cărei zgomot s-a umflat în spațiu. Paula a deschis poarta și au intrat în vâlcea cum intri într-un palat ilustru și părăsit, s-au afundat înăuntru, ierburile le urcau până la genunchi, au mers pe o potecă îngustă printre tufișuri sălbatice, mărăcini, Paula era în față, urmând indicațiile pe care le memorase la primirea cheilor. La dreapta a apărut o ușă, într-un zid ce împrejmuia un adăpost sub stâncă, iar Paula a zis: aici e. Când a deschis, lumina zilei a intrat dintr-odată – o pleoapă ce se

întredeschide –, iar discreția locului, retras sub malul abrupt, cuibărit în întuneric, ferit, a înzecit surpriza pe care au avut-o în aceeași clipă, când, dându-și capul pe spate, au descoperit pe boltă peștele.

Jonas a aprins un chibrit, l-a ridicat spre plafon ca pe o torță, iar peștele s-a mișcat. Paula, iată-ți comoara, i-a spus el, în vreme ce ploaia stropea pragul încăperii. Peștele de aur în plasa pescarului.

Un pește vechi de douăzeci de mii de ani, provenit din era cuaternară, dintr-o epocă în care cei dintâi oameni veniseră să populeze Europa, acei oameni care-i zămisliseră pe Paula și Jonas. Lung de peste un metru, era o captură atât de magnifică și atât de rară, încât îi stârnise cuiva dorința de a-l imortaliza – Paula s-a gândit la pescarii ce pozează mândri în fața fotografilor, ridicând în aer peștele înaintea obiectivului la întoarcerea de la pescuit –, o imagine ea însăși atât de minunată, sculptată și gravată în basorelief, îngroșată cu roșu, încât se încercase să fie desprinsă de pe boltă, să fie luată, vândută, perforațiile jefuitorilor formând acum cadrul unui tablou ce prefigura gravurile naturaliste în care peștele era adesea reprezentat din profil, amănunțit, cu ochiul deschis. Acela, un somon becquart cu buza răsfrântă, un mascul, așadar, viguros, evoca faptul că Vézère curgea pe acolo în vremurile paleolitice, că adăpostul acela se afla chiar pe mal și că plevușca somonilor hrănea tabăra.

Paula și Jonas stăteau în fața timpului. Peștele de deasupra capului lor dezvăluia memoria acumulată pe fundul oceanelor, eroziunea calcarelor, deplasarea râurilor, migrația oamenilor, niște durate ce coexistau cu starea de șoc din țară, furia, tristețea, televiziunile de știri ce goleau timpul cât era ziua de lungă pe când cei doi teroriști își continuau goana ucigătoare; conecta istoria lumii și viața lor umană.

După un minut și trei secunde, Paula a rupt tăcerea și a murmurat că trebuiau să iasă, că trebuiau să ducă înapoi cheile acum, și au plecat sub ploaia torențială, ținându-se de mână. Apoi, când închideau poarta vâlcelei, Jonas i-a luat fața în mâini și i-a spus să-și imagineze o vreme când oamenii nu vor mai fi decât o amintire îndepărtată, o vreme când nu vor mai fi decât niște mituri, niște legende, niște prezențe în poveștile creaturilor care vor locui pe-atunci Pământul – cine mai poate crede în oameni, Paula?

Trecătoarea Iadului

În tăcerea hangarului, la ora amiezii, Paula, singură, observă imaginile cerbului negru pe care se pregătește să-l picteze, apoi își leagă șorțul. În fața ei, panoul, peretele de care se apropie până la a-i auzi respirația. Cu cât îl privește mai de aproape, cu atât iese mai bine la iveală abundența complexă a formelor, textura infinit de mică repercutând în ecou un spațiu fără limite. A pus în funcțiune retroproiectorul și și-a luat câteva repere pe pânza de piatră pentru a potrivi cu exactitate o primă imagine provenită din scanarea digitală 3D, și proiectează animalul, care i se impune subit ochilor, atât de real încât o face să tresară, e acolo, elegant și grafic, pare să se sprijine pe una dintre labele din față, dă capul pe spate, coarnele negre îi sunt alungite, extremitățile lor înstelate asemănătoare unor elice în mișcare, unor reflectoare parabolice, vălul roșu difuz din jurul nărilor sugerând căldura respirației, dar și un sunet, un boncăluit de prezență scurt și răgușit, sau poate un boncăluit de triumf, de sfidare. Paula îi fixează ochiul, pata neagră a irisului împresurată abil cu o zonă albă, la fel de albă ca valea pe care a urcat-o pe jos în dimineața aceea, plecată din tabără în zori împreună cu alții ca ea, primită în rândul lor pentru prima dată, o zi pe care o aștepta de mult, și-a înfășurat uneltele într-o teacă de piele, viscolul spulberă zăpada recentă depusă mărunt pe sol, vizibilitatea e redusă, merge repede chiar dacă blănurile îi sunt grele, nu vrea să rămână în urmă, se teme de rinocerul lânos pe care iarna îl înfometează, ceilalți se deplasează în tăcere, au tot ce le trebuie, știu încotro merg, escaladează grohotișul de bolovani de la poalele colinei, urcă versantul râpos și ajung la o deschizătură unde cei mai puternici și cei mai îndemânatici intră primii și inspectează sala, ceilalți vin după, se instalează atelierul. Mai întâi un foc – și poate că apar picturi anterioare, schele. Câțiva despachetează pietrele scobite și împletiturile vegetale – ienupăr, lichen – aduse în chip de arzătoare și fitiluri, colectate de alții, făcute la fața locului, pietrele sunt umplute cu grăsime, se aprinde focul, e lumină, lumea se împrăștie. E impresionată, îi este cald. E condusă în fața unui perete alb, acoperit cu calcit, aici o să pictezi, încuviințează din cap, îngenunchează și își desfășoară teaca, scoate ce a pregătit, șabloane de piele, tampoane, pensule, bățul găurit ce va servi la amestecarea și suflarea culorilor în acel loc din cavernă, așază ocrurile pe care le-a pregătit îndelung în ajun și micii galeți de mangan pe care i-a strâns vara trecută de-a lungul râului, caută o piatră pentru a-și face un mojar, începe să-și macine materialul, să-l radă cu lama de silex pentru a culege prafurile cu gesturi

precise, pe urmă, ca să-și facă o paletă, despachetează dintr-o bucată de piele o cochilie, sau o carapace de țestoasă, pune în ea un pic de zăpadă după care se duce până afară și care se topește numaidecât, își toarnă culoarea, încorporează, apoi lângă ea apare un tânăr, iubirea tăcută curge între ei de mult deja, vine să picteze un cal cu coamă neagră a cărui goană va însoți mișcarea peretelui, va folosi relieful stâncii, se privesc. Atunci, prinsă în fasciculul retroproiectorului, filtrată prin calcul luminos al fotografiei, întrețesută de riduri și vene mai clare, integrată în suprafețele plate ale picturii, străbătută ea însăși de râuri subterane, de galerii întunecoase și camere împodobite, Paula a dispărut în imagine, preistorică și parietală.

Table of Contents

Cover Page
O lume la îndemână
imbricata
timpul se întoarce
în lumina începuturilor